

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1923.

Första kammaren.

Nr 38.

Onsdagen den 23 maj e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Lagförslag om förlängning av vissa arrendeavtal.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion nr 112, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville för sin del antaga ett i motionen formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Detta förslag överensstämde väsentligen med ett lagförslag i enahanda ämne, som av jordkommissionen avlämnats till statsrådet och chefen för justitiedepartementet medelst en den 10 januari 1923 dagtecknad skrivelse, däri av kommissionen hemställts om avlåtande av proposition till innevarande års riksdag med det i skrivelsen innefattade lagförslaget.

I sammanhang med förenämnda motion hade utskottet till behandling förehaft tvenne likaledes till lagutskott hänvisade motioner i enahanda ämne, nämligen dels motionen nr 111 i första kammaren av herr *Möller* och dels en därmed lika lydande motion nr 143 i andra kammaren av herrar *Nilsson* i Tånga och *Eriksson* i Grängesberg, i vilka båda motioner likaledes hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga ett i motionerna formulerat förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal.

Det med sistnämnda motioner framlagda lagförslaget överensstämde — fränsett vissa däri angivna tider — i allo med det förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, vilket framlagts för 1922 års riksdag genom Kungl. Maj:ts proposition nr 72.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen med anledning av förevarande motioner ville för sin del antaga förslag till lag om förlängning av vissa arrendeavtal, så lydande som utlåtandet visade.

Reservationer hade anmälts

1) av herrar *Sigfrid Hansson*, *Franzén*, *Hag*, *Svensson* i Sköns-

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

bërg och Olovson i Västerås, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte godkänna 1, 2 och 12 §§ av lagen i den avfattning, som i reservationen angivits;

2) av herr *Lindhagen*, som på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, med bifall till den av honom avgivna motionen, måtte för sin del antaga det däri innefattade förslaget till lag om förlängning av vissa arrendeavtal;

3) av herr *Bror Petrén*, som, med instämmande i huvudsak av herrar *Hult* och *Ödström*, av angivna orsaker hemställt, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

4) av greve *Spens*, herr *Lundell*, herr *Magnusson* i Skövde och herr *Sundling*, vilka ansett, att utskottet bort avstyrka förevarande motioner.

Angående sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr **Petrén, Bror**: I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 17 hemställes,

att detsamma må föredragas till avgörande på det sätt, att först föredrages det av utskottet framställda lagförslaget, där så erfordras paragrafvis och momentvis, med promulgationsstadganden, ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställda föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsa i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att för den händelse det av utskottet framställda lagförslaget kommer att i en eller annan del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling, i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledes av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar; samt

att utskottet lämnas öppen rätt att i avseende å nummerbe-teckning av paragrafer och moment vidtaga sådana ändringar, som påkallas av kamrarnas beslut.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

I följd härav föredrogs nu

Utskottets lagförslag.

1 §.

Denna paragraf lydde:

(i jordkommissionens förslag år 1923 och det i herr Lindhagens motion innefattade förslaget:)

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

2 mom. Lag samma, som i 1 mom. sägs, vare därest upplåtelse, som där omförmäles, avser jord, som äges av bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller ock av enskild person, som ej är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, samt uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen.

I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

3 mom. Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

(i utskottets förslag:)

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening, innan denna lag trätt i kraft upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse som ovan sägs avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk. I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömande av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

4 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

I herr *Sigfrid Hanssons* m. fl. reservation hade för ifrågavarande paragraf förordats följande ändrade lydelse:

1 mom. Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft, upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, efter påfordran av arrendatorn arrendetiden varda förlängd till och med den dag under nämnda år, som motsvarar den, å vilken avtalet eljest skolat upphöra att gälla.

Lag samma vare, därest upplåtelse som ovan sägs avser annan jord, vars ägare uppenbarligen innehar jorden eller fastighet, varav den utgör del, huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen utan att, om han är enskild person, vara mantalsskriven å ifrågavarande fastighet eller å fastighet, som därmed är i sambruk. I samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning eller jordavsöndring skilda områden av samma hemman skola vid bedömning av dennes skyldighet att underkasta sig arrendeförlängning enligt denna lag betraktas såsom en fastighet.

Avser arrende jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, må arrendetiden ej förlängas utöver upplåtarens besittningstid. I fråga om sådant arrende skall vad här nedan stadgas om jordägaren äga tillämpning å upplåtaren.

2 mom. Varder arrendetid förlängd i enlighet med denna lag, skall beträffande arrendevillkorens bestämmande gälla vad i 3, 4 och 5 §§ stadgas.

Herr **Petrén, Bror**: Herr vice talman! Den fråga, som behandlas i detta utskottsutlåtande, är ju ett spörsmål av stor vikt och av betydande räckvidd. Det synes mig obestridligt, att själva det syfte, till vilket motionärerna här sträva, i och för sig är väl värt att stödjas. Ty deras syfte är ju att i första hand skänka ökad trygghet åt en mycket stor grupp av arrendatorer, att vidare söka verka därhän, att arrendeperioderna, som under de senare åren tenderat att gå ned till allt kortare tidsperioder, skulle komma att bli av längre tidslängd och slutligen att förebygga det vissa eventuella lagstiftningsåtgärder, avseende arrendatorer å stora grupper av fastigheter, skulle komma att med hänsyn till lagarnas tillämnade syften på förhand neutraliseras genom av vederbörande jordägare vidtagna åtgärder, vilka grundade sig å mindervärdiga motiv.

Jag vill då erinra om, att det är fjärde året å rad, som lagförslag i detta ämne nu ligger på riksdagens bord. De tre föregående gångerna

hava förslagen varit ord för ord lika lydande, men i år ligger förslaget, sådant det är framfört av utskottet, något annorlunda till. Åren 1920 och 1922 grundade sig förslagen å kungl. propositioner, under det att förslaget år 1921, liksom fallet är i år, fördes fram motionsvis. Två gånger har det varit så nära ett avgörande i positiv riktning, att det den ena gången — i fjol — hängde på två röster i denna kammare och andra gången — år 1920 — på en röst i medkammaren och fem röster i denna kammare.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Beträffande förslaget i år är att märka, att i början av riksdagen Kungl. Maj:ts dåvarande regering fick emottaga en framställning från jordkommissionen att det i år för riksdagen måtte framläggas förnyat regeringsförslag i ämnet, men Kungl. Maj:ts dåvarande regering uraktlät att göra detta. Huruvida detta var förestavat av att regeringen i denna fråga ändrat uppfattning sedan i fjol, eller om det var beroende å andra motiv känner jag icke; och lika litet har jag kännedom om den nuvarande regeringens ståndpunkt i denna så viktiga fråga.

Såsom herrarna finna av utskottets utlåtande ligger frågan i år så, att utskottsförslaget uppbäres av endast två personer inom utskottet, en från vardera kammaren och båda tillhörande bondepartiet. På ömse sidor om dessa stå två starka flygelgrupper. Den ena representeras av högerens ledamöter och de liberala ledamöterna i utskottet, och den andra gruppen representeras av socialdemokraterna, vilka med ett undantag stå samlade på ungefär fjolårets linje med en mindre ändring.

Själva grundstadgandet i lagen är ju, att det för vissa arrenden, som gå ut under de närmast följande fyra åren, skall vara möjlighet lämnad för vederbörande arrendatorer att få arrendet förlängt fram till våren 1928, i händelse det icke kommer till någon frivillig uppgörelse om arrendeförlängning emellan dem och vederbörande jordägare. Innebörden är således den, att i fall någon uppgörelse om dylik förlängning icke kommer till stånd, skall frågan hänskjutas till avgörande av annan än kontrahenterna själva, och denne andre skall då i mån av tvist äga att träffa avgörande beslut jämväl beträffande såväl arrendesummans storlek som arrendevillkoren i övrigt. Den, som skall träffa avgörandet i dessa ting, är en tremannanämnd, sammansatt så, att kontrahenterna utse var sin ledamot däri och vederbörande länsstyrelse den tredje. Förslaget innebär alltså ett upphävande genom en provisorisk lag av den avtalsfrihet, som eljest råder å detta och andra därmed jämförliga områden, genom frågans hänskjutande till en skiljenämnd, sammansatt så som jag nyss nämnt och med rätt sedan för den av kontrahenterna, som är med nämndens beslut missnöjd, att genom stämning till domstol få i rättegångsväg beslutet prövat. Det gäller således onekligen, såsom ock av jordkommissionen å sin tid framhållits, ett synnerligen långt gående ingrepp i den enskildes rätt att råda över sin egendom.

Jag vill nämna, att, om jag gör ett överslag över, huru många arrendatorer lagen berör, kommer jag till det resultatet, att, även om man tar förslaget i den beskurna form, som utskottet förordat, gäller det nog för hela fyraårsperioden ett antal av inemot tiotusen av landets

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

till cirka 100,000 uppgående arrendatorer. Angående dessa skall alltså avgörandet i dessa ting, i den mån en uppgörelse därutinnan icke kommer till stånd med vederbörande jordägare, lämnas i första hand till en tremannanämnd med ovan angivna sammansättning och i sista hand till domstol.

Frågar jag då, vilka fastigheter det är, som lagen omfattar, enligt utskottets utformning av densamma, är det härutinnan i år två mera väsentliga ändringar i utskottets förslag, jämfört med de tre föregående årens.

Den första olikheten är, att utskottsförslaget i år är — fränsett vissa skogsfastigheter — begränsat till utarrenderade fastigheter, vilkas huvudgårdar tillhöra bolag och ekonomiska föreningar. De socialdemokratiska reservanterna stå härvidlag kvar på den förutvarande ståndpunkten, i det att de låta lagen jämväl omfatta enskilda godsägare och fideikommiss.

Den andra likaledes mycket väsentliga ändringen består däri, att man i år — förutom det att man vidhållit den förutvarande maximigränsen å respektive arrendefastigheter, så att förlängning av arrendavtal enligt lagens bestämmelser icke skall äga rum, där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mer än 25 hektar — även satt en minimigräns, så att de fastigheter, som varken hava inrösningsjord till en vidd av minst fyra hektar eller odlad jord till en vidd av minst två hektar, skola falla utanför lagen.

I sist berörda hänseende skulle jag vilja framhålla, att en av de huvudanmärkingar, som i fjol riktades mot det då föreliggande förslaget från oss, som icke kunde rösta för dess antagande, var just, att förslaget tog med alla även de minsta torp och andra lägenheter, där naturaprestationerna till vederbörande stamfastighet vore det primära och huvudsakliga i avtalen. Vi påvisade, att en kommande social arrendelag med däri inrymd optionsrätt liksom en eventuell friköpslag säkerligen aldrig kunde komma att omfatta jämväl sådana smärre torp och därmed jämförliga fastigheter, och att det för den skull skulle vara olägligt, om det i en provisorisk lag stadgades om tvångsförlängning av arrenden till även dylika mindre fastigheter, varigenom vederbörande arrendatorer väl för några år finge rätt att sitta kvar på fastigheterna i fråga, men de blivande lagar, för vilkas skull den ifrågavarande skulle vara ett provisorium, icke komme att omfatta sålunda avsedda fastigheter.

Huru mycket denna anmärkning betydde framgår av det förhållandet, att av de till c : a 100,000 uppgående arrendatorerna i vårt land mera än 34,000 bruka fastigheter med odlad jord understigande två hektar. Sålunda finner man, att borttagandet ur lagen av denna av oss i fjol berörda grupp av mindre fastigheter verkat så, att ej mindre än c : a en tredjedel av de brukare, som gingo in under fjolårets förslag, nu med den av motionärerna och jordkommissionen i år härutinnan intagna ståndpunkten skurits bort från lagens tillämplighetsområde.

Jag vill nu för min del vitsorda, att genom denna i år vidtagna

omläggning, varigenom mindre torp och andra smärre fastigheter förts utanför lagens tillämplighetsområde, en väsentlig fördel vunnits. Jag vill också beträffande utskottsförslaget hava uttalat, att det förefaller mig, som om det, då det gäller bolag och med dem jämförliga föreningar, kan anföras i visst hänseende starkare skäl för en lagstiftning av detta slag än då det gäller enskilda godsägare och fideikommissinnehavare. Erfarenheten har nämligen visat, att den under de senare åren förefäntliga tendensen att minska arrendeperioderna ifråga om bolagen framträtt skarpare än i fråga om andra jordägare. Vidare vill det av föreliggande uppgifter synas, som om arrendatorer på bolagsegendomarna suttit även i övrigt mindre trygga över huvud taget än vad fallet varit med arrendatorer på andra jordkomplex. Så är i allt fall det intryck jag för egen del fått i detta avseende. Jag har också stått något oviss inför huruvida jag med min röst borde biträda det av utskottet förordade förslaget att, så vitt angår bolagen, skapa ett provisorium på några år å förevarande område. Av skäl, som berörts i den av mig avgivna reservationen, har jag emellertid funnit olägenheterna av ett dylikt provisorium överväga dess fördelar för därav berörda nyttjanderättshavare; och skall jag nu något närmare belysa förhållandena härutinnan.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrendeaftal.
(Forts.)*

Frågar jag då, *vad det är, som talar för, att något borde åtgöras i denna del*, så ha motionärerna därvidlag med mycken styrka framhållit den alltmera framträdande tendensen att minska arrendeperioderna. Nu ligger det nog åtskillig sanning i detta, men det är å andra sidan tydligt, att denna tendens har sin grund i ett flertal förhållanden, som bottna i den osäkerhet på hithörande område, som blivit en följd av de växlande konjunkturerna under de senare åren och vilka förhållanden av mig närmare utvecklades under fjolårets debatt i denna fråga. Det är ju dessa förhållanden som gjort, att jämväl arrendatorerna själva under de senare åren ofta nog icke önskat några längre arrendeperioder.

Man kan också å denna punkt anmärka, att förslaget självt i denna del icke heller tryggar någon längre arrendeperiod. Förslaget går ju nämligen ut på en förlängning av arrenden som förfalla under de närmaste fyra åren fram till år 1928. Således skulle ett genomförande av förslaget innebära, att utgående arrenden skulle komma att förlängas med respektive allenast fyra, tre, två och ett år. Längre bliver alltså icke de perioder, som tryggas genom förslagens antagande.

Man har också mycket talat om de sammanslagningar av fastigheter och nedlägganden av arrendejordbruk samt utbrytande av sådana jordbruk utan behöriga tilldelningar av nödig husbehovsskog m. m., som skulle föranstaltas av vederbörande jordägare, och likaledes har en påtaglig tendens, säger man, spårats här och var att söka driva upp arrendebeloppen över hövan och att pressa ut så stora köpeskillningar som möjligt vid framtvingade försäljningar till vederbörande arrendatorer. Jag tror ej, att det kan bestridas, att en sådan tendens här och var förekommit och alltjämt gör sig gällande. Frågan är, i vilken utsträckning och på grund av vilka motiv densamma förekommit. Och vill jag för

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.

(Forts.)

min del tro, att förhållandet bl. a. till viss del bottnar i behovet hos vederbörande jordägare av rent ekonomiska skäl att sälja sina fastigheter men mindre i ett syfte att söka neutralisera de motsedda verkningarna av den tillämnade lagstiftningen å området.

Över huvud taget tror jag emellertid, att man har rätt att säga, att arrendatorerna under de senare åren i rätt stor utsträckning suttit otryggare än tidigare gemenligen varit fallet och att de ej heller under den närmast kommande tiden kunna förväntas komma att sitta med den gamla tryggheten, som de gjorde före kristiden. Man kan icke heller vid bedömandet av dessa ting förbise, att arrendatorerna faktiskt i förhållande till jordägarna äro den svagare parten. Det är tydligt, att jordägarna vid uppgörelse om förlängning av arrenden och försäljning av arrendjordbruk till respektive arrendatorer hava ett visst övertag genom att det affektionsvärde, som de särskilda fastigheterna efter en viss tids innehav äga för respektive arrendatorer, komma dem att underkasta sig ibland obilliga arrendebelopp och köpeskillingar. Å andra sidan hava nog de ändrade ekonomiska förhållanden, som under den senaste tiden inträtt, medfört att faran å denna punkt icke längre nu och för den närmaste framtiden är så stor, som den tidigare varit.

Frågar jag vidare vad det är, som kan tala emot att man inlåter sig å en provisorisk lagstiftning av nu föreslagna innebörden, vill jag till en början säga, att provisoriska lagar alltid äro i sig vanskliga. De komma ofta till under förhållanden, att samma omsikt vid deras utformande icke föreligger som då det gäller lagar, avsedda att bliva definitiva.

Här föreligger ju nu i närvarande stund utarbetat ett större principbetänkande angående de två stora huvudförslag, för vilka denna lag är avsedd att vara ett provisorium, nämligen dels den sociala arrendelagen fullt utformad och dels ett principyttrande angående friköpsförhållandena, det senare åtföljt av en av herr Lindhagen avgiven reservation, i vilken en lagtext även härutinnan framlägges.

Nu är det självfallet, att om man skall genomföra en provisorisk lagstiftning för dessa två kommande definitiva lagar, det ligger stor vikt uppå, att denna provisoriska lag ansluter sig till de kommande lagarna, sådana dessa sannolikt komma att framgå ur den förberedande behandlingen. Och i detta avseende vill jag särskilt å en punkt beträffande det nu föreliggande lagförslaget påtala ett förhållande, som även anmärkts i den av mig avgivna reservationen, nämligen det förhållandet, att den kommande sociala arrendelagen av jordkommissionens majoritet — med alla i ärendet deltagande röster utom en — lagts så, att den icke skänker trygghet åt andra arrendatorer, som finnas, när lagen skall tråda i kraft, än dem, som när deras respektive arrendeperioder gått till ända, suttit femton år på sina innehavda fastigheter. Däremot är denna provisoriska lag lagd så, att den omfattar alla dem, som nu sitta på de av lagen berörda fastigheterna, även exempelvis sedan blott ett år tillbaka och med än så kortvariga kontrakt. Följden härav blir givetvis den, att man sålunda genom den provisoriska lagen giver för-

måner i fråga om rätt till tvångsförlängning beträffande fastigheter, som icke avses att gå in under den kommande definitiva lagen, för vars skull provisorielagen tillkommit. Den provisoriska lagen förespeglar med andra ord vederbörande arrendatorer förmåner i fråga om optionsrätt, som icke äro avsedda att givas dem i den definitiva lagen. Jag kan icke underlåta att framhålla, att detta av mig nu berörda förhållande är en viktig synpunkt, när det för mig gäller att taga ståndpunkt till den nu föreliggande lagen.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Frågar jag mig vidare, huruvida förslaget till den såsom definitiv avsedda sociala arrendelagen är lagt så, att det på grund av dess innehåll kan vara något intresse för vederbörande jordägare att byta om arrendatorer före lagens ikraftträdande, så måste jag härå svara ett obetingat nej. Och varför? Jo, därför, att förslaget till den definitiva lagen är lagt så, att det icke giver någon rätt åt de nuvarande brukarna till ersättning för de förbättringar de nedlagt på fastigheterna, innan den blivande lagen trätt i kraft. Alltså finnes det i den definitiva lagen ingenting, som stimulerar vederbörande jordägare till att byta om arrendatorer, innan den tillämnade nya lagen trätt i kraft. Jordägarna få ingen bättre ställning ekonomisk sett gent emot arrendatorerna, om det är nya brukare, än om det är mångåriga äldre sådana, då lagen träder i kraft.

Nu har det emellertid sagts av jordkommissionen, att det skulle kunna tänkas föreligga en viss risk, om denna provisoriska lag icke kommer till stånd, i det att arrendatorer skulle genom hot om uppsägning kunna tvingas avsluta långvariga arrendeavtal på oförmånliga villkor. Särskilt en del bolag utanför tillämplighetsområdet för den norrländska arrendelagen förmenas, sedan de fått taga del av jordkommissionens förslag, komma att söka framtinga sådana längre arrendekontrakt för att såmedelst söka fördröja den emotsedda sociala arrendelagens ikraftträdande å respektive brukningsdelar. Jag frågar mig då, om det finnes någon verklig anledning förmoda, att under press av bolagen deras arrendatorer skulle kunna förmås att nu ingå på långvariga arrendekontrakt. Jag har försökt att bilda mig en mening härom och har därvid kommit till den uppfattningen, att under nuvarande förhållanden denna risk icke i någon större utsträckning kan anses föreligga.

Om man något mera ingående studerat jordkommissionens betänkanden och särskilt deras enqueteer, vilka ju innehålla det stoff, ur vilket man bäst kan läsa ut själva realiteterna, och om man därjämte såsom fallet är med mig har haft sin verksamhet i bygder med en stor mängd arrendatorer, så föres man nog så småningom till den uppfattningen, att den ställning, som arrendatorerna i mellersta och södra Sverige för närvarande intaga, icke är förenad med den trygghet, som de borde hava rätt att kräva och som själva jordbruksdriften skulle hava gagn av. För mig står det klart, att det icke är bra som det är på detta område, att arrendatorerna icke äga önsklig trygghet att få njuta frukterna av det arbete och de kostnader, som de kunna ha nedlagt till förbättrande av åbyggnaderna eller fastigheterna i övrigt. Jag håller

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

det för en angelägenhet av vikt att söka tillse, vilka ändrade bestämmelser på detta område som i dylikt syfte kunna åvägbringas med utgångspunkt från dels den norrländska arrendelagen, vilken i detta fall ju erbjuder föredömliga förebilder, och dels jordkommissionens för yttranden i dagarna utremitterade förslag till social arrendelag. Men jag har också fullt klart för mig, att det kommer att möta stora svårigheter att få till stånd dylika bestämmelser, framför allt på grund av de mycket skiftande förhållanden, som härutinnan råda i olika delar av landet.

I den reservation, som jag vidfogat utskottets betänkande, har jag berört några av de punkter, där efter min uppfattning ett fruktbarande resultat i förenämnda hänseende skulle kunna ernås, nämligen ifråga om viss minimitid för arrenden, ifråga om rätt för arrendator till ersättning för verkställda jordförbättringar, ifråga om jordägares skyldighet att i första hand svara för nybyggnader och så till sist, ifråga om någon slags optionsrätt till förnyat arrende. Jag tror, att ju mera man sysslar med dessa ting, skall man bibringas den uppfattningen, att om man icke ser till att genomföra något slag av optionsrätt, så kan man faktiskt icke bereda den trygghet, som man på av mig förut anförda skäl skulle ur allmän synpunkt anse önskelig att åvägbringa. Jag är visserligen av den uppfattningen, att om bestämmelser genomföras i de av mig nu berörda hänseendena, de nog skulle kunna tänkas komma att i åtminstone vissa delar av landet medföra en benägenhet från jordägarnas sida att söka avyttra respektive fastigheter. Jag tror emellertid icke, att en utveckling i sådan riktning skulle komma att verka socialt ogynnsamt utan alldeles tvärt om vara ägnad att medföra bestående gagn ur allmän synpunkt.

Nu vill jag om denna provisoriska lagstiftning, i den form den föreligger, säga, att den särskilt å ett par viktiga punkter giver anledning till berättigade erinringar. Det är, på sätt jag förut antytt, givetvis önskligt att lagen så nära som möjligt ansluter sig till de riktlinjer, som kunna förväntas komma att förefinnas i den blivande definitiva lag å området, till vilken den nu föreslagna är avsedd att vara ett provisorium. Utöver den av mig förut berörda omständigheten, att den provisoriska lagen skulle komma att omfatta betydligt flera arrendatorer än som avses att beröras av den tillämnade nya sociala arrendelagen, är det särskilt ännu en punkt, där lagförslagets innehåll, enligt mitt förmenande, giver anledning till berättigade tvivel. Det gäller sättet för utseendet av den delegation som i händelse av tvist skall hava att bestämma om rätten till arrendeförlängning och om arrendebelopp och övriga arrendevillkor. Det är nämligen fara för att, om man för detta provisorium kommer att skapa en skiljemannainstitution, vilken i praktiken icke håller måttet, man därmed misskrediterat hela det system, som man i den definitiva lagstiftningen i optionsfrågan avser att vilja tillämpa. Med anledning av jordkommissionens förslag att sammansätta tremannanämnden så, att vardera parten skulle få utse en ledamot därav och länsstyrelsen den tredje, vill jag nämna att jordkommissionen föreslagit ett helt annat tillsättningsätt för en annan nämnd, som har

en med den nu förevarande likvärdig uppgift, nämligen avlösningsnämnderna ute i orterna i och för den tillämnade friköpningen av arrenden. De äro sammansatta så, att de äga större auktoritet, och jag tror, att på denna punkt är det högeligen av nöden att handla med mycken omsikt, ty den institution, som skall få denna betydande makt, måste äga tillbörlig tillit och auktoritet. Den skall närmast vara en regulator, som icke kommer till användning annat än i ett litet antal fall, men den skall genom sin blotta tillvaro utöva indirekt sådan inverkan på vederbörande kontrahenter, att dessa ej tillgripa denna utväg i syfte att på detta sätt söka tillskansa sig en bättre ställning än de, rent objektivt sett, tro sig hava rätt till.

Själva jordfrågan ligger ju i detta nu så till, att genom utredningar, betänkanden och förslag från olika håll ligger för närvarande stoffet liksom framlagt till gallring, sovring och vidare bearbetning med aktgivande å att detta sker med inre sammanhang. Mig förefaller det, som om man gjorde vederbörande arrendatorer å de fastigheter, som skulle beröras av denna lag, en större tjänst, ifall man, i stället för att rikta sitt intresse på en provisorisk lag av dennas struktur, nu omedelbart ville gripa sig an med åstadkommande av en definitiv lagstiftning i ovan berörda avseende på basis av det utarbetade förslaget om social arrendelag och de remissyttranden, som man på höstsidan har att förvänta med anledning av detta förslag. Om man ville göra detta, är det min övertygelse, att dessa arrendatorers intressen i själva verket skulle såmedelst på bättre sätt bliva tillgodosedda än medelst genomförandet av denna provisoriska lag. Jag vill i den delen säga — liksom jag hade tillfälle att säga det redan i fjol, när frågan då här var före — att det hade varit klokare, om man inom jordkommissionen tidigare kommit att inrikta sig på att utarbeta ett förslag till en social arrendelagstiftning hellre än att först taga upp arbetet med att söka tillskapa expropriationsbestämmelser för de fall, då tvångsåtgärder för anskaffande av jord kunna vara nödvändiga.

Jag har för egen del önskat giva uttryck för det starka intresse jag har för att någonting göres och göres snart för arrendatorerna i mellersta och södra Sverige i den riktning jag förut antytt, och jag var i utskottet betänkt på att väcka förslag om avlåtande av en skrivelse till Kungl. Maj: t med direkt hemställan att taga upp denna fråga med de följdspörsmål, som därmed ägde oskiljaktigt samband. Såsom vi veta, föreligger det emellertid i denna kammare en interpellation angående jordfrågan i dess helhet, vilken interpellation antagligen under någon av de närmaste dagarna kommer att besvaras av chefen för justitiedepartementet, och jag har vid sådant förhållande icke funnit det tillbörligt att föreslå avlåtande av någon skrivelse till Kungl. Maj: t, då ju hela jordfrågan ligger f. n. för ståndpunktstagande hos Kungl. Maj: t. Jag har ansett mig kunna såsom visst förutsätta, att Kungl. Maj: t vid upptagandet till övervägande av hela komplexet av jordfrågor ej kommer att lämna åsido den nu föreliggande om beredande av ökad trygghet åt ifrågavarande arrendatorer.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrendelagstiftningar.
(Forts.)*

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

Vad själva lagförslaget angår, har jag redan i fjol rätt utförligt påvisat vissa betänkliga sidor i detsamma jämväl å andra punkter än de av mig i dag förut berörda och jag skall icke nu upprepa vad jag därutinnan anført. Jag vill blott säga, att i den delen står i allt väsentligt kvar av de betänkligheter, som jag därvid gjort gällande. Sålunda gör lagförslaget det ej möjligt för vederbörande jordägare att bliva av med en arrendator, som ej väl sköter fastigheten, om han också ej formligen vanvårdar den så, som lagen förutsätter för ett förverkande av arrenderätten till densamma. Vidare hänföra sig bestämmelserna om vilka fastigheter som skola falla under lagen icke till fastigheter-
nas taxeringsvärden, vilket synes mig hava varit mest rationellt, utan till deras arealer. Även kommer den korta tillsägelse tiden av tre månader att göra förhållandet mellan jordägaren och arrendatorn ganska bekymmersamt för den förre på grund av den ovisshet han så nära inpå den 14 mars skall sväva i, huruvida arrendatorn önskar förlänga kontraktet eller ej. Vidare är rättsproceduren lagd så, att den ovillkorligen kommer att utsträcka möjligheten för arrendatorn att sitta kvar på fastigheten minst ett år framåt, även om han ej skulle äga förlängningsrätt till arrendet enligt lagen.

Jag har, herr talman, med detta velat i största möjliga korthet beröra några av anledningarna till, att jag måst ställa mig på avslagslinjen. Jag vill till sist säga, att jag har full förståelse för den motsatta uppfattningen i frågan, men för egen del har jag, som sagt, icke kunnat komma till annan uppfattning, än att jag ansett mig böra yrka avslag på de föreliggande motionerna.

Greve **Spens**: Herr talman! Såsom utskottets ärade ordförande slutligen avfattat sin reservation, hade nog även jag och mina medreservanter i likhet med ordförandens partikamrater i utskottet kunnat i huvudsak instämma med honom, men riksdagsbrådskan tillät icke mig och mina medreservanter att före utskottsutlåtandets tryckning kunna taga del av ordförandens reservation, så som denna slutligen formulerades.

Det som skiljer oss åt är egentligen det, att jag och mina medreservanter icke ansett det lämpligt, att utskottet i frågans nuvarande läge, innan myndigheter och korporationer samt lagrådet yttrat sig över jordkommissionens förslag till social arrendelag, gör något uttalande om nödvändigheten av att mycket skyndsamt behandla samma förslag. Denna lagstiftning rör sig nämligen på ett synnerligen svårt och ömtåligt område, och det är av största vikt, att nödig varsamhet därvid iakttages.

Att så är förhållandet framgår nogsamt, om man något granskar jordkommissionens förslag till social arrendelag. Där föreslås bl. a., att arrendeavtal icke får innefatta dagsverksskyldighet. Vidare föreslår kommissionen, att upplåtelse tiden för arrende måste vara minst 15 år, vartill som nyhet kommer optionsrätt till ytterligare 15 års arrende, vilket skulle upprepas vid varje arrendeperiods slut.

Att arrendeavtalen nu ofta ställas på ganska korta tider beror nog i främsta rummet på, att priserna på lantbrukets alster en längre tid varit så växlande, att det är mycket svårt att för längre tid bestämma ett lagom arrendebelopp. Det torde kanske vara nästan omöjligt. Till en mindre del har nog även detta förhållande, att arrendeavtalet ställas på kortare tid, berott på, såsom redan utskottsordföranden påpekat, att jordägarna av rent ekonomiska skäl haft för avsikt att stycka sin jord och sälja de avstyckade områdena.

*Lagförslag
om förlängning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Jag kan instämma i mycket av vad herrar Wohlin och Olsson i Kullenbergstorp säga i sitt vid jordkommissionens förslag till social arrendelag fogade särskilda yttrande, som omtalas på sid. 26 i Bil. B till utskottsutlåtandet. Några ord därav skall jag be att få läsa upp. Dessa herrar säga: »Det står enligt vår mening icke i överensstämmelse med vare sig berättigade nationalekonomiska synpunkter eller ens arrendatorernas och torparnas eget bästa att här förorda jordlagar, som komme att ytterligare försvåra de redan nu hårt tryckta större jordbrukarnas ställning eller det viktiga industriella arbete, som utföres inom de jord- och skogbesittande bolagen. Lagstiftaren bör undvika åtgärder, som på ett störande och häftigt sätt ingripa i det större jordbrukets arbetssystem. Likaså bör tillses, att lagstiftningen icke bereder bolagen avbräck i deras industriella verksamhet. — I anslutning till dessa synpunkter kunna reservanterna icke förorda en lagstiftning, som innefattar förbud för arrendes utgörande i arbetsprestationer, och icke heller någon slags statlig eller kontrahenterna påtvingad reglering av arrendeprestationernas beskaffenhet och storlek.»

I detta uttalande kan jag fullständigt instämma, och jag anhåller, herr talman, att få förena mig med utskottets ordförande i hans yrkande om avslag å såväl utskottsförslaget som de i ämnet väckta motionerna.

Herr Franzén: Herr vice talman! Den fråga, som nu föreligger till behandling här i kammaren, har ju, om någon, förut blivit genomdebatterad i riksdagen. Argumenten för och emot ha upprepats nästan till leda. Jag förutsätter, att kammarens ärade ledamöter erinra sig dessa argument, åtminstone det väsentligaste i dem från föregående debatter, eller att herrarna ha stiftat bekantskap med dem under studiet av utskottets nu föreliggande utlåtande och framför allt av den till utlåtandet fogade, synnerligen utförliga och innehållsrika skrivelsen från jordkommissionen.

Anledningen till, att jag begärt ordet, är den, att jag med några få ord ville fästa uppmärksamheten vid den av herr Sigfrid Hansson m. fl., bland dem även av mig, avgivna reservationen.

Först skulle jag emellertid vilja säga, att när det nu ånyo gäller en provisorisk lag om förlängning av vissa arrendeavtal, så är det naturligt, att man frågar sig: Är en sådan lag behövlig? Man kan dock icke bestrida, att sådana missförhållanden, som motionärerna påpekat, faktiskt förekomma i skilda delar av landet. Och även en av de till

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

utskottsutlåtandet fogade reservationerna, som går ut på avslagsyrkan-
de, vitsordar likväl, att vissa åtgöranden från jordägarnas sida äro av
nog så tadelvärd natur i de hänseenden det här är fråga om. Men det
har nog inte skett i mera nämnvärd utsträckning, säger man. Ingen
vill väl förneka, att jordkommissionen representerar en avsevärd sak-
kunskap på området. Vad säger då jordkommissionen? I sin skrivelse
till statsrådet och chefen för justitiedepartementet av den 10 januari
i år betonar jordkommissionen i främsta rummet den fortgående minsk-
ningen av arrendetiden och de alltmer uppenbara vådorna av en sådan
utveckling. Särskilt ber jag få fästa uppmärksamheten på förhållandena
i Värmland i detta avseende. Redan jordundersökningen konstaterade,
yttrar jordkommissionen i sin förutnämnda skrivelse, att vid utarren-
dering i Värmlands läns östra, mellersta och västra skogsbygder av
företrädesvis mindre bolagsgårdar förelåg i de flesta fall ettårig ar-
rendetid men understundom något däröver intill högst fem år, och
för Värmland gäller den norrländska arrendelagen fortfarande icke.

Dessutom vill jag hänvisa till det utdrag ur ett meddelande från
styrelsen för Värmlands arrendators- och skogsarbetareförbund, som
återges i jordkommissionens skrivelse på sid. 7 i Bil. A, och som rör
förhållandena vid Uddeholms bolag i Värmland.

Vi reserverar anse i likhet med jordkommissionen, att det måste
betraktas som *ovisst*, huruvida ett avgörande inom den närmaste tiden
kan vara att förvänta ifråga om den definitiva skyddslagstiftningen
genom bl. a. en social arrendelag och en lag om avlösen av arrendjord-
bruk. Även om ett avgörande är nära förestående, så böra enligt vår
mening åtgärder nu vidtagas, så att icke den slutgiltiga lagstiftningens
tillämpning äventyras.

Vår reservation skiljer sig från utskottets förslag endast i tvenne
avseenden, nämligen beträffande 1 och 2 §§. I motsats till vad ut-
skottet föreslagit ha vi i vår reservation förordat, att lagen skulle
omfatta icke blott bolag, ekonomiska föreningar och enskilda skogs-
spekulanter, utan även enskilda större jordägare. Vi ha härvid för-
mänen att kunna åberopa sådana auktoriteter som jordkommissionen,
Kungl. Maj:t åren 1920 och 1922 och andra lagutskottet av år 1920.
Jag vågar också tro, att de starkaste saksäl tala för vår reservation
i detta stycke.

Jag ber alltså, herr vice talman, att få yrka bifall till 1 § med den
lydelse denna fått i den av mig åberopade reservationen.

Herr Tjällgren: Herr talman, mina herrar! Efter det anfö-
rande, som nyss här hållits av utskottets ärade ordförande, vilken fram-
förde en del kritik mot utskottsforlaget, kan det ju måhända anses
djärvt av mig, om jag skulle söka med några ord försvara utskottets
föreliggande förslag. Jag har i alla fall ansett mig böra begära ordet
för att åtminstone yrka bifall till utskottets förslag. Dessutom skulle
jag vilja tillägga ytterligare några ord.

Jag vill då säga, liksom jag sade redan i fjol, när vi behandlade

detta lagförslag, att jag anser den diskussion, som föres i anledning av det föreliggande förslaget, utgöra en förpostfäktning till den debatt, som sannolikt kommer att äga rum, när en gång ett förslag till en hela riket omfattande social arrendelagstiftning och därmed sammanhängande frågor kommer att framläggas för riksdagen.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Jag anser mig nu icke ha anledning att här ingå på någon närmare redogörelse för eller granskning av det förslag till lagstiftning på nämnda område, som föreligger i jordkommissionens skrivelse, detta så mycket mindre som jag icke på något som helst sätt anser mig bunden till denna lagstiftning på grund av den ställning jag intager till det föreliggande lagförslaget. Jag vill särskilt understryka detta, och i närvarande stund är det väl heller knappast någon som vet, huru dessa omnämnda lagförslag komma att se ut, när de en gång komma att framläggas för riksdagen.

Den nu föreliggande lagen eller lagen om förlängning av vissa arrendeavtal avser ju, som här nyss framhållits av ett par föregående talare, att i första hand utgöra ett provisorium till skydd för arrendatorerna i avvaktan på den definitiva skyddslagstiftning, varom jag nyss talade. Med andra ord, lagen är avsedd att bidra till att arbetet med en lagstiftning på nämnda område må kunna fortgå utan att störas av åtgöranden från vissa jordägares sida. Jordkommissionen har ju också uttalat farhågor för, att vissa jordägare skulle genom uppsägning eller indragning av arrenden söka förekomma lagens verkningar, och dessa jordkommissionens farhågor grunda sig ju på verkställda utredningar. Men även om det nu skulle vara så, som man från en del håll vill göra gällande och som man velat göra gällande varje gång, som denna fråga varit uppe till behandling här i riksdagen, att någon nämnvärd uppsägning eller indragning av arrenden icke förekommit, så är det dock ett faktum — och jag tillåter mig här upprepa precis detsamma, som jag yttrade förra året, när denna fråga var före till behandling — att genom det läge, vari denna fråga befinner sig och dit den kommit ej minst på grund av den ställning, som riksdagen intagit till densamma under de tre närmast föregående åren, har det uppstått en viss oro inom arrendatorsklassen i vårt land, och den oron kan enligt min mening icke vara till gagn vare sig för staten eller arrendatorsklassen själv, även om det nu skulle vara så, att denna oro skulle grunda sig antingen på en del missuppfattningar eller på andra förhållanden, i varje fall missförstånd. Det är dock så, att den uppfattningen förefinnes, och att arrendatorerna förvänta, att från statsmakternas sida några betryggande åtgärder vidtagas för att göra deras tillvaro säkrare.

Nu göres helt naturligt här den invändningen, att det icke är så alldeles säkert, att detta önskemål vinnes genom bifall till föreliggande förslag. Ja, det kan ju tyvärr så hända, men då vill jag från min sida göra den invändningen, att man icke heller kommer att stilla denna oro genom att gång på gång avslå den här ifrågavarande lagen.

Jag kan nu icke underlåta att säga, att de gånger denna fråga förut varit före här i riksdagen — och det är ju, som utskottets ärade ord-

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

förande framhållit, icke mindre än fyra gånger — har jag varit en smula förvånad över den ståndpunkt vissa ledamöter av andra lagutskottet intagit till frågan. Jag skall naturligtvis icke inlåta mig på någon granskning av de argument, som från deras sida anförts, och jag skall naturligtvis icke heller inlåta mig på någon anmärkning mot den reservation, som nu avgivits av utskottets ärade ordförande, detta så mycket mindre som det vill synas, som om reservanterna icke voro fullt eniga i sak, ty enligt vad som framgår av utskottsutlåtandet ha ju herrar Hult och Ödström i *huvudsak* instämt i herr Petréns reservation. Således kan man ju icke av reservationen få riktigt klart för sig, vilka skäl som varit avgörande för herrar Hult och Ödström. Jag kan heller icke underlåta att i detta sammanhang erinra om, att utskottets ärade ordförande, herr Petré, i fjol, när vi behandlade denna fråga, yttrade, att han helt och oförbehållsamt ville instämma i ett av herr Rosén under debatten gjort uttalande om önskvärdheten av, att den sociala arrendelagstiftningen fortast möjligt måtte komma till stånd. Ja, nu vågar jag ha den uppfattningen, att är man av den meningen, att den s. k. sociala arrendelagen är erforderlig och att densamma snarast möjligt bör komma till stånd, då borde man vara med om att taga den föreliggande lagen.

Det är också en annan sak, som jag här skulle vilja beröra. Jag kan nämligen icke dela deras uppfattning, som säga, att om man går med på denna lagstiftning, så har man givit ett finger till socialiseringstanken. Skulle jag för min del ha den minsta tro på, att så vore förhållandet, skulle jag absolut säkert vara en bland dem, som motsatt sig lagförslaget, men det torde nu tvärtom vara så, att ju mera storkapitalet lämnas tillfälle att utan ingripande från statsmakternas sida lägga under sig så mycket jord som helst i landet, desto större möjligheter kommer det sannolikt att finnas för socialiseringens genomförande här, och desto mera skall också därigenom, d. v. s. genom hopande av fastigheter på ett fåtal händer socialiseringstanken vinna gehör bland landets befolkning.

För min del tror jag det ur flera synpunkter vara lyckligt, om vi skulle kunna framskapa så mycket självständiga jordbruk som möjligt och som över huvud taget kan anses lämpligt ur ekonomiska och flera synpunkter. Jag vill uttrycka min uppfattning så, att den, som skall bruka jorden, skall också vara ägare till jorden.

Genom reservation till lagutskottets utlåtande nr 12 i fjol framfördes förslag om, att ifrågavarande lag skulle gälla bolag, ekonomiska föreningar, s. k. skogsspekulanter och jordägare under fideikommiss, men icke övrig jord i enskild ägo. Mot detta förslag gjordes då den invändningen, att man icke på några villkor kunde vara med om detta, därför att det skulle innebära en stor orättvisa mellan å ena sidan arrendatorer å fideikommiss och å andra sidan arrendatorer under enskilda jordägare. De förra skulle skyddas av lagen, men icke de senare. Därför ville man avslå alltsammans.

I år har utskottet försökt att förhindra denna förmenta orättvisa de olika arrendatorskategorierna emellan och avkopplat från lagen även

fideikommissjord. Jag har nu vågat hoppas, att de, som av nämnda omständigheter i fjol icke ansett sig då kunna rösta för lagen, skulle ge sin röst för utskottsförslaget i år.

Såsom skäl för denna inskränkning i lagens räckvidd säger utskottet: »Beträffande *lagens omfattning* anser sig utskottet emellertid icke kunna tillstyrka att, såsom i de tidigare förslagen och även i jordkommissionens senaste förslag skett, låta lagen under angivna förutsättningar gälla icke blott bolag, ekonomiska föreningar och enskilda spekulanter utan ock enskilda godsägare. Utskottet är visserligen icke berett att på något sätt binda sig vid någon kommande definitiv lagstiftning och dess utförande i detaljerna. Men utskottet finner icke minst av nämnda skäl försiktigheten bjuda, att i en provisorisk arrendeförlängningslag allenast medtagas de uppenbarligen mest trängande fallen. Det är upplyst, att de kortvarigaste arrendeavtalen förekomma företrädesvis på bolagens arrendegårdar. Därför bör provisoriet enligt utskottets mening inskränkas till bolagens arrendejordbruk, med vilka norrlandslagstiftningen och dess utgreningar ock plägat jämnställa de jordbruk, tillhöriga ekonomiska föreningar och enskilda spekulanter. Ehuru utskottet, som sagt, ej vill taga ståndpunkt till en definitiv lagstiftning, talar dock till stöd för utskottets nämnda uppfattning även den omständigheten, att inom jordkommissionen fyra ledamöter uttalat sig i fråga om såväl arrendelagstiftningen som lagstiftningen om avlösning av arrendejordbruk, för att desamma böra väsentligen röra endast bolags ekonomiska föreningars och spekulanter arrendejordbruk samt endast i ringare och mildare omfattning även godsägars arrendejordbruk.»

Även en annan inskränkning ifråga om lagens räckvidd, till skillnad från de föregående årens förslag, har utskottet föreslagit genom bestämmelser om minimistorlek för de arrendebbruk, som böra ingå under lagen. Denna punkt har ju redan av utskottets ärade ordförande vidrörts, och han säger sig ju ha viss sympati för just denna ändring. Jag skall tillåta mig att uppläsa ett stycke ur 2 § just om denna bestämmelse. Det heter där:

»Förlängning av arrendetid enligt vad i 1 § stadgas skall icke äga rum:

Där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mera än 25 hektar;

där i arrendet icke ingår vare sig inrösningsjord till en vidd av minst 4 hektar eller ock odlad jord till en vidd av minst 2 hektar» o. s. v.

Och någon bärande invändning mot denna föreslagna inskränkning av lagens omfattning torde väl näppeligen från något håll kunna göras eller tänkas ifrågakomma. Motiveringen återfinnes här i utskottsutlåtandet, men jag skall icke uppläsa densamma.

Jag har nu här i all korthet sökt anföra de skäl, som för mig varit avgörande vid bedömandet av föreliggande lagförslag. Beträffande den nu av herr Sigfrid Hansson m. fl. avgivna reservationen vill jag säga, att jag icke kan vara med om lagens utsträckning till den omfattning

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.*
(Forts.)

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

som i reservationen föreslagits. Detta skulle enligt min mening utgöra ett alltför starkt ingrepp i den enskilda äganderätten.

På grund av vad jag anført ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Ingeström**: Herr talman! Det är nog så med den förevarande frågan, som angår besittningen av vår svenska jord, att ju mera vi diskutera den, dess mera styrkes man i den uppfattningen, att någonting måste göras. Det är väl också det aktningstvårda studium, som utskottets ärade ordförande ägnat denna fråga, som gjort, att den ståndpunkt han i sin reservation kommit till är mycket avvikande från den han intog förra året. I fjol kunde ju den reservation, som utskottets ordförande avgav, få ett obetingat instämmande av herrar von Sydow, greve Spens med flera. Nu har uppfattningen hos dessa bägge meningsgrupper gått så isär, att greve Spens icke längre kunnat instämma med herr Petré.

Utskottets ordförande framhåller i slutet av reservationen, att han anser, att »utan uppskov må upptagas särskilt frågan om genomförande av lagbestämmelser, ägnade att i större grad än vad för närvarande är fallet bereda utanför norrlandslagen stående arrendatorer trygghet i fråga om viss minimitid för arrende, skyldighet för jordägare att i första hand svara för nybyggnad, rätt för arrendator till ersättning för verkställda jordförbättringar samt option till förnyat arrende m. m.». Han uttalar sålunda önskvärdheten av, att sådana lagbestämmelser utan uppskov må komma till stånd. Ett sådant positivt uttalande från hans sida skall naturligtvis alltid hälsas med stor tillfredsställelse av den samhällsklass det här gäller, nämligen de mindre arrendatorerna. Jag vill påstå, att dessa arrendatorer utgöra en samhällsklass, som — om vi särskilt se på de mellersta delarna av landet och även de norra, där man dock har sina särskilda lagar — mer än andra samhällsklasser i vårt land är utestängd från möjligheter till vare sig social eller ekonomisk utveckling. Som det nu är, få ju icke dessa arrendatorer någon som helst ersättning för de kostnader, som de lägga ned på sina arrendegårdar, och de förbättringar, som de göra på desamma. Beträffande bostäder och byggnader, som de måste ha, för kreatur och skörd, äro de alltså helt och hållet beroende av jordägarnas välvilja. De få också finna sig med, åtminstone i den provins jag representerar, arrendekontrakt på endast ett år, vilket är regel för de tusentals arrendegårdar, som finnas i Värmland.

Nu säger herr Petré, att dessa ettåriga kontrakt äro en företeelse, som tillkommit under kristiden. Så är dock icke förhållandet. Redan 1913, då jag hade tillfälle att studera dessa förhållanden, fanns det ettåriga kontrakt i allra största utsträckning, och det var till och med allmänt gällande kutym inom flera av de större bolagen.

Vidare säger herr Petré, att arrendatorerna för närvarande icke äro hågade att vara med om kontrakt på längre tid. Nej, det är ju klart, att en arrendator icke vill gå med på ett långvarigt kontrakt under dessa

nedåtgående konjunkturer, särskilt som dessa arrendatorer i regel som det nu är aldrig kunna få det bättre än vad de ha. De ha sålunda ingenting att vinna genom långa kontrakt. Det är alldeles säkert, att en samhällsklass, som lever under sådana förhållanden, icke kan få den arbetsglädje och den arbetskraft, som vi alla veta är nödvändig för att kunna hålla ett jordbruk uppe.

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

När nu den ärade ordföranden gjorde dessa utfästelser angående önskvärdheten av en framtida lagstiftning, strök han särskilt under, att arrendatorerna böra tillerkännas optionsrätt, sedan de under vissa år innehaft sina arrenden. Men jag förmodar, att herr Petrén vill, att till de arrendatorer, som skola få optionsrätt, även skola räknas de, som, när lagen en gång träder i kraft, vissa år suttit på sina arrenden, oavsett om de haft ettåriga eller fleråriga kontrakt. Även dessa böra väl, om de suttit femton år på sina arrenden, få begagna sig av denna optionsrätt. Om herr Petrén har den uppfattningen, bör, anser jag, den givna konsekvensen vara, att gå med på detta lagförslag. Det är ju alldeles givet, att efter detta tydliga uttalande en hel del jordägare komme — man kan åtminstone befara det — att vidtaga förhandsåtgärder för att så att säga klippa av arrendetiden för sina arrendatorer, så att dessa, när lagen skall träda i kraft, icke innehaft arrendena i femton år. Detta kan ske antingen genom att arrendatorerna uppsägas eller att de förflyttas till andra ställen, vilket ju är ganska vanligt på de stora bolagsdomänerna. Läger man den synpunkten på frågan, är det inte utan, att man rent av får en känsla av, att detta välvilliga uttalande, som herr Petrén gjorde, kan komma att i någon mån skada de personer det här gäller i stället för att vara dem till nytta.

Nu torde det emellertid vara så, att vi icke få söka orsaken till det hårdnackade motståndet mot det förevarande förslaget i själva förslaget såsom sådant, ty det är ju ganska obetydligt, utan orsaken är den, att man ansett detta lagförslag vara ett ingrepp, ett litet första ingrepp i den privata äganderätten, och därför skall det naturligtvis tillbakavisas, hur befogat det än må vara, ty ingen av kammarens ärade ledamöter, som äro något inne i förhållandena, kan väl neka till, att ett sådant förslag som detta är befogat. Det är början till en social arrendelagstiftning och början till en rätt till friköpning av arrenderad jord och det är detta man är så rädd för.

Jag kan för min del icke alls dela dessa betänkligheter. Jag tänker då på den provins jag tillhör och att en del av dessa tusentals bolagsarrendatorer komme att friköpa den inägojord de bruka med därtill hörande skogsmark. Vi skulle alldeles säkert då få bevittna — jag är övertygad om, att de herrar, som här taga äganderätten så hårt i försvaret, skulle vara eniga med mig däri — att dessa gårdar, sedan de kommit i självägares händer, inom kort skulle få ett helt annat utseende och ge en helt annan avkastning än förut och de skulle komma att bli föredömen i de orter, där arrendegårdarna äro övervägande. Vi ha ju kommuner med många hundra arrendegårdar och där antalet

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

bolagsgårdar utgör 70, 80 och 90 procent. Jag anser sålunda, att ett sådant överförande av arrenden till självständiga jordbruk skulle innebära, att man ännu mera gynnade äganderättsprincipen, än om man motsatte sig ett sådant överförande.

Nu kan man visserligen invända, att bolagen behöva dessa gårdar för att få tillgång till arbetskraft för de arbeten, som äro nödvändiga i skogarna, o. s. v. Men när alla de mindre arrendegårdarna under 4, respektive 2 har inägojord icke drabbas av denna lag, är ju den farhågan mycket, mycket överdriven. För övrigt, vad dessa arrendatorer beträffar, äro de i regel hänvisade till arbetsförtjänst — de kunna icke leva på sina små jordbruk — och de ha naturligtvis i första hand att vända sig till bolagen, som ligga närmast för att få arbete och körförtjänst. Erfarenheten har tydligen visat, att bolagen i många fall haft bra mycket mera hjälp och bra mycket mera nytta av de självägande jordbrukarna än de haft av de arrendatorer, som de haft under sig.

Nu säger man, att alla dessa förslag i jordfrågan böra komma fram på en gång, och då skola de övervägas och slutligt lösas. Jordfrågan är ju dock så stor och så omfattande, att det är alldeles omöjligt att få en tillfredsställande lösning på det sättet, utan man måste gå steg för steg. Utskottets ordförande har också i sin reservation framhållit, att man här möter stora svårigheter, som måste övervinnas. Jag tror dock, att dessa svårigheter bli vida mindre, om man avgör frågan steg för steg, och då detta är ett litet steg framåt för jordfrågans lösning i vårt land, vädjar jag till kammaren att nu följa utskottets förslag.

Friherre **Adelswärd**: Herr greve och talman, mina herrar! Då denna fråga tidigare varit före i riksdagen, har jag avsiktligt undvikit att yttra mig i densamma, emedan jag haft en känsla av, att jag skulle få över mig skenet att tala i egen sak och tala för egna intressen, eftersom jag är innehavare av en stor jordegendom och har ett ganska stort antal arrendatorer. Emellertid skulle en sådan uppfattning endast vara ett sken, ty jag är övertygad om, att jag under min verksamhet har tillämpat de grundsatser, som äro grundläggande för dem, som eftersträva en radikal jordreform. Jag tror, att det kanske icke är någon i detta rum, som avhänt sig så mycket jord, bland annat till arrendatorer, men även jord till tomtmark i stor omfattning som jag och att det kanske heller icke är så många, som i arrendekontrakten tillämpat sådana grundsatser, som man nu eftersträvar att få fastslagna genom lag. Emellertid är ju frågan av ett så stort och ett så betydande allmänt intresse, att jag inte tvekar att vid detta tillfälle säga min mening.

Oaktat jag ingalunda har något emot en arrendelagstiftning, som i större utsträckning än den nuvarande skyddar arrendatorernas intressen — och samtidigt, förutsätter jag, är av sådan beskaffenhet, att jordbruket och jordens drift verkligen befordras — och oaktat jag

ingalunda har någonting emot en längre gående jordfördelning, således att större jordegendomar komma att fördelas på flera händer eller med andra ord, att flera komma att bli självägande jordbrukare, så kan jag likväl icke vara med om att tillstyrka den lagstiftning, som nu föreslås. Jag anser nämligen, att vad man önskar uppnå kan uppnås på naturligare, mildare och bättre vägar än de, som i det nu föreliggande lagförslaget åsyftas. Jag tror man kan säga, att man med den föreslagna lagstiftningen brukar mera våld än nöden kräver.

För att bedöma vad som nu närmast föreligger, nämligen den provisoriska arrendeförlängningslagen, måste man undersöka det förslag till lagstiftning, som denna provisoriska lag är avsedd att röja vägen för. I utskottsbetänkandet, bilagan B, finnes en ganska fullständig utveckling av vad man tänkt sig.

Enligt detta avses dels en social arrendelag, dels en lag om avlösning av arrendejord. Vad beträffar den sociala arrendelagen framgår det redan av vad jag nyss sagt, att jag för ingen del har någonting emot, att den nuvarande arrendelagen i många avseenden förbättras och förbättras på sådant sätt, att därigenom arrendatorernas rätt bättre skyddas än vad fallet är med den nuvarande lagstiftningen. Det är tillräckligt för mig att säga detta, då det inte för ögonblicket finns någon anledning att gå in i detaljer beträffande dessa förslag, vilka jag naturligtvis icke till alla delar kan gilla, även om jag gillar deras principer. Ty nog förefaller det mig, liksom väl många andra, att dessa förslag icke äro så synnerligen grundligt genomtänkta, och att det är åtskilligt i dem, som knappast lämpar sig för en definitiv lagstiftning.

Vad beträffar avlösningen av arrendejord anser jag däremot lagstiftning därom icke befogad, och förslaget vilar, synes det mig, i den delen på alltför svaga grunder. Den första grunden för denna jordreform skulle ju vara den s. k. jordhungern, bristen på tillgång till jord för försäljning och omöjligheten för ett större antal, som nu icke äger jord, att komma i besittning av sådan. Såvitt jag kan förstå, är det icke ådagalagt, att någon större jordhunger, som icke kan på ett naturligt sätt tillfredsställas, finns i detta land. Denna jordreformlagstiftning är sakligt grundad på förhållanden sådana, som råda i många andra länder, exempelvis i östra Europa, men det kunna vi väl tryggt säga, att förhållandena hos oss ingalunda äro jämförliga med förhållandena i exempelvis Rumänien eller Polen. Jag tror, att det är visat, att jordduppleningen är mycket långt gången i vårt land och att det finns självständiga jordbruk och självägande jordbrukare, även smärre sådana, i större utsträckning i förhållande till invånareantalet hos oss än i de flesta andra länder.

För övrigt förefaller det, som om man rent av skulle betrakta jordbruk genom arrende såsom något mindervärdigt, som man vill ha bort. Jag tror, att detta ur nationalekonomisk synpunkt vore högst beklagligt och att det jordbruk, som bedrivs genom arrendatorer, är och har va-

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

rit av stort värde för utvecklingen av det svenska jordbruket över huvud. Det ligger i sakens natur, att om det mera skulle bli en regel, att arrenden icke skulle finnas, utan att den, som brukar jorden, också skulle äga den, detta icke skulle leda till några lyckliga förhållanden. En framstående jordbrukare med förutsättningar och förmåga att sköta ett relativt stort jordbruk, skulle, om han måste köpa jorden, kanske icke ha tillräckligt kapital att driva jordbruket i den omfattning, som han kan göra som arrendator. Om han ovillkorligen måste äga den jord han brukade, skulle han sålunda icke få ett jordbruksarbete i en sådan omfattning, som hans förmåga och duglighet i övrigt förutsätter, och detta skulle sannolikt leda till, att många förvärvade sig jord, var till de icke hade motsvarande kapital, varför man till slut kunde tänka sig uppkomsten av ett jordbrukareproletariat.

I jordkommissionens utlåtande framställes arrendatorsklassen såsom både okunnig och olycklig och behäftad med många dåliga egenskaper. Arrendatorerna kallas rent av på ett ställe för »dessa hjälplösa människor». Jag tror, att detta är en stor överdrift. Vår arrendatorsklass är icke så dålig som där antydes, och jag kan tillägga, att våra arrendatorer äro icke heller idel goda änglar, liksom jordägarna icke äro idel onda sådana.

Det förefaller, när man läser jordkommissionens utlåtande, som om det åtminstone för en del av kommissionens ledamöter skulle vara sakens kärna att få jorden avsondrad från dem, som nu äga den, och att det vore en bisak, att de nu icke besuttna kunde förvärva jordegendom. Jordkommissionen har, när det gäller att genom denna jorduppdelning skaffa besuttna jordbrukare, endast tänkt på, att arrendatorerna skulle få övertaga den jord de bruka. Jag tror, att även detta innebär en mycket stor överdrift. Vill man driva en jordpolitik, som går ut på en längre gående uppdelning av jorden och åstadkommande av flera besuttna jordbrukare, så får man komma ihåg, att det finns andra än arrendatorer, som kanske mer än många av dessa skulle vara förtjänta av att komma i besittning av egna jordbruk och bli hjälpta därtill genom lagstiftning och genom statens ekonomiska mellankomst.

Då frågar man sig: Finns det då inga andra medel att komma fram till det mål man åsyftar, naturligare och enklare medel än en mer eller mindre våldsamt lagstiftning? Såvitt jag förstår kommer den önskade överflyttningen av jordegendomar att kunna ske på frivillig väg utan någon sådan lagstiftning, som här ifrågasättes. Jag tillåter mig anföra några exempel i detta avseende, även från min egen erfarenhet.

Jag vet, att många större jordägare i likhet med mig icke ha något emot att sälja delar av sin egendom, det vill säga inägor, som nu äro utarrenderade ofta utan någon större fördel för jordägarna själva. Själv har jag — oaktat min jordegendom till allra största delen är fideikommissegendom och det alltså vållar stora besvärligheter att avsondra och sälja jord från densamma — vid flera tillfällen begärt och erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att göra det och många jordägare göra

säkerligen gärna detsamma som jag. Jag försökte detta även i fjol med några egendomar, där jag avsondrade inägorna från den egentliga skogsmarken, och gick in till Kungl. Maj:t med begäran att få sälja dem. Detta tilläts mig icke, bland annat på grund av ett utlåtande från jordkommissionen, som avstyrkte åtgärden. Jag har aldrig kunnat få någon förklaring över det verkliga skäl som låg till grund för detta jordkommissionens avstyrkande, men jag måste säga, att det alltid förvånar mig, då jag hör framhållas jordkommissionens strävanden att möjliggöra bildandet av småbruk med full äganderätt, att man, då ett sådant tillfälle erbjuder sig, motsätter sig denna tanke realiserande.

Jag kan för kuriositetens skull berätta en episod i detta sammanhang, dock ej avseende försäljning till arrendatorer. Det är annars nästan utan undantag sådana som köpa, men i några fall, då det inte passat vederbörande arrendator, har han fått annat arrende, som passat honom bättre. Vid detta tillfälle var det emellertid några andra personer, arbetare och dylika, som samlat ihop en slant och ville köpa en liten gård. De blevo mycket ledsna över att detta icke lyckades, allt var ju ordnat på vår sida, de hade till och med formellt fått köpehandlingarna klara och betalat därför, men nu fick alltsammans gå tillbaka. Då jag för några dagar sedan var hemma hos mig, mötte jag en av dem, som kom fram till mig och sade: »Vill inte baron försöka med saken en gång till, nu är det ju en annan regering!» Detta föreföll mig ganska egendomligt. Förra gången satt en socialdemokratisk regering, och jordkommissionen, som ju har radikala åsikter i detta avseende, hade avstyrkt. Nu trodde denne man, att om man försökte en gång till, kanske det skulle gå, eftersom det blivit en ny regering.

Jag nämner detta bara för att visa, att man på frivillighetens väg kan komma ganska långt i den riktning, som den moderna jordreformen önskar, och utan tvivel kan denna frivilliga uppdelning av jorden underlättas genom åtgärder från det allmännas sida.

Om det så tillåtes mig att säga några ord om vad jag tänker om principerna för en svensk jordreform, så skulle jag allra först vilja betona, att man måste synnerligen noga skilja mellan jordbruk och skogsbruk, med andra ord, att de jordbruk vi nu avse att bilda i huvudsak böra vara inägor. Att börja dela upp skogen i smådelar skulle uppenbart vara till stor nationalekonomisk förlust och även i andra hänseenden mycket olämpligt. Vidare förefaller det mig vara av största vikt, att när en sådan uppdelning av jord äger rum, ingen olämplig sönderstyckning sker av nu på ett naturligt sätt sammanhängande större jordegendomar, så att en mängd smådelar med olika ägare bli inblandade om varandra på en dylik, förut naturligt sammanhängande egendom. Men för att kunna åstadkomma och underlätta en naturlig uppdelning av jorden förefaller det mig allra viktigast, att man genom lagstiftningen ordnar ett lättare tillvägagångssätt vid styckning av jorden i naturliga mindre delar. Var och en, som på något sätt sysselsatt sig med dessa saker, har erfarit, vilka oändliga svårigheter som numera möta, vilka kost-

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.*
(Forts.)

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

nader och vilken tidsförlust det medför att få till stånd en uppdelning av jord, som utgör en kameral enhet. Bara en sådan åtgärd som åstadkommandet av en praktisk lagstiftning i detta hänseende skulle ha till följd bildandet av ytterligare en mängd självägande jordbruk, det är min bestämda övertygelse.

Slutligen kan man även underlätta en naturlig frivillig uppdelning av jorden genom en lämplig skattelagstiftning. Det talas så mycket om, att den jord, som nu skulle avsöndras, först skulle övertagas av staten och sedan överlämnas till en jordägare med tryggad besittningsrätt. Jag tillåter mig framkasta det spørsmålet, då jag talar om att underlätta denna utveckling genom skattelagstiftningen — det kanske låter illa i denna kammare och i den svenska riksdagen över huvud — varför skulle man inte kunna tänka sig en grundskatt på jorden? Den ifrågasatta avgiften för att trygga besittningsrätten är i själva verket ingenting annat än en grundskatt, fastän av mera komplicerad natur. Jag går så långt, att jag säger, att det enligt min tro var en av de olyckligaste åtgärderna i svensk politik, att man lät den gamla grundskatten helt enkelt tagas bort i stället för att reglera den så, att den kom att överensstämma med vad den ursprungligen i äldre tider var avsedd att vara. Den nu inslagna vägen däremot, denna avlösningsrätt för arrendatorer, som ju måste komma att leda till tvångsavlösning, är, såvitt jag förstår, säkerligen icke den rätta att slå in på. Men även om det vore den rätta vägen, så anser jag likväl icke, att den provisoriska lagen om arrendeförlängning är för det ändamålet nödvändig.

Jag har med de få ord jag nu sagt, herr greve och talman, sökt visa, att vår jordfrågas läge enligt min uppfattning icke är sådant, att en så pass våldsamt lagstiftning, som den nu föreliggande provisoriska lagen ytterst syftar till, är nödvändig eller behöflig med hänsyn till de hos oss rådande förhållandena. Därför är jag en bestämd motståndare till den nu föreslagna lagstiftningen och yrkar avslag på densamma, det vill säga på utskottets hemställan och på motionerna. Men å andra sidan tror jag, som jag redan sagt, att det vore synnerligen lyckligt, om ju förr dess hellre en förbättrad arrendelagstiftning kunde komma till stånd, som undanröjde de olägenheter som ännu existera, som skyddar arrendatorernas rätt samtidigt som den befördrar ett väl skött jordbruk och en utveckling av vår jordbruksnäring.

Därför, herr greve och talman, yrkar jag bifall till den av herr Petrén avgivna reservationen.

Herr **Heyman**: Herr greve och talman! Jag har begärt ordet huvudsakligen för att påvisa, att när utskottet i detta sammanhang skär alla bolag över en kam, innebär detta en påtaglig lapsus. Det förekommer nämligen här och var i landet, åtminstone i mellersta Sverige, en hel del större jordbruk, som ägas av s. k. familjebolag, som bildats utslutande i syfte att vid inträffande dödsfall söka bevara gården i familjens ägo. Dessa åsyftade bolag, som således uteslutande ägas av sterbhus-

delägarna, torde väl i trots av bolagsformen i förevarande fall böra kunna jämföras med gårdar i enskilda ägares händer.

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

När emellertid utskottsmajoriten i fråga om lagens enligt mitt förmenande mycket vådliga bestämmelser undantager av enskilda ägare utarrenderade jordbruk, då torde precis samma skäl föreligga, att från lagens bestämmelse jämväl utesluta sådana gårdar, som äro utarrenderade av familjebolag.

Det har absolut icke förekommit någon tendens hos familjebolagen att uppsäga sina arrendatorer i vidare mån än som normalt äger rum av enskilda ägare.

Inom utskottet har man, enligt vad jag försport, emellertid icke ägnat familjebolagen någon som helst eftertanke. Man har icke kommit att tänka på den saken, vilket visar, huru oerhört lättvindigt utskottsmajoriteten tagit på hela denna viktiga lagstiftning.

I övrigt ber jag såsom min mening få säga, att även om familjebolagen uteslutas ur lagen, så passar lagen generellt sett ej alls för de orter, som jag har äran representera. Det är möjligt, att den är lämplig för Norrland och Dalarna och kanske också här och var i andra trakter av landet, men i övrigt passar den i varje fall icke.

Visserligen är det här i dag icke fråga om annat än tvångsförläggning av arrendetiden på bolagsegendomar, men i realiteten gäller frågan ingenting annat än tvångsavlösning av arrendegårdar. De som sålunda i dag säga A, måste därför även vara beredda att i morgon eller övermorgon säga B, varvid säkerligen de enskilda godsägarna, både de större och mindre, komma att sitta lika lätt som bolagen inklusive familjebolagen.

Till slut vill jag även erinra om den saken, att arbetskraften å de stora och medelstora gårdarna i mellrsta Sverige huvudsakligen eller i varje fall i mycket stor utsträckning bestrides av torpare. Jag vågar verkligen säga, att åtminstone på de gårdar, där dräglig ekonomi råder, det välskötta torpet utgör symbolen för ett lagom arbetarvästånd; i varje fall är det välstånd och den trevnad, som kan vinnas på ett dyligt torp, långt större än det välstånd och den trevnad, som kan vinnas medelst ett arbetarsystem med s. k. statare.

På denna grund och då familjebolagen som sagt helt tappats bort i lagförslaget, så hemställer jag om avslag på föreliggande förslag.

Herr **Lindhagen**: Vad angår den siste talarens påpekande, att familjebolagens tillvaro och deras förhållanden icke blivit iakttagna av utskottsmajoriteten — jag hör icke till utskottsmajoriteten — så kan jag intyga, att de icke blivit iakttagna av någon i utskottet, liksom icke heller av Norrlandskommittén eller av Värmlandsundersökningen och icke heller i jordkommissionens förslag, ty denna företeelse, som den siste talaren talat om, är helt ny på jordfrågans firmament. Då han haft detta så klart för sig, är det hans eget fel, att han varit lättsinnig nog att under årens lopp icke väcka motion i saken utan i stället kastar

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

skulden på utskottet och förmenar att det är utskottet, som handlat lättsinnigt, då den icke kommit att tänka på denna sak. I alla fall är företeelsen ingen massföreteelse i vårt land, då den ju annars måste ha blivit känd av åtminstone någon av alla de jordberedningar, som vi under de senare åren haft i vårt land.

För övrigt förefaller mig även den siste talaren hava förfarit mycket lättsinnigt, för att nu tala hans eget språk, då han icke observerat, att det i 2 § stadgas, att den ifrågasatta förlängningen icke skall äga rum, »där på grund av särskilda omständigheter det skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava jorden fortfarande upplåten på arrende». Därmed har lagen i själva verket givit en säkerhetsventil för en mängd sådana unika förhållanden och bland annat då det, som den siste talaren avsåg, nämligen familjebolagen. Där kan det av honom påpekade fallet placeras, om det nu verkligen behöver föranleda något undantag, vilket jag ej är beredd att bedöma, och sedan behöver diskussionen icke mera röra sig om den saken.

Vad nu angår frågan i dess helhet, är det svårt att i ett så omfattande och vidlyftigt ämne kunna koncentrera en framställning, som kan innefatta ett bemötande av de skäl, som ur olika synpunkter blivit anförda. Jag vill bara för min del till en början konstatera, att här gäller det i själva verket en förpostfäktning i den stora jordfrågan, och jag har på känna, att såsom denna förpostfäktning utfaller, ha vi — såvida inga nya politiska konjunkturer plötsligt falla över oss — att motse den slutliga s. k. lösningen, d. v. s. det blir då en mycket löslig lösning eller, som vi kunna kalla det, ingen lösning alls. Utfallet av denna fråga är ett symptom på vad vi ha att vänta i denna sak, och, som sagt, vi ha icke så mycket att vänta — i varje fall tror jag det icke, sedan jag läst herr Petréns reservation, som jag för resten strax skall komma till — utan vi få nog uppleva, att det hela som vanligt nu för tiden kommer att krympa ihop till ett minimum.

Frågan är i alla händelser en av våra mest blodiga intressefrågor, förutom landsintresset av en självständig bondeklass och statsintresset av ett intresserat jordbruk — å ena sidan de jordägare, som ha under sig arrendegårdar och icke blott förfoga över deras jord utan även över arrendatorernas person- och människovärde — ett slags vitt slaveri alltså, som man vill bibehålla i detta fall, där det verkligen borde avskaffas — å andra sidan deras intresse, som vilja ha en gynnsammare ställning i livet, intresset att kunna komma till en tryggad ställning, att få idka sitt jordbruk någorlunda för egen räkning. Här tillkommer också en tredje kategori, till vilken jag verkligen ber att få räkna mig och som resonerar som så, att samhället väl icke bara skall styras genom att slåss till förmån för olika intressen, utan att man väl också får se till, vad landets religion menar i sådana fall, och försöka skapa något slags broderskap i landet. Då tror jag, att man skall komma till det resultatet, att både de stora jordägarna och även samhället, d. v. s. alla människor, i tidernas längd komma att trivas bäst, om man icke så hänsynslöst utnyttjar sina intressen, att man till och med håller

människor i slaveri, för att de på kommando skola fylla ens penningpåsar.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrendeaftal.
(Forts.)*

Den provisoriska arrendelag, som nu av utskottet ifrågasättes, har ytterligare smultit samman, men jag måste medgiva, att den dock har träffat det allra nödvändigaste. Det råder ofta missförhållanden, även när de stora godsägarna hava under sig arrendegårdar och arrendatorer och när de uppställa villkor, som de underlydande icke skäligen kunna vara nöjda med. Ty även något sådant kan inträffa, friherre Adelswärd, och det inträffar som sagt ofta nog, även om det ej gör det på hans domän. Men ingen vet, vad som kan inträffa på friherre Adelswärds egen domän under någon hans efterträdare. När således land skall med lag byggas, så måste tillses att allas förhållanden tryggas och även kommande generationers. Man får icke resonera som så, att inom min gårdsgård äger något sådant aldrig rum, och därför skall landet icke heller hava någon lag för andra fall, där det måste finnas en lag.

Om sålunda missförhållandena på ett område kunna sägas vara något mindre är detta ingen anledning att också undertrycka en lagstiftning på annat håll, där de äro större och genomgående påtagliga. Dock se vi även i det förra fallet, att arrendetiderna förkortas mer och mer, men på godsen råder det kanske i flertalet fall ännu ett visst patriarkaliskt förhållande. Men något annat är det, när de stora industriella företagen lägga under sig jordbruk — mycket lovligt för resten, så länge de varit i sin lagliga rätt, och var och en håller ju på sin rätt, och det är icke meningen att därför rikta något klander mot dem. Men det allmänna måste tillse, att den ekonomiska utvecklingen ledes in på rimligare banor, och därefter få individerna rätta sig. Jag kan icke tro, att de stora industriföretagen skola ha någon åtnad av att oavlatligt upprätthålla ett sådant missförhållande och bara motsätta sig, att en lösning på grundval av medborgarrätt och medborgarvärde kommer till stånd. Jag tror också att vi allesammans i längden må bäst av att icke göra så, och att det egentligen är en missuppfattning av det egna intresset, när man från de stora intressenternas sida motsätter sig en sådan naturlig lösning, som dock i tidernas längd är fullkomligt oundviklig. Den står skriven i stjärnorna, lyckligtvis.

När, som sagt, industrien lägger sig till med jordbruk, som skötas genom permanenta arrenden, ha ju dessa jordbruk fullständigt kommit i orätta händer. De stora godsägarna ha dock ett jordbruksintresse och behandla kanske oftast på ett rimligare sätt sina arrendatorer, som också i många fall ha det bättre på visst sätt, än de skulle haft det som självägande. Den stora industrien har ju däremot till sin uppgift industriella värden och utnyttjar sin arbetskraft för detta ändamål, och därför blir jordbruksvärden något underordnad. Ännu mera gäller detta storindustrien nu, till skillnad mot gamla tider, då mera patriarkaliska förhållanden rådde och det ibland var familjebolag, som styrde det hela. Nu för tiden ha vi kommit in under en ny ekonomisk utveckling, då bakom denna industri egentligen stå de stora bankföretagen, som

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrendeaftal.
(Forts.)

äro ödesbestämda för sin uppgift att samla kapital och som i stort sett endast undantagsvis kunna utöva någon slags välgörenhet utan måste lyda sina orubbliga ekonomiska lagar att köpa och sälja utan att taga hänsyn till människorna, och således icke heller till dem, som bygga och bo på dessa arrendegårdar.

Därför ligger det ett visst fog i det förslag, som framkommit från utskottsmajoritetens sida. När nu saken ligger så illa till i riksdagen och när den demokratiska rösträttsreformen faktiskt visat sig tämligen värdelös, då det gäller sådana här angelägenheter, kan man ej hjälpa, att man får försöka att se saken praktiskt och ta vad man kan få, och inrikta sig på det mest nödvändiga och då närmast på bolagens och spekulanternas jordbruksförvärv. Vi skola ju också komma ihåg, att det i all synnerhet är gamla, före detta bondgårdar, det här gäller, och då är det ett rent Engelbrektskt krav att sträva efter att dessa skola återkomma i den beslutna bondebefolkningens besittning.

Denna arrendeförlängningslag, som nu i denna begränsade omfattning är ifrågasatt — jag skall sedan komma till min egen ståndpunkt i frågan — pålägger ju icke arrendatorerna någon skyldighet att begagna sig av densamma — det gör för resten icke heller det förslag, som jag förordar och enligt vilket förlängningen skall bliva automatisk — utan i båda fallen skall enligt lagens bestämmelser arrendena kunna regleras genom särskilda uppgörelser. Man kan därför ej säga, att arrendatorn omöjligen kan övertaga arrendet, därför att arrendeavgiften är för hög, utan om lagen antages, så skall det ankomma på en prövning, om sådan påfordras av någondera parten, jordägaren eller arrendatorn. Den saken reder sig därför mycket bättre, om denna lag antages och tillämpas, än om man skulle avslå lagen, då de nuvarande förhållandena skulle fortfara att råda och det således icke finns någon möjlighet för arrendatorn att komma till rätta med jordägaren. Det kan han däremot göra, om denna lag antages, och detta är därför ett plus i lagens betydelse.

Nu har majoriteten emellertid icke ens gått så långt, utan föreslagit, att det skall helt och hållet bero på, att arrendatorn begär förlängning av arrendet. Då sökes således en sådan endast av de arrendatorer, som tro, att de komma att behöva ett sådant skydd, därför att de icke kunna vara säkra på sin jordägare eller att de icke kunna vara säkra på de konjunkturer, som kunna drabba jordägaren; endast dessa skola begagna sig av lagen för att på ena eller andra sättet tvinga ägaren. De begagna sig av denna utväg och eftersom de önska att göra det, ha de väl övertänkt saken och då bör man ej säga till dem: »Detta skola ni ej göra», ty, som sagt, den saken förstå de bäst själva.

I detta avseende inträffar således ingen olägenhet. Denna lag är därför, som jag nyss sade, även i det sista hänseendet av den stora betydelse, att arrendatorerna kunna begära en förlängning av arrendet bara för att helt enkelt reglera en obilligt hög arrendeavgift, som kvarstår från jordbrukets högkonjunktur under den nyss tilländalupna kris-

tiden. Det tycker jag man verkligen borde unna dem, ty därav lida många för närvarande.

Nu hemställer jag emellertid för min del, herr talman — jag gör i varje fall ett yrkande — om bifall till det av jordkommissionen framburna och av mig ommotionerade förslaget, som återfinnes på första spalten av lagtexten och som skiljer sig från utskottets bland annat därutinnan, att det i likhet med den av herrar Sigfrid Hansson och Franzén m. fl. avgivna reservationen även medtager de stora godsägarnas arrenden. Ty, som sagt, även här har den nya tiden börjat göra sina verkningar gällande, och man bör bereda även deras arrendatorer, då de finna det nödvändigt för dem, att begagna sig av den möjlighet, som denna lag erbjuder.

Det finns intet rimligt skäl att här göra en skillnad ur en klar och ren lagprincips synpunkt och ett klart och rent tillgodoseende av mänskliga kravs synpunkt. Det är blott de politiska konjunkturerna, som föranlett detta medelförslag från utskottets sida. Jag tror, som sagt, dock det vore lyckligt, om detta senare förslag åtminstone kunde bifallas, sedan det blivit beskuret både genom att fideikommissen, som hängde ihop med det förut, kommit bort, och att även de minsta arrendena, som avse upplåtelse av jord för arbetsavtal, kommit bort.

Nu har utskottets ordförande till att börja med ansett — jag har den uppfattningen, att herr ordföranden även på jordfrågan gärna lägger de juridiska synpunkterna — att det skall vara full juridisk bevisning för behövligheten av en social arrendeförlängningslag, ty förr kan han ej gärna inlåta sig på densamma. Detta bör emellertid enligt min uppfattning ej vara nödvändigt, ty det kunna vi vara överens om, att en social frågas avgörande icke skall ske efter sådana formella linjer, utan det måste bero på vad erfarenheten lärt och förutsett kan ytterligare befara. Förödelsen skall väl ej såsom lagutskottet merendels i jordfrågor anser vara i största möjliga utsträckning fullbordad, innan man ingriper. Då, såsom här är fallet, det gäller en mängd fall, så blir naturligtvis behovet av hjälp så mycket större.

Nu har emellertid den ärade ordföranden, som står i spetsen för reservationen, allenast medgivit, att det »kunnat spåras en tendens till förkortning av gällande arrendetider» — spåras en tendens till förkortning av gällande arrendetider! Jag försäkrar, herr Petrén, att om det här fallet kunde få dömas av en domstol med den bevisning, som här föreligger, så skulle denna domstol, om den skulle döma efter sin domared, säga, att som det måste anses vara lagligen styrkt, att här i stor omfattning dessa förhållanden äga rum och även i fortsättningen sannolikt komma att äga rum, så måste man ingripa på detta område.

Hur se nu de spår ut, som herr Petrén skymtat allenast? Jag tycker verkligen ej, att detta är vidare korrekt återgivet efter enquëten utan mera ett uttryck för herr ordförandens oro över att över huvud taget behöva inlåta sig på ett sådant här lagförslag. Jo, i Värmlandsundersökningens betänkande t. ex., som tillkommit före den stora världskrisen, heter det redan då, att »vid utarrendering i Värmlands läns

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

östra, mellersta och västra skogsbygder av företrädesvis mindre bolagsgårdar förelåg i flesta fall ettårig arrendetid». Är det spår av en nedsättning i arrendetiden, när den i de flesta fall förekommer i tre huvudpartier i Värmland. Även jordkommissionens enquête har ådagalagt, att bolagsarrendena i södra och mellersta Sverige vanligen stanna vid högst fem år? Vanligen stannat vid högst fem år! Det är väl icke bara ett spår av en tendens — det är ett fullbordat faktum i högsta grad. Så står det vidare: »— i de flesta fall därunder och i talrika fall allenast vid ett år. Särskilt i Örebro och Värmlands län samt även i vissa trakter av Västmanlands län äro dylika ettåriga upplåtelse-tider synnerligen vanliga». Är det också spår av en tendens, herr Petrén? Nej, ett fullbordat faktum i stor utsträckning!

Herr Petrén har uppräknat några oegentligheter, som skulle komma att inträffa, och då bland annat, att åtskilliga av de arrendatorer, som skulle komma i åtnjutande av arrendelagen, befinna sig i Norrland och där redan ha ett skydd i den norrländska arrendelagen. Den ifrågasatta lagen kan dock icke anses vara ett alldeles obehörligt skydd även där, ty när arrendekontrakt utgå, så stå arrendatorerna även där prisgivna åt jordägarens goda vilja. Men det menar herr Petrén, att det behöver man icke fästa sig vid, utan det är i stället en olägenhet med denna lagstiftning, att även de norrländska arrendatorerna skulle få denna förmån och det vid en tidpunkt, då det kanske för dem vore av vikt att kunna begagna sig av densamma. Jag kan ej för min del förstå ett sådant resonemang, men skulle herr Petrén verkligen anse något sådant, så behöver han bara göra ett förslag om, att dessa arrendatorer skola undantagas från den här arrendeförlängningslagen. Men saken är, som sagt, att denna debatt endast är ett spegelfäkteri — emot de krav, som ropa från jorden, framföras former och omöjligheter av alla möjliga slag. Bakom allt detta ligger ju, att vi vilja saken å den ena sidan, och man vill icke saken å den andra, och det är dessa ståndpunkter i sak, som åstadkomma det rätt myckna virrvarret i motiveringarna uppe på ytan.

Så sade herr Petrén vidare något om jordkommissionens förslag. Ja, bakom jordkommissionens förslag är det tre personer, som stå. Men det finns väl andra förslag också, och varför skall man just nu, därför att ett förslag kunnat votera sig fram till ett slags majoritetsställning, taga detta till utgångspunkt för vad som skall inträffa i framtiden. Därom vet ingen något. Utskottsmajoriteten intar, såvitt jag förstår, den förständiga ståndpunkten, att den icke i någon mån binder sig varken vid det ena eller andra i framtiden utan förbehåller sig full rätt att då närmare bedöma saken, men herr Petrén skådar in i framtiden på ett sådant sätt, att han säger: »Här är jordkommissionens förslag, och då få vi utgå från att det är det, som skall tillämpas». och så upptäcker han, att jordkommissionens majoritet — dit hör ej jag — har föreslagit, att rätten till friköpning av arrende skall inträda först för dem, »som på grund av avtal, ingångna före den tillämnade lagens ikraftträdande, vid sina arrendetidens utgång brukat respektive

fastigheter i minst 15 år, vadan genom den föreslagna avfattningen av den nu ifrågasatta provisoriska lagen skulle komma att åt ett mycket stort antal personer beredas tvångsförlängning av arrenden i avbidan på en lagstiftning, som ej är avsedd att omfatta dem».

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.*

(Forts.)

Ja, detta gäller nu under förutsättning, att jordkommissionens förslag går igenom, men då skulle ju herr Petré, om han verkligen ville saken, kunna undantaga dessa personer också, men herr Petré vill ej saken på samma sätt som vi andra, och därför blir detta för honom bara en förevändning att komma till ett resultat, som han finner lugnare. Framför allt har emellertid en arrendeförlängning även för dessa personer stora både faktiska och moraliska fördelar, nämligen att de kunna känna sig tryggare och icke med samma lätthet som eljest kunna på olika sätt få sina arrenden uppsagda eller få vika för andra o. s. v. Vi måste också här räkna med individens rätt. De, som länge suttit på en gård eller ha föräldrar, som länge suttit på gården, hava där skapat sig ett hem, och detta hem skall skyddas, och familjen bör icke obehörigt få utkastas under allehanda förevändningar från en sträng jordägares sida.

Herr Petré framhåller till slut i reservationen, att han i alla fall ville med styrka framhålla, att för de arrendatorer, som icke falla under Norrlandslagen, bör vid nästa års riksdag åstadkommas en arrendelagstiftning, enligt vilken de bland annat även skulle erhålla någon viss optionsrätt. Då herr Petré icke nämnde de norrländska arrendatorerna, vilka för närvarande icke ha någon optionsrätt, skulle således dessa kanske ej få någon sådan. Detta ensidiga framhållande för övrigt av behovet allenast av en social arrendelag betyder allenast, att herr Petré vill med styrka framhålla, att vi endast skulle eftersträva att under den närmaste framtiden få så litet som möjligt. Det är väl styrkan i hans resonemang. För det första måste det väl vara en vanhävdslag bredvid en social arrendelag. Ingen makt i världen borde kunna rubba den nödvändigheten. Vidare sammanhänger härmed även den sociala lagen om avlösning av arrendejordbruk, eller skall den lagen alldeles läggas på hyllan? I diskussionen inom lagutskottet i fjol i denna fråga, tror jag att det var, framhöll herr Petré med styrka, att vi borde hava en lag om avlösning av arrendejordbruk. Till och med två högermän, en från andra kammaren och en från första, sade, att detta kunde de vara med om. Den gången fick jag det intrycket, att det då med styrka framhölls, att vi framför allt skulle hava en lag om avlösning av arrendejordbruk. Nu har emellertid den styrkan tydligen gått isär, och nu återstår allenast styrkan att begära en social arrendelag. Få se, om denna styrka kan bibehålla sig. Då vi kommit fram till nästa riksdag, är den styrkan måhända också borta.

Greve Spens har egentligen bara ett skäl, som han alltid upprepar, nämligen att detta är ett ömtåligt område, där det kräves den allra förfärligaste varsamhet. Varje år återkommer greve Spens till detta. Ja, livet är hårt, det förstås, och när man skall taga till en sådan lag, sker det ju icke med silkesvantar. Men, greve Spens, huru skall man någonsin kunna lösa dessa frågor med silkesvantar på annat sätt än genom att

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.

(Forts.)

underlåta att lösa dem! Det är nog detta, som greve Spens egentligen vill, ty då är man verkligen mycket, mycket varsam och andas icke ens på den ömtåliga saken. Det är det enda sätt, varpå man genom de av greve Spens förordade metoderna kan komma fram till något resultat i denna fråga.

För övrigt sade greve Spens, att han till fullo instämde med reservationerna i jordkommissionen herrar Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin. Tack så mycket, det är utmärkt bra, greve Spens, ty herr Wohlin har just förordat denna arrendeförlängningslag. Sålunda har greve Spens kanske instämt i herr Wohlins yrkande om bifall till förslaget om en arrendeförlängningslag — men greve Spens glömde nog, att herr Wohlin föreslagit detta, så att instämmandet avser förmodligen andra delar av denna lag.

Friherre Adelswärd talade till en början något om, att om man säljer arrendegårdar, så att arrendatorerna bliva självägande, skapar man därigenom lätt ett proletariat. Strax efteråt sade han emellertid, att han själv velat sälja en hel del arrendegårdar, alltså med utsikt att det skulle bliva ett sådant proletariat — och det var inte snällt av friherre Adelswärd — men att jordkommissionen då hade satt sig emot detta. Jag kan verkligen icke komma ihåg speciellt detta fall. Det var visserligen en tid, då kommissionens yttranden inforrades. Jag ansåg då, att det är olagligt av Kungl. Maj:t att bevilja försäljningar i strid mot 1810 års författning och de begränsade rättigheter, som denna författning inrymmer för Kungl. Maj:t, och jag var därför i varje särskilt fall skiljaktigt och tillstyrkte försäljningen endast under förutsättning av riksdagens bifall. Ty när den administrativa makten får en viss befogenhet, utvecklar den sig mer och mer och tar för sig riksdagens gamla befogenheter. Så beskedlig som riksdagen nu för tiden är, går detta mycket lätt, ty numera säger riksdagen icke ifrån som i den gamla goda tiden, om jag så får kalla den. Emellertid tillstyrktes försäljningarna ibland av jordkommissionen och avstyrktes ibland, och då det avstyrktes, berodde det på, att man ville slå vakt om arrendatorerna. Men tyckte att köpeskillingarna voro för höga, att gårdarna påtvingats köparna eller att det fanns en hel del andra uppenbara olägenheter. Detta var alldeles givet jordkommissionens motiv även i de fall, som friherre Adelswärd omtalade.

Nu skola vi också förstå, att om man erinrar — vilket jag anser, att man i detta sammanhang bör göra — om lagen om avlösning av arrendejordbruk såsom ett komplement jämte vanhävdslagen till den sociala arrendelagen, så är det icke meningen och icke heller av någon föreslaget, att arrendatorerna skulle vara tvungna att friköpa sina lägenheter. Är det så, att en arrendator finner, att det är bättre att fortfarande arrendera jordbruk, vilket det i många fall för närvarande kan vara, bör han också få behålla det under arrende. Särskilt torde detta vara förhållandet i sådana fall, där den nya tidens våldsamma ekonomiska strömningar ännu icke sopat bort de patriarkaliska förhållandena och där arrendena sålunda fortfarande äro låga samt omtanken om arrendatorerna god. I sådana fall är det ju givet, att de ofta föredraga

att stanna kvar såsom arrendatorer, och det är dem då förbehållet. Men när alla dessa goda förutsättningar gått all världens väg, böra de få rättighet att, om de så hellre önska, friköpa sina arrendegårdar och på det sättet utvidga det självägande bondeståndet här i landet.

Innan jag nu, herr talman, gör mitt yrkande, måste jag även till sist inlåta mig på en annan sak, som just berör en huvudskillnad mellan mitt förslag och de andra förslagen i 1 §, ty i de andra två spalterna står det: »efter påfordran av arrendatorn», medan dessa ord äro strukna i mitt förslag. Med andra ord: Däri ligger, att enligt mitt förslag böra arrendena automatiskt förlängas, naturligtvis med rätt för bägge parterna att påkalla prövning av arrendevillkoren. Det ansågs i Finland såsom en självklar sak vid de två tillfällen, då saken förevar, att samtliga arrenden för de arrendatorer, som lagen syftade till, förlängdes, utan att arrendatorerna behövde göra ansökningar därom. I stället för att det här påkallas kanske tusentals skriftväxlingar och anmälningar, skrev lagen med ett penndrag dessa ansökningar åt alla arrendatorer, och så var den saken undangjord. Detta är åtminstone enligt min och även enligt finsk uppfattning nödvändigt, ty man utgår ju vid denna lagstiftning därifrån, att dessa arrendatorer befinna sig i ett osjälvständigt läge. Att de med oviss utgång skulle öppna en slags rättegång mot den mäktige jordägaren, är ju en sak, som för det första de flesta arrendatorer, isynnerhet de, som bo kringströdda här och där i skogarna, absolut icke rå med eller förstå sig på. Det blir icke av. Även de, som skulle kunna göra det, resonera som så: låt se, jag skall begära en förlängning av arrendet och vända mig till jordägaren, som jag vet vara ovilligt stämd mot en sådan begäran. Vad kan jag då äventyra? Jo, framkallar jag hans ovilja, kan han uppsäga mig, höja min arrendavgift, sälja gården åt någon annan eller påtvinga mig densamma för en orimlig köpeskillning. Det resonemanget gör varje arrendator av självbevarelsedrift. Men då säger man till arrendatorn: Det kommer en ny lag som kommer att hjälpa dig, och detta är endast en språngbräda till den nya lagen, som tar dig helt och hållet i sin famn. Ja, då måste även arrendatorn dock tänka: Det är ju icke säkert, att lagen blir antagen. Om han är en politiskt intresserad person och vet, huru första kammarens betänkligheter utvecklats sig, säger han: Nej bevars, det vågar jag inte, ty det finns de allra största utsikter till, att en sådan lag blir avslagen av första kammaren.

Om det skall bli något stort och bevänt med denna lagstiftning, måste därför enligt min mening förlängningen liksom i Finland ske automatiskt. Det är även en särskild anledning till detta, nämligen den, att genom ettåriga och andra kortvariga arrendekontrakt förlorar arrendatorn, så länge ett sådant förhållande äger rum, med nödvändighet intresset för sitt jordbruk. Stora nationalekonomiska värden, tillkomna under århundraden genom bondens flit, äventyras på detta sätt. Man måste verkligen säga, att då den ekonomiska utvecklingen begär ett sådant våld mot jordbruket, att den rent av såsom ett hån nedsätter arrendetiden till ett år, är verkligen tiden inne för lagstiftningen att möta

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrendevillkoren.
(Forts.)*

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

detta ovisa våld med ett vist våld och säga, att den icke godkänner dessa åtgärder att, emot en naturlig jordbruksvård, nedsätta tiden för jordbruksarrendena på detta sätt. Samhället förlänger arrendetiden genom sin lagstiftning, om icke en någorlunda ordentlig arrendetid godvilligt tillerkännes arrendatorerna.

På dessa skäl ber jag, herr talman, att få yrka bifall till 1 § i den lydelse, vari den är avfattad enligt det i första spalten upptagna förslaget av de tre i utlåtandet vid varandra uppställda lagutkasterna.

Herr Gabrielsson: Herr talman! Då jag i denna fråga har en annan uppfattning än utskottets majoritet, ber jag att med några ord få motivera min ståndpunkt till frågan.

Det är flera skäl, som tala emot denna arrendelag. Bland dessa skäl är för det första, att man icke vinner det syftemål, som man avser genom tvångsförlängning av arrendetiden, och för det andra är det ju så, att varje sådan lag mer eller mindre är ett inkräktande på äganderätten. Vi hava ju senast under denna riksdag upphävt den förutvarande hyresstegringslagen, som gällt en tid. Jag anser, att om vi nu skola stifta en lag i samma riktning, går detta i strid mot, vad riksdagen förut beslutat. Att man icke vinner det syftemål, som majoriteten inom utskottet tänkt sig skola vinnas, skall jag senare i någon mån belysa.

Herr Lindhagen sade, att detta egentligen var en förpostfäktning till den nya sociala jordlagstiftningen. Jag tror också, att socialdemokraternas mening med detta är att så småningom få till stånd en lagstiftning emot den självständiga äganderätten inom jordbruket, och att det icke är, såsom man tror majoritetens mening vara, att befrämja äganderätten.

Herr Lindhagen underströk vidare, hurusom den stora industrien slagit under sig jord. Det hava vi nog litet var kännning av, särskilt vi norrlänningar. Men nu är ju genom Norrlandslagen den möjligheten helt och hållet utesluten, att de vidare kunna lägga sig till med jord och sålunda utan vidare slå under sig densamma. Däremot har åtminstone i Västerbottens län, där jag bäst känner till förhållandena, industribolagen under de senaste åren i stor utsträckning lagt an på att försälja sin inägojord åtminstone och även skog därtill, och jag vill påstå, att inom nämnda län har den, som för den egna verksamheten, som där bedrives, velat inköpa jord, i allmänhet fått de bästa och billigaste priserna, då bolag stått såsom säljare.

Jag skall försöka visa detta genom att lämna några uppgifter, som jag införskaffat dels från egnaheimsnämnden och dels från jordägare. Jag har här en förteckning på sådana hemman, som äro försålda från Mo-Domsjö aktiebolag. Sammanlagt 38 hemman hava under de sista två åren försålts. Innan bolaget försålt dessa hemman, hade bolaget i reparationskostnader nedlagt ej mindre än 40,250 kronor. Medelpriset på dessa försålda lägenheter uppgår till 2,375 kronor, och medelarealen utgör cirka 20 hektar. Av dessa hemman hava en del försålts för lägre

köpeskilling än som motsvarar det belopp, som bolaget under de närmast föregående åren nedlagt för att ställa i ordning åbyggnaderna. Jag skall icke trötta kammaren med att anföra många exempel, men jag skall nämna några. Ett hemman om 42 hektar försåldes för 8,000 kronor. På detta hemmans åbyggnader hade nedlagts ett belopp av 6,091 kronor. En annan lägenhet, som såldes för 5,000 kronor, hade till sina åbyggnader bekostats med 4,345 kronor, o. s. v. Sedan har Sandviks bolag utbudit till försäljning ej mindre än 56 lägenheter. De betingade i medeltal ett pris av 5,130 kronor. På förbättring av åbyggnaderna å dessa 56 lägenheter hade bolaget nedlagt 287,284 kronor. Om man nu skulle, såsom här är föreslaget, besluta denna lagstiftning, förstår man ju, att man därigenom skulle hindra bolagen att sälja, ty det är icke sagt, att den arrendator, som innehar en lägenhet, är den lämpligaste köparen. Visserligen sälja bolagen i allmänhet till arrendatorerna, men det är icke alltid sagt, att de äro de lämpligaste, utan understundom vilja bolagen vid arrendetidens slut sälja gårdarna till andra. Då förhindrar man genom denna lagstiftning bolagen att göra detta. Inom det län jag tillhör hava bolagen inom den närmaste tiden tänkt sälja de gårdar, som icke redan äro sålda. Då kan jag icke förstå, att man nu skall besluta sig för en tvångslagstiftning, som icke kan vara till någon särskild nytta varken för arrendatorerna eller för jordägarna.

Friherre Adelswärd har också i viss mån belyst en del fall från andra trakter, där det också skulle vara till hinder att stifta en sådan lag, som här är föreslagen. Jag tror visserligen, att den kunde vara behöflig inom vissa delar av landet, till exempel inom Värmlands län och möjligen även några andra, men jag tror också, att olägenheterna med den föreslagna lagstiftningen äro större än gagnet med densamma. Under sådana förhållanden kan jag icke finna det vara särskilt angeläget att just nu besluta en sådan lagstiftning.

Jag skall icke närmare ingå på någon motivering av min ståndpunkt utan kan i stort sett åberopa vad andra lagutskottets ordförande här framhållit och sålunda inskränka mig till att instämma med dem, som yrkat avslag på förevarande lagförslag.

Herr von Koch: Herr talman! I den diskussion, som här förts, ha många olika synpunkter på jordfrågan framkommit. Kanske man vågar säga, att känslöstämningar i viss mån gjort sig gällande i några fall och i andra fall rent ekonomiska synpunkter. Jag undrar nu, om det icke skulle vara skäl att också erinra om att under de sista åren tillkommit ett arbete, som verkligen lämnar en, såvitt jag förstår, objektiv bild av huru de svenska arrendatorerna för närvarande hava det ställt här i landet. Det är femte delen av Jordkommissionens betänkande, i vilket omkring 2,000 kommuner i Sverige besvarat en hel del viktiga frågor rörande icke allenast arrendatorernas utan även jordägarnas ställning och som även innehåller de kommunala myndigheters uppfattning i saken.

*Lagförslag
om förlängning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

Om jag skulle försöka att med ett par ord klargöra, vad denna utredning ger till resultat, tror jag, att det skulle vara, att de självägande jordbrukarna stå sig ekonomiskt vida bättre än arrendatorerna. Det tycks vara alldeles klart, att varje jordbrukare strävar efter att bli självägande. Men å andra sidan har det framgått, att arrendatorerna på många ställen också stå sig ganska väl, att för många, som endast har obetydliga medel till sitt förfogande och som vill så småningom arbeta sig upp till en självständig ställning, är arrendet en lämplig övergångsform och har det därför en mycket stor betydelse i vårt jordbruk. Men såsom en röd tråd i hela denna redogörelse för arrendatorernas förhållanden, finner man samma klagomål, att arrendatorernas ställning är dålig och osäker, att de hava alltför kort arrendetid, så att de icke kunna rätt tillgodogöra sig jordens avkastning, att de icke få ersättning för jordförbättringar, att nybyggnadsfrågan icke är ordnad på ett tillfredsställande sätt samt att möjlighet till friköp icke förekommer o. s. v. Det framgår också — och det vill jag med anledning av den siste ärade talarens anförande särskilt betona — att arrendatorerna under bolagen faktiskt hava det sämre, emedan bolagen äro mindre benägna att sälja sin jord än andra jordägare. Det är ju glädjande att av den siste ärade talaren få höra, att det finns bolag, som äro särskilt angelägna om att sälja, men den objektiva redogörelsen för förhållandena över hela landet visar, att bolagen i stort sett äro obenägna att sälja jord, som deras torpare innehava på arrende.

Nu är den stora frågan: Är tiden kommen att möjliggöra ett litet första steg till denna jordfrågas lösning genom att bevilja ett litet rådrum, åstadkomma litet arbetsro på detta område? Jag vet mycket väl, och jag har hört av några av mina vänner, att denna lagstiftning stött många för huvudet. Jag förstår detta så mycket mera, som jag, herr talman, vid de tre föregående tillfällen, då denna lagstiftning varit före, röstat emot densamma. Detta har jag emellertid gjort av den orsaken, att man hittills icke haft reda på, vilka förslag jordkommissionen ville befrämja och förbereda lösningen av. Man har sagt, att det var en social arrendelag och en lag om friköp o. s. v., men ingenting vidare, och jag har för min ringa del motvilja för att gå med på någonting, som jag icke riktigt känner till och förstår mig på. Nu hava vi emellertid fått en redogörelse för jordkommissionens förslag, dels om en social arrendelag och dels om huru friköpningsinstitutet skulle var beskaffat. Därför tycker jag, att frågan ligger på ett helt annat plan än de föregående gånger, då den varit föremål för riksdagens behandling. I utskottets utlåtande förekommer för övrigt en kort resumé av dessa nya lagar och förslag.

För min enskilda del har jag, ju mera jag försökt sätta mig in i denna sociala arrendelagstiftning, som man nu närmast söker få till stånd, blivit alltmer övertygad om, att den skall lända till mycket stor nytta ej allenast för arrendatorerna utan även för hela det svenska jordbruket, ja, jag skulle vilja säga, även för jordägarna, om man ser saken litet i stort. Det är naturligtvis sant, att det finns detaljer i lag-

stiftningen, som kunna bliva föremål för olika meningar och som man sedermera, när lagen kommer fram, kan se från skiljaktiga synpunkter, och kanske föreslå ändringar uti. Men i stort sett är det i alla fall önskvärdt och betydelsefullt, att den sociala arrendelagen kommer till stånd så snart som möjligt. Friköpningslagen ligger visserligen litet annorlunda. För denna finns ju icke någon utarbetad lagtext, utan man får endast veta, huru man tänkt sig saken.

Jag vill dock betona, att man har flera alternativ: man har jordkommissionens förslag och man har två reservantgruppers förslag. Somliga gå försiktigt fram, andra äro icke så försiktiga utan vilja hava vidlyftiga och storslagna åtgärder. Även om man går med på arrendeförlängningslagen i dag, har man naturligtvis rätt att, när dessa frågor förekomma till behandling, inrikta sitt intresse på den ena eller den andra linje, som här är föreslagen. Då säger emellertid en eller annan, och flera hava sagt det i dag: Ja, men är det nödvändigt att göra detta? Kunna vi icke få denna sociala arrendelag och detta friköpningsinstitut så snart som möjligt, så att vi slippa några provisoriska åtgärder? — Ja, om. t. ex. någon kunde med säkerhet utlova, att denna sociala arrendelag skulle komma att framläggas vid nästa års riksdag, så har åtminstone jag den känslan, att man då skulle kunna nöja sig med att taga detta, isynnerhet om förberedelser vidtoges för friköpningsinstitutet. Men nu kan väl ingen människa utlova någonting sådant. Jag har också en bestämd känsla av att det i denna sak är en viss fara i dröjsmål. Det framgår ju, att särskilt bolagen alltjämt vilja förminska arrendetiden och att torp och arrendegårdar igenläggas. Jag vill gärna vitsorda, att detta kan ske ur ekonomiska synpunkter, t. ex. av skogsekonomiska skäl, men det är i alla fall åtskilliga arrendegårdar, som på detta sätt bliva nedlagda, och hemmen hava då svårt att existera. Jag tror ej heller, att det egentligen innebär någon större fara att vid detta tillfälle gå med på denna arrendelagstiftning. Den är, såsom herrarna se, i det skick, som utskottet förelagt densamma, mycket modifierad och mycket försiktigt formulerad. Den har på sin tid varit föremål för lagrådets granskning, och Kungl. Maj:t har framlagt hela denna fråga i proposition till riksdagen. Jag tror å andra sidan, att det skulle uppstå rätt så väsentliga fördelar för vårt folk, om vi nu kunde taga detta lilla steg framåt. Visserligen kan man icke bestämt peka på, vari dessa fördelar skulle bestå, men jag tillåter mig dock erinra om ett par saker, som jag anser det vara viktigt att i detta sammanhang beröra. Den ena är, att man i Finland sedan några år tillbaka vidtagit sådana åtgärder, som här föreslagits, och det vitsordas från många håll därstädes, att åtgärderna haft en utomordentlig betydelse, ökat jordbrukets produktivitet och höjt torparna till en helt annan ställning, då de haft utsikt att bliva självägande. Den andra synpunkten, som jag skulle vilja betona, är, att lösningen av denna fråga också kommer att utöva inverkan på storleken av den folkström, som under de kommande åren går till emigrationsländerna. Professor Helge Nelson vid Lunds universitet, som med statsunderstöd företagit en resa

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

till Canada, har påpekat en hel del högst intressanta saker i avseende på detta land. Han har sagt, att de fördelar, som detta emigrationslands naturförhållanden m. m. ansetts medföra, icke äro så stora, som man i allmänhet föreställer sig. Han har vidare sagt, att det är de svenska emigranterna, som man framför allt vill hava till dessa trakter, då svenskarna äro vana vid ett kargt klimat och vid skogsarbete. Därför kommer man antagligen att vidtaga ganska effektiva åtgärder för att just få svenska emigranter att bosätta sig i dessa trakter. Med anledning härav varnar professor Nelson svenskarna för att förbli passiva i kolonisationsfrågan och jordfrågan i det stora hela. Han anser, att vi böra vidtaga åtgärder för vad han kallar en liberal och varmhjärtad kolonisationspolitik. »Att skaffa egen jord till ett folk», säger han, »är ej blott ett ekonomiskt problem, det är också minst lika mycket ett socialt problem.» Han lämnar vidare efter egen erfarenhet en liten skildring av huru det står till på vissa trakter i vårt land, då han säger: »Den, som vandrat i svenska bygder, sett ödetorp och åter ödetorp med raserade hem, med förvildade äppelträd och bärbuskar, med björk och gran och tall växande ut över en gång med möda bruten moränmark, medan den lilla självvägande bondgården bredvid finnes kvar, trots långa avstånd och dåliga vägar, den har också blivit övertygad om, i hur hög grad egen torva och bundenheten vid den med kärlekens band är en bärande makt i ett folks liv.»

Jag vet icke hur långt ett beslut i denna riktning kan gå, men jag tror, att man nu genom att så att säga giva rådrum och arbetsro för jordfrågans försiktiga lösning i alla fall skall ha tagit ett steg för att fastare binda svenska folket vid jorden och nedbringa den framtida emigrationens omfattning.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till 1 § i utskottets förslag.

Herr **Hammar skjöld**: Herr greve och talman! För att man skall kunna antaga en lag, sådan som den nu föreslagna, fordras, så vitt jag förstår, att två förutsättningar samtidigt äro tillstädes: dels måste det ändamål, som man ytterst äsyftar, vara gott och eftersträfvansvärt, dels måste medlet, den föreslagna lagen, vara i sig självt acceptabelt.

Den första frågan, nämligen om beskaffenheten och önskvärdheten av det mål, man ytterst äsyftar, har från olika sidor blivit belyst här i dag, och jag skall för min del icke gå in på den frågan. Jag skall gärna och med full övertygelse vitsorda, att betydande reformer på jordlagstiftningens område äro påkallade, och det särskilt för att ge brukarna en självständigare och mera tryggad ställning. Men jag skall, som sagt, inte gå vidare in i den frågan, allra minst i några detaljer av jordkommissionens föreliggande förslag. Jag behöver inte heller göra det, ty det hjälper inte, hur gott detta mål är, om det föreslagna medlet icke är acceptabelt. Det gäller nämligen även i lagstiftningen, att ändamålet helgar *icke* medlen.

Beskaffenheten av den föreslagna lagen har blivit så pass fullständigt belyst av andra lagutskottets ordförande dels förlidet år och dels i år, att det icke är mycket att tillägga. Jag skall emellertid söka dels understryka några av de punkter, han framhållit, dels anföra några kompletteringar.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Det faller ju genast i ögonen, att denna lag är en provisorisk lag, och man kan gott säga, att en provisorisk lag har presumptionen emot sig. En provisorisk lag är i själva verket ett oting, en nödfallsutväg, som behöver mycket starka skäl för att kunna accepteras.

Vidare har den föreslagna lagen den egendomligheten, att under det man i vanliga fall plägar omsorgsfullt undvika att ge lagar med privaträttslig innebörd någon som helst tillbakaverkande kraft, är denna lag uteslutande tillbakaverkande, i det den faktiskt uteslutande riktar sig mot avtal, som redan existera. Så lär det vara meningen.

Det har påpekats av lagutskottets ärade ordförande, att denna lag gör mycket starka inskränkningar i den fria avtalsrätten. Man kan därtill lägga, att den i själva verket gör mycket starka inskränkningar i äganderätten. Att sådana inskränkningar inte avskräcka sådana personer, som ställa sig kalla eller fientliga emot jordäganderätten, är ju mindre underligt, men det är kanske mera att förvåna sig över att sådana inskränkningar inte skrämma ens dem som i allmänhet hålla på äganderätten. Här är i själva verket inte fråga om någonting annat än en, låt vara temporär, expropriation. Jordägaren berövas förfoganderätten över sin mark genom en tvångsupplåtelse på viss tid emot vederlag, som han icke äger bestämma. Denna expropriation skiljer sig från vanlig expropriation därutinnan, att garantierna för ersättningssummans bestämmande äro betydligt svagare än de bruka vara. Om man får utgå från det vanliga förhållandet, att de av parterna utsedde gode männen stå på var sin parts sida, kommer ju avgörandet i dessa mycket svåra och viktiga frågor att bero på en enda man: den av länsstyrelsen utsedde tredje mannen. Det visar ju ett rörande förtroende för länsstyrelsernas icke blott vilja — den får man ju förutsätta — utan även förmåga att välja en lämplig tredje man, då man överlämnar så viktiga och komplicerade saker faktiskt till avgörande av länsstyrelsens utsedde förtroendeman.

Härtill kommer, att åtskilliga punkter i lagen icke kunna anses vara acceptabla. Redan första paragrafens första moment lämnar rum för en så vitt jag förstår mycket allvarsam anmärkning. Om jag läst motiveringen rätt, skulle meningen vara, att lagen icke skulle gälla andra fastigheter än dem, som ägas av bolag, ekonomiska föreningar eller s. k. skogsspekulanter, varom talas i paragrafens fortsättning. Nu är emellertid momentets början så formulerad, att det är så gott som omöjligt för en domstol att läsa den på det sättet. Där står nämligen: »Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening...» Efter vanliga grammatiska regler

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

hör tillägget »där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening» endast till det senare ledet »hemman, som lyder under huvudgård», vilket blir klarare, om man tänker sig, att man upprepar ordet »har» efter »eller». Detta är ju en ofullkomlighet, som kan leda till rätt stora överraskningar vid lagtillämpningen.

I paragrafens fortsättning talas, som jag nämnt, om skogsspekulanter, och därvid användes uttrycket, att lagen skall ha tillämpning, om jordägaren uppenbarligen besitter fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen och ej är mantalsskriven å fastigheten eller å i sambruk därmed varande fastighet. Om det nu är fråga om en fastighet, vars huvudsakliga värde ligger i skogen, så måste man ju rent av vara underlig i huvudet, om man inte vad det ekonomiska angår innehar gården just i huvudsaklig avsikt att tillgodogöra sig skogsavkastningen. Det är verkligen varken märkvärdigt eller tadelvärt, utan det är fullkomligt nödvändigt, om det skall finnas någon förnuftig ekonomisk avsikt med innehavet av fastigheten. Allt kommer sålunda att hänga på mantalsskrivningen. Men är det nu rimligt, att arrendatorns rätt, en privat persons privata rätt, skall vara beroende på frågan, huruvida en annan privat person, jordägaren, är mantalsskriven på den ena eller andra orten? Såsom grund för privata rättigheter är sådant i hög grad kuriöst.

Längre fram i samma paragraf är det förbehållet, att, om arrendet avser jord, som av upplåtaren innehaves allenast med nyttjanderätt, arrendetiden ej får förlängas utöver upplåtarens besittningstid. Det är ju mycket bra, men däremot har man icke observerat det fallet, att upplåtaren innehar jorden med äganderätt men genom köpeavtal eller redan uppgjort arrendeavtal är förhindrad att disponera jorden genom ett sådant arrendeavtal, som skulle uppkomma genom förlängningen.

Komma vi så till 3 §, har det ju redan från olika håll påpekats, att det är synnerligen oskäligt, för att använda ett mildt uttryck, att ha en så kort varsel som 90 dagar, före vilken tid jordägaren skall få veta, huruvida arrendatorn vill begagna sin rätt att sitta kvar. Genom denna olägenhet hindras jordägaren icke blott att själv vidtaga dispositioner för jordens skötsel, om han skall taga tillbaka den, utan också att göra upp ett arrendeavtal med en annan arrendator, som måhända är lika bra och i socialt avseende fullkomligt lika intressant som den arrendator, som sitter på gården.

För att fortfarande endast taga några strödda exempel skall jag sedan gå över till åttonde och nionde paragraferna. I 8 § medges rätt att klaga över nämndens beslut, och därom är ju ingenting ont att säga. Men i 9 § heter det: »Nämndens beslut skall, så vitt det avser fastställande av arrendevillkoren, lända till efterrättelse, ändå att det ej vunnit laga kraft, där ej av domstol annorlunda förordnas.» Ja, det där går ju något så när att tillämpa, då det är fråga om ett kontant arrende, men förekomma prestationer av annan art och arrendevillkoren sedan ändras i högre instans, blir det mycket krångligt.

I detta sammanhang kan jag säga, att dessa tre skiljemän, som bestämma arrendevillkoren i ena eller andra riktningen, få en alldeles särskilt vansklig uppgift, då i arrendevillkoren innefattas inte bara konstant arrende utan även naturaprestationer av ena eller andra slaget.

För arrendatorn medför bestämmelsen att jordägaren å sin sida äger yrka jämkning i arrendevillkoren en osäkerhet, som i många fall kommer att avskräcka honom från att begagna sig av rätten till förlängning. Det är emellertid inte så farligt för arrendatorn, ty han har en utväg att komma ifrån saken, om skiljenämndens beslut går honom emot. Om han får bestämt ett högre arrende, än han vill betala, kan han säkerligen komma undan genom att underlåta att ställa säkerhet för det nya arrendet. Den säkerhet, som han förut ställt, kan ju nämligen, särskilt om den består av borgen, inte rimligen gälla för ett förlängt arrendeavtal på förändrade villkor. Jordägaren å sin sida har inte någon säkerhet för det skadestånd, som kan tillkomma honom då arrendatorn sitter kvar utöver den avtalade tiden och det sedan bestäms, att han inte skall få behålla arrendet.

Så kommer jag till 12 §. Där stadgas att lagen icke skall äga tillämpning på viss jord, men med detta tillägg: »Dock att därvid småbruk ej i oträngt mål må förvandlas till tomtmark och att innehavare av sådant må, därest han önskar det, i allt fall bibehållas vid ett motsvarande jordbruk å egendomen på skäligen villkor.» Jag tror inte, jag är den ende jurist, vars förstånd så att säga står stilla, när det gäller att avgöra: Hur skall detta gå till? Hur skall detta tillämpas? Lagen skall icke vara tillämplig, heter det, dock får inte vid dessa bologs verksamhet småbruk i oträngt mål förvandlas till tomtmark o. s. v.

Jag nämnde förut, att denna tid av nittio dagar är för kort och därigenom förorsakar allvarsamma olägenheter för jordägaren, jag kan tillägga: också genom ovisshetens följder för jordens hävd. Dessa olägenheter förvärras ytterligare genom övergångsbestämmelserna, där det säges, att arrendator icke i något fall är skyldig att tillkänna sitt anspråk på arrendetidens förlängning eller arrendevillkorens förändring för jordägaren före den 1 september 1923. Om man nu tänker sig, att arrendetiden utgår, låt oss för att få ett riktigt tillspetsat fall säga den 2 september 1923, får jordägaren inte förr än dagen före arrendetidens utgång reda på, huruvida han kan arrendera ut gården till en annan eller bruka den själv, eller om han eventuellt blir fast för den gamle arrendatorn och måste låta honom sitta kvar.

Här nämndes från något håll, att utgången av denna lagstiftningsfråga skulle kunna betraktas som symptomatisk för utgången av den stora jordreformfrågan eller kanske det var nyttjanderättsfrågan. Det tror jag inte är händelsen, men vad som är ännu mycket säkrare, är att det vore bedrövligt, om den föreslagna lagen vore symptomatisk för den blivande jordreformen.

Herr greve och talman! Jag instämmer i det framställda avslagsyrkandet.

*Lagförslag
om förlängning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

Herr **Heyman**: Herr talman! Herr Lindhagen invände mot mitt anförande, att familjebolagen säkerligen icke förekommo så massvis, att det i detta sammanhang var behöfligt att taga särskild hänsyn till dem. Mot detta ber jag att få erinra, att herr Lindhagen under riksdagarnas lopp årligen väcker hundratals motioner. Jag anser det därför nästan orimligt och pretentiöst att begära att hela den svenska allmänheten skulle stå på spänn och göra invändningar och påminnelser mot allt vad herr Lindhagen kommer med.

För övrigt torde det finnas åtminstone ett par hundratal familjebolag, och deras antal är sålunda enligt mitt förmenande alldeles tillräckligt stort för att man i detta sammanhang bör taga hänsyn till dem.

Vidare sade herr Lindhagen, att mina farhågor i varje fall voro alldeles obefogade, därför att andra paragrafens bestämmelser eventuellt skulle kunna medgiva undantag även för familjebolagen. Vad står det då i § 2? Jo, där står: »Förlängning av arrendetid enligt vad i 1 § stadgas skall icke äga rum: där arrendet omfattar odlad jord till en vidd av mera än 25 hektar; där i arrendet icke ingår vare sig inrösningsjord till en vidd av minst 4 hektar eller ock odlad jord till en vidd av minst 2 hektar; eller där på grund av särskilda omständigheter det skulle för jordägaren medföra avsevärt men att hava jorden fortfarande upplåten på arrende.»

Det är alltså endast för det fall, att det är till men för jordägaren att ha jorden utarrenderad, som familjebolagens gårdar skulle kunna hållas utanför lagförslaget. Emellertid kan det, herr Lindhagen, finnas andra förhållanden, där familjebolagen kunna vilja bli av med någon av sina arrendatorer. Det kan ju hända, att arrendatorn inte sköter sig på så sätt, att man på den grunden vill ha honom kvar, och det kan hända att det i familjen finns en ung son, som kommer i den åldern, att han vill tillträda en utarrenderad gård, som äges av familjebolaget.

Det förefaller mig därför som om det vore herr Lindhagen och inte jag, som läst bestämmelserna i 2 § slarvigt. Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr **Petrén, Bror**: Herr talman! Det ligger icke för min röst att inlåta mig å en personlig polemik i debatter här i kammaren. Herr Lindhagen yttrade emellertid i sitt anförande, att vad jag framfört i denna fråga vore förevändning för en ståndpunkt, som rätteligen karakteriserades av att jag ingenting ville, och som bevis för detta ville han framföra, att jag antingen i fjol eller ock närmast därförut föregående år i debatt om motsvarande fråga skulle hava förklarat mig hysa intresse endast för frilösningen av arrenden, men att jag nu i år skulle i stället hava inriktat mina sympatiuttalanden på den s. k. sociala arrendelagstiftningen. Jag vill till bemötande härav endast citera, vad jag i denna fråga yttrade här i kammaren i fjol. Året dessförinnan tillhörde jag ej riksdagen, men i fjol föllo mina ord i detta ämne på följande sätt: »Jag vill med vad jag nu sagt hava be-

tonat, att då jag för min del anslutit mig till yrkandet om avslag å lagen, är det icke därför, att jag är att räkna till dem, som departementschefen betecknar såsom ägande en principiell ovilja mot den förebådade definitiva lagstiftningen. Det är långt därifrån. Jag tror för min del, att *särskilt* kravet på en förbättrad social arrendelagstiftning har mycket starkt underlag för sig, och att det är till gagn för landets jordbruk att så snart som möjligt komma till en lagstiftning på det området.» Det är, såsom kammarens ledamöter finna, i fullständig konsekvens med detta yttrande, som jag i år gjort det reservationsuttalande, som återfinnes i betänkandet.

*Lagförslag
om förlängning
av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Jag skall icke följa herr Lindhagen på den utläggning angående innehålllet i detta uttalande, som han i sitt anförande gjorde. Jag vill endast vitsorda, att ordet »spåras» lämpligare borde ha varit »konstateras». I övrigt har jag med anledning av herr Lindhagens anmärkningar rörande denna punkt intet att ändra i vad som i den delen är av mig uttalat. Jag hänvisar herr Lindhagen till sid. 36 i femte delen av jordkommissionens utlåtande, som ger fullt belägg för uttalandets riktighet.

Herr Lindhagen var så inne på frågan om de s. k. femton åren i det sociala arrendelagförslaget övergångsbestämmelser. Han gjorde därvid gällande, att det är endast tre personer i jordkommissionen, som uppbure detta förslag och frågade: varför skola vi glömma den fjärde och de övriga? Jag har emelertid icke glömt någon av dem som deltagit i avgörandet. Sex personer ha tagit del i beslutet, och de två reservanterna intaga samma ståndpunkt som de tre, vilka bilda majoriteten, i fråga om dessa femton år som minimum för att få optionsrätt vid övergång från äldre kontrakt. Däremot har herr Lindhagen ensam utvecklat en annan mening. Nu är det ju emellertid så, att då man läser herr Lindhagens ensamma meningar, får man ju ibland det intrycket, att det icke precis är så sannolikt, att kommande förslag i riksdagen komma att gå precis efter den mening.

För att anföra ett litet exempel, föreslår herr Lindhagen arrendeperioder i den nya sociala arrendelagen på 20 år med absolut bindande verkan för jordägaren för hela tiden men med obegränsad rätt för arrendatorn att säga upp avtalet vilket år han vill under arrendetiden. Var och en förstår ju, att sådana reservationslinjer äro omöjliga att föra igenom i riksdagen. Jag har därför icke så mycket stannat för herr Lindhagens mening utan byggt mitt resonemang på jordkommissionens förslag, stött i denna del av jämväl de två socialdemokrater, som jämte herr Lindhagen suttit i kommissionen.

Med anledning av att herr Lindhagen i sitt anförande ville göra gällande, att jag enligt mitt reservationsuttalande skulle vilja ställa de mellan- och sydsvenska arrendatorerna, vilka nu stå utanför norrlandslagens mera betryggande föreskrifter, i bättre ställning för framtiden än de norrländska arrendatorerna, som ej äga någon optionsrätt, vill jag till sist påpeka, att jag nyss uttalade, att jag självfallet också avsåg att vilja hava genomförda de följdbestämmelser, som föranleddes av

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

den ifrågasatta lagstiftningen för de mellan- och sydsvenska arrendatorerna; och kan det vara någon tröst för herr Lindhagen, vill jag förklara, att jag anser en optionsrätt för arrendatorerna söderut hava med sig såsom naturlig följd genomförandet av sådan rätt även för arrendatorerna i Norrland.

Herr Lindhagen: Jag vill genmäla mot herr Petré, att jag inte talade om vad han sagt i denna kammare förra året utan om den diskussion som ägde rum i lagutskottet i denna fråga. Och jag fällde uttrycket: Inom jordkommissionen har jag med anledning därav flera gånger sagt att frågan om en lag om avlösning av arrendejordbruk tycks ligga mogen i riksdagen, kanske ännu mera än frågan om en social arrendelag, då både lagutskottets ordförande inom utskottet uttryckligen uttalat sig för den saken, liksom till och med två personer från högerpartiet.

Jag begärde egentligen ordet med anledning av herr Hammarskjölds anförande. Utskottets förslag är ju inte mitt, men i huvudsak är det ju, som samtliga förslag, grundat på ett förslag, som är framlagt för riksdagen av regeringen efter lagrådets hörande och där lagrådet, så vitt jag kan erinra mig, inte haft några särskilda erinringar att göra mot de av herr Hammarskjöld anmärkta förhållandena. Då herr Hammarskjöld så där allmänt talade om denna lagstiftnings formella omöjlighet, vill jag fästa herrarnas uppmärksamhet på att ingen jurist kan skriva lagar, mot vilka det inte kan göras en mängd anmärkningar. Ty ingenting bär i allmänhet en mera provisorisk prägel och prägel av nödfallsutvägar än vår tids lagstiftning. Inte heller skola herrarna tro, att herr Hammarskjölds lagförslag voro så utomordentliga mönster för våra författningar, ty de ha ofta präglats av en fullkomlig frånvaro av all hänsyn till det mänskliga och suveränt behärskats av juridiska hänsyn. Jag vill också erinra om att herr Hammarskjöld framlade ett förslag om en rösträttsreform, som befanns vara så radikalt underligt avfattat, att det väckte en enhällig mening att det förslaget mindre än något annat för den svenska riksdagen framlagt förslag var förtjänt av den ringaste uppmärksamhet! Detta endast med anledning av herr Hammarskjölds tvärsäkra ord om denna stackars lilla lag.

Vad angår de detaljanmärkningar, som gjordes av herr Hammarskjöld, sade han först, att en provisorisk lag i allmänhet är en nödfallsutväg, som i och för sig manar till den allra största försiktighet, och däri har han ju alldeles rätt. Men här föreligger verkligen ett nödfall, och på grund av den ekonomiska påfrestningen, världskrigets utbrott m. m. ha, som herr Hammarskjöld väl vet, våra författningar blivit uppfyllda av provisoriska lagar. För övrigt ha bolagens jordförvärv, arrendetidernas förkortning och andra förhållanden, som oberoende av världskriget göra sig gällande, föranlett riksdagen att antaga mer än en provisorisk lagstiftning på detta område. Därför bör det inte förvåna så mycket, om man kan tänka sig, att ett provisorium även i detta fall kan äga rum.

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Något som herr Hammarskjöld särskilt riktade sig emot var, att denna lag hade tillbakaverkande kraft, något som lagar inte böra ha. Ja, detta är ett verkligt lysande exempel på den av mig så fruktade och så ofta bekämpade juridikens inflytande på människornas öden. Dessa gamla civila lagar om hur testamenten skola upprättas och mera sådant ansågos icke böra få tillbakaverkande kraft, därför att då exempelvis ett testamente var upprättat i viss föreskriven form, borde det inte få komma en ny lag, som sade att den formen inte vidare skulle gälla. Men sedan lagstiftningen blivit utsträckt till att omfatta även det sociala området, då det gäller att avhjälpa de sociala missförhållanden, som finnas i det levande livet, då ha juristerna försökt — utan att dock alltid lyckas: herr Hammarskjöld står här nästan som den siste på skansen i sitt försök att oresonligt bjuda utvecklingen spetsen — att låta de missförhållanden, under vilka de levande släkterna arbeta, äga orubbat bestånd bara för att juristerna skola få upprätthålla gamla dogmer, tillkomna för lagar av helt annat slag: lagar av icke social natur. Det fattas bara, att de missförhållanden, under vilka det nuvarande släktet lever, skola upprätthållas därför att herr Hammarskjölds gamla lagar inte fingo ha tillbakaverkande kraft! Sådan är emellertid juridiken; det gläder mig att ha fått ett lysande exempel på vad den leder till i tillämpningen.

Sedan gick herr Hammarskjöld igenom utskottets förslag och gjorde en del anmärkningar mot detsamma. Utskottets förslag är inte mitt, men då jag är jurist, får jag försöka att hjälpa lagutskottet genom att försöka bemöta anmärkningarna. Jag vill förutskicka, att också jag gjort anmärkningar mot Kungl. Maj:ts förra förslag i en del detaljer, därför att det bort vara klarare och tydligare, men, Herre Gud! lagrådet har låtit det passera, de viktigaste ändamålen tillgodoses, och då får man inte vara så oerhört angelägen om att slå små krokben här och där för en lag, vars huvudsyfte vinnes, även om lagtexten kunde vara bättre och klarare skriven.

Nu har det emellertid för herr Hammarskjöld ett oerhört intresse att i första paragrafens första moment det står så här: »Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, där huvudgården äges av bolag eller ekonomisk förening . . .», alltså ordet huvudgård står två gånger, och det följer sedan en relativsats, som är avsedd att hänföra sig till bägge huvudgårdarna, under det den enligt herr Hammarskjölds språkbruk skall hänföras endast till den huvudgård, som står sist. Därigenom skulle man äventyra, att de torpare, som lyda under det första slaget av huvudgårdar, skulle komma under lagen, även om gårdarna icke hörde till bolag eller ekonomisk förening eller enskilda spekulanter. Jag vill säga herr Hammarskjöld, att den formuleringen härstammar från bondeförbundet och lär ha blivit författad av en professor också i Uppsala som har sitt ursprung där, så jag tycker bägge herrarna gärna kunde vara kvitt. Det reder sig nog i alla fall, herr Hammarskjöld. Den svenska domarkåren är nog så pass förnuftig att den förstär, att relativsatsen hör till ordet huvudgård i bägge de föregående satserna. Även om herr Ham-

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

marskjöld är den skicklige jurist som han är eller har varit, skulle han ändå, ifall han hade något intresse att hjälpa människorna i deras lidanden, med sin stora kunskap kunnat hjälpa utskottet tillrätta och under hand sagt: Jag vill påpeka detta och föreslå att det ändras så och så. — Men nej, herr Hammarskjöld använder det som ett krokben för att stjälpa hela saken.

Nu vill jag som sagt säga, att denna formulering den står sig nog också. Det vore för övrigt en ofantligt enkel sak, herr Hammarskjöld, att flytta ner den lilla harangen, och det skulle ske genom att man skriver så här:

Har torp eller annan till huvudgård hörande jordbrukslägenhet eller ock hemman, som lyder under huvudgård, innan denna lag trätt i kraft upplåtits till brukande mot lega, och gäller avtalet för viss tid, skall, där arrendetiden utgår före den 1 januari 1928, efter påfordran av arrendatorn där huvudgården äges av bolag eller av ekonomisk förening, arrendetiden var förlängd o. s. v. Då är det så klart, att icke ens herr Hammarskjöld kan hitta på något sätt att komma förslaget till livs vad denna punkt angår.

Herr Hammarskjöld anmärkte också på formuleringen av spekulantbegreppet. Denna är dock lånad från gällande lagstiftning och bland annat från Hammarskjöldska regeringens förslag till vanhävdslag för Värmland.

De andra anmärkningarna, som herr Hammarskjöld framställde, voro av mindre vikt i jämförelse med den anmärkning, som förekom mot första paragrafen och angående lagens retroaktiva verkan. Vid tredje paragrafen talade han om, att en jordägare skulle vara hindrad att göra upp med någon arrendator, som vore lika jordbruksvärdig. Meningen är, herr Hammarskjöld, att den, som sitter på gården, har en viss mänsklig företrädesrätt framför andra såsom jordbruksvärdig arrendator. Det är icke meningen att spela ut den ene mot den andre, att kasta den ene hit och den andre dit. Här är frågan om, att en människa kommit därhän att genom eget arbete skapa sig ett eget hem. Det är icke fråga om en vacker gest för jordägaren. Det vore icke en så förfärlig olycka för jordägaren, om han icke beredes tillfälle att kasta ut en arrendator, som har fått sitt eget hem, och sätta dit en annan, som jordägaren hellre vill ha; han kan åtminstone överleva en sådan tilldragelse.

Så var det något annat — jag kommer icke ihåg vad det var, men det var något som herr Hammarskjöld ansåg mycket kinkigt. Ja, det blir kinkigt för oss att sköta saken och rädda människor från den olycka som hotar dem, om man skall vara så kinkig på lagtexten som herr Hammarskjöld tillät sig vara på grund av den juridiska tradition, för vilken han gjort sig till målsman.

Jag skall därför be, att det benäget beredes ett litet rådrum, någon liten trygghet för arrendatorerna, ty de känna verkligen att det finnes ett hot att drivas från den jord de bruka. En del jordägare känna de, och de frukta icke det ringaste, att dessa komma att vidtaga åtgärder,

men jag menar, att de arrendatorer som verkligen känna sig hotade i ena eller andra avseendet, dem bör man bereda detta lugn och denna större möjlighet att bruka sin jord, på samma gång man betryggade dem i vidare mån än nu kan äga rum, till dess en blivande lagstiftning blir effektiv.

*Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)*

Greve **Spens**: Jag skall be att i korthet få besvara en anmärkning av herr Lindhagen.

Herr Lindhagen har påstått, att jag i mitt första anförande yttrat, att jag helt instämde i den av herrar Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin avgivna reservationen till jordkommissionsbetänkandet. Så sade jag icke. Jag sade, att jag *till en del* instämde i denna reservation, men att jag helt kunde instämma i *ett visst uttalande* i reservationen, vilket uttalande jag uppläste.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, som därunder infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att i avseende på den nu föredragna paragrafen förekommit följande yrkanden: 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o) att paragrafen skulle antagas med den lydelse, som förordats i den av herr Sigfrid Hansson m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; 3:o) att riksdagen måtte godkänna 1 § i det lagförslag, som innefattades i den av herr Lindhagen i ämnet väckta motionen; samt 4:o) att förevarande del av lagförslaget skulle avslås.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden samt förklarade sig finna propositionen på godkännande av paragrafen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits avslag, uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 1 § av andra lagutskottets i utlåtande nr 17 framställda lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås nämnda paragraf.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 56;

Nej — 58.

Med anledning av den utgång, omröstningen erhållit, föredrogos nu i ett sammanhang

Övriga delar av utskottets lagförslag.

Lagförslag
om förläng-
ning av vissa
arrende-
avtal.
(Forts.)

Herr **Petrén, Bror**: Med åberopande av den utgång, som den hållna voteringen erhöll, tillåter jag mig att yrka avslag på den nu föredragna återstoden av lagförslaget.

Efter härmed slutad överläggning gjordes propositioner, först på godkännande av utskottets förslag i nu föredragna delar samt vidare på avslag därå; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Utskottets hemställan.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Herr talmannen uppstod nu och avlägsnade sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertogs av herr förste vice talmannen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 111, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående dyrtids- tillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisningsanstalter;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående till- fälliga lönetillägg åt vaktmästare vid nordiska museet och vid livrust- kammaren;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj: ts under femte huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag till dyrtidshjälp åt distriktssköterskor och distriktsbarnmorskor;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition med förslag till bestämmelser angående arvode och ersättning åt viss kontrollpersonal m. m. jämte två i ämnet väckta motioner;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj: ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till oförutsedda utgifter;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj: ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till riksdags- och revisions- kostnader;

nr 117, i anledning av Kungl. Maj: ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag till räntor å statskulden;

nr 118, i anledning av Kungl. Maj: ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för avbetalning å stats- kulden; samt

nr 119, i anledning av vissa i statsverkspropositionen gjorda fram- ställningar rörande återbetalning av tillfälliga lånemedel.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till
arbetsrådet
m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 120, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående anslag till bestridande av kostna-

der för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten, den 2 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 89, vilken hänvisats till statsutskottets förberedande behandling, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 103,500 kronor.

I sammanhang med Kungl. Maj:ts förevarande proposition hade utskottet till behandling förhaft en inom andra kammaren av herr *O. Hagman* m. fl. väckt motion (nr 237), vari hemstälts, att riksdagen ville besluta, att i arbetsrådets stat efter utgången av år 1923 arvoden till rådets ledamöter utom ordföranden upptoges till 5,000 kronor för varje.

Berörda arvoden hade i ett i propositionen intaget, av departementschefen förordad förslag till avlöningsstat för arbetsrådet för första halvåret 1924 upptagits till 4,000 kronor.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition och med avslag å berörda motion, i vad densamma skilde sig från propositionen, för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 103,500 kronor.

Enligt en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *J. Nilsson* i Malmö, *K. A. Tengdahl*, *C. Johansson* i Hälsinborg, *A. Anderson* i Råstock, *K. V. Rydén*, *O. H. Waldén*, *L. J. Carlsson-Frosterud*, *A. Å. Törnkvist* i Karlskrona och *O. Nilsson* i Örebro ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen utvisade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och berörda motion för gäldande av kostnader för tillämpning av lagen om arbetstidens begränsning m. m. för budgetåret 1923—1924 anvisa ett extra förslagsanslag av 105,500 kronor.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Herr förste vice talman! Detta ärende avser ett förslag rörande den till arbetsrådets ledamöter utgående ersättningen. Jag skall därvid be att få erinra, att arbetsrådets ledamöter förut hade 5,000 kronor för år jämte dyrtidstillägg. Nu har denna ersättning blivit av utskottet nedsatt till 4,000 kronor, och dessutom har dyrtidstillägget försvunnit. Även statsutskottets majoritet har varit synnerligen tveksam, då det gällde att taga ståndpunkt till detta ärende. Man ansåg, att det vore att gå alldeles för långt att göra en dylik radikal nedsättning. Å andra sidan framhölls, att det fanns ledamöter i arbetsrådet, som icke helt ägnade sin tid däråt och som icke helt voro beroende av den ersättning som där erhöles. Emellertid är det ett par av arbetsrådets ledamöter, som slutat sina anställningar på annat håll och helt ägna sig åt detta uppdrag och vilka vid sidan

Anslag till
arbetsrådet
m. m.
(Forts.)

av en mängd sammanträden i arbetsrådet användes till att resa ut till platser, där en eller annan tvist rådde. Det gäller för dessa personer att så hastigt som möjligt bringa dessa tvister ur världen. Att det även är en fördel för de industrier, där tvister råda, behöver icke särskilt påpekas.

Emellertid yrkade man i statsutskottet på återremiss och talade om att man gärna härigenom skulle vara med om att finna en utväg, varigenom dessa mer använda ledamöter i arbetsrådet skulle få en särskild ersättning. Denna utväg ha reservanterna använt sig av. Vi anse visserligen, att man icke gärna kan komma ifrån, att lika löner böra utgå för alla ledamöter inom arbetsrådet, även om de icke precis äro lika beroende av lönerna, men vi hade tänkt oss, att i stället skulle givas en slags extra ersättning åt dem, som användes för resor i det syfte jag nyss antytt. För var och en av dem skulle således 1,000 kronor ställas till förfogande, d. v. s. sedan frågan prövats av Kungl. Maj:t, skulle de tilldelas denna ersättning av 1,000 kronor. Jag tror, att om man i utskottet hade vetat, att denna väg varit framkomlig, hade det blivit fler av utskottets ledamöter, som varit med därom. Nu vet jag visserligen, att arbetslagen har sina vänner och sina motståndare, men det förefaller mig, som det skulle vara i högsta grad orättvist, om man, därför att av en eller annan anledning man icke har sympati för lagen, skulle giva uttryck åt detta, då det gäller att bestämma ersättningen för ifrågavarande ledamöter. Det är klart, att en ersättning per år av 4,000 kronor icke räcker för att existera i Stockholm, och då vi veta, att ett par ledamöter av arbetsrådet enbart äro beroende av detta, så förstå vi, att man bringar dem i verkliga svårigheter, om man bifaller utskottets förslag, som avser att bestämma lönerna, lika för alla, till 4,000 kronor.

Jag anser alltså, att det skulle vara möjligt att efter av Kungl. Maj:t verkställd prövning giva 5,000 kronor till de två mer använda för uppdraget högt kvalificerade ledamöterna; i sådant syfte har reservationen skrivits, och jag får därför, herr förste vice talman, yrka bifall till densamma.

Herr **Nilsson, Johan**, i Skottlandshus: Såsom man finner av betänkandet, har arbetsrådet självt hemställt, att arvodet skulle sättas till 4,000 kronor. Kungl. Maj:t har icke gjort någon ändring i arbetsrådets förslag utan i propositionen upptagit samma belopp, som utskottet nu även förordar, och det skulle synas mycket egendomligt, om riksdagen, på förslag av reservanterna, skulle besluta ett högre belopp än arbetsrådet självt har föreslagit. Man har icke anledning misstänka, att den Kungl. Maj:t, som lade fram detta förslag, skulle ha underskattat arbetsrådets meriter, utan tvärt om. Det skäl, den siste talaren och reservanten anförde för att gå med på reservationen, skulle vara, att vissa personer inom arbetsrådet vore mer upptagna av resor och därför berättigade till högre ersättning, men jag vill gentemot detta säga, att jag principiellt icke kan gilla denna ståndpunkt, därför att meningen är,

om arbetsrådet reser ut för att taga del av ställningen på en viss arbetsplats, att komma till en opartisk uppfattning, och då böra samtliga representanter närvara eller i varje fall representanter för de olika kategorierna. Jag tror, att reservanterna syfta på, att särskilt arbetarrepresentanterna skulle hava denna ersättning, men det kan icke vara riktigt, att en tvist skall bedömas enbart från deras synpunkt, utan det bör härvid givetvis sändas ut representanter från bägge hållen. Redan nu är det så ställt, att dessa ledamöter vid dessa resor åtnjuta reseersättning och dagtraktamente. Vidare tror jag, att det för arbetsrådets medlemmar skall ställa sig möjligt att, efter hand som de få mera praktik, med större lätthet utföra dessa uppdrag. Jag erkänner, att om en person uteslutande skall hålla sig till det uppdrag, som här är i fråga, 4,000 kronor kan synas för litet, men å andra sidan bör man väl söka ordna denna sak så, att de personer, som ägna sig åt detta arbete, också ha annan sysselsättning. Det är ju ingenting, som hindrar, att en person, som är ledamot i arbetsrådet, får ett par uppgifter att fylla och därigenom erhåller en tillfredsställande inkomst. Men att på detta sätt höja arvodet och bereda vissa personer inkomst utan motsvarande arbete kan icke vara en riktig princip. Jag har fått en uppgift angående av arbetsrådet behandlade ärendena m. m., och under år 1920 uppgingo ärendena till ett antal av 2,905 med 68 sammanträden och under år 1922 till 1,007 ärenden med endast 42 sammanträden.

Jag tror, att utskottet haft fullt fog för att ställa sig till frågan så som det gjort, och jag tillåter mig yrka bifall till dess förslag.

Herr **Nilsson, Johan**, i Malmö: Den sista ärade talaren påpekade, att arbetsrådet självt begärt det omnämnda beloppet av 4,000 kronor pr person och år, och att Kungl. Maj:t hade tillstyrkt detta. Han menade, att om det icke hade varit så väl avvägt, som han ansåg det vara, hade Kungl. Maj:t nog gjort ändring. För det första vill jag häremot säga det, att arbetsrådet givetvis icke i allt tänkt på just dessa två ledamöter, som äro de mest anlitade. Och dessa kunde naturligtvis icke gärna själva föra sin egen talan i arbetsrådet. För det andra är ju Kungl. Maj:t icke så särdeles benägen att gå utöver vad arbetsrådet i detta fall eller andra institutioner i liknande fall föreslå. Men sedermera har det dock kommit fram, att detta lönebelopp är oskäligt lågt. Ur den synpunkten försökte vi skipa litet rättvisa mot dessa personer, som äro mycket använda och synnerligen väl kvalificerade för detta uppdrag. Och då man vet, hur stora ekonomiska intressen många gånger stå på spel, och därtill hur lämpliga dessa personer äro att avskaffa eventuellt uppkommande tvister, så får jag verkligen säga, att vad det här gäller är rena bagateller. Om man jämför dessa personer med dem, som t. ex. i privat styrelse bevista 12 sammanträden om året och härför hava en lön av 12,000 kronor om året, så blir orättvisan mot de här omtalade arbetsråden ännu mera iögonfallande. Och jag kan icke förstå, hur just den sista ärade talaren kan med sådan säkerhet här, liksom i statsutskottet, förfäktat, att ett

*Anslag till
arbetsrådet
m. m.
(Forts.)*

Anslag till
arbetsrådet
m. m.
(Forts.)

arvode av 4,000 kronor skulle vara tillräckligt för det uppdraget. Det är sant, att arbetsgivarsidans representanter också böra anlitas, då det gäller att resa ut till olika industriella platser, där tvist av en eller annan anledning råder, men dessa representanter hava större möjligheter att ersätta sig med suppleanter än arbetarsidans representanter hava, därför att arbetarsidans suppleanter äro bundna av sina uppdrag och icke kunna så lätt frigöra sig, som man kan på andra sidan.

Jag tror, att det av oss föreslagna beloppet är så rimligt och blygsamt, att jag skulle vilja vädja till riksdagen att gå med på det. Jag anser det vara i högsta grad orättvist att bjuda människor 4,000 kronor om året för ett arbete, varpå de faktiskt använda hela sin tid, då de därtill uteslutande äro beroende av denna lön.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr förste vice talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å utskottets hemställan antaga det förslag, som innefattades i den av herr J. Nilsson i Malmö m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 120 och antager det förslag, som innefattas i den av herr J. Nilsson i Malmö m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 36;
Nej — 55.

Om avskaf-
fande av de
personliga
avgifterna.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och bevillningsutskottets utlåtande nr 10 (nr 2), i anledning av väckta motioner om avskaffande av mantalspenningarna, allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften.

I en inom första kammaren väckt, till statsutskottet hänvisad motion, nr 61, hade herr *Lyberg* hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta, att vad i förordningen den 24 april 1863 med däri genom kungl. kungörelsen den 25 maj 1894 gjorda ändringar vore stadgat om påförande av mantalspengar skulle från och med den 1 juli 1924 upp-

höra att gälla, samt att förty mantalspengarna från och med sagda tidpunkt icke vidare skulle upptagas bland inkomsterna i riksstaten.

*Om avskaf-
fande av de
personliga
avgifterna.
(Forts.)*

Vidare hade samme motionär i en inom första kammaren väckt motion, nr 62, föreslagit, att riksdagen ville besluta, att de personliga skatterna, allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften icke skulle påföras för tiden efter 1924 års ingång, samt att förty efter samma tid skulle upphöra att gälla dels vad i kungl. kungörelsen den 26 augusti 1873 med däri sedermera gjorda ändringar och i § 47 av lagen om landsting den 21 mars 1862 funnes stadgat om en allmän sjukvårdsavgift, dels ock vad i 58 § av Kungl. Maj:ts förnyade stadga den 26 september 1921 angående folkundervisningen i riket samt i lagen om folkskoleväsendet i vissa städer den 25 juni 1909 vore föreskrivet om rätt för skoldistrikt att upptaga en särskild avgift.

Sistnämnda motion hade, i vad den avsåg kungörelsen den 26 augusti 1873 angående kurhusavgiftens upphörande och införande av en allmän sjukvårdsavgift samt stadgan angående folkundervisningen i riket, hänvisats till bevillningsutskottet.

Berörda båda motioner, den sistnämnda i de delar densamma hänvisats till bevillningsutskottet, hade behandlats av sammansatt stats- och bevillningsutskott.

Sistnämnda utskott hade i det nu föreliggande utlåtandet under åberopande av vad däri anförts hemställt, att riksdagen måtte, i anledning av förevarande motioner I:61 och I:62 av herr Lyberg, om avskaffande av mantalspenningarna, den allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften, sistnämnda motion i vad den utgjorde föremål för utskottets behandling, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida mantalspenningarna, den personliga sjukvårdsavgiften och den personliga folkskoleavgiften skulle kunna upphävas, och därvid taga under övervägande möjligheten och lämpligheten av att ersätta nämnda personliga avgifter med en enda, lika för man och kvinna utgående personlig avgift samt för riksdagen framlägga det förslag, som kunde av utredningen föranledas.

Reservation hade anförts av herrar *Waldén, Alexis Björkman, I. Jungkvist* och *Olsson* i Gävle, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den avfattning, reservationen visade, och avslutas med en hemställan, att riksdagen måtte, i anledning av förevarande motioner I:61 och I:62 av herr Lyberg, om avskaffande av mantalspenningarna, den allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften, sistnämnda motion i vad den utgjorde föremål för utskottets behandling, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida mantalspenningarna, den personliga sjukvårdsavgiften och den personliga folkskoleavgiften skulle kunna upphävas, samt för riksdagen framlägga det förslag, som kunde av utredningen föranledas.

Herr **Björkman**: Herr vice talman! Vid denna sena timma skall jag icke vara mångordig, men jag ber dock att få säga några ord. Såsom kammaren behagade finna, gäller utlåtandet två av herr

Om avskaffande av de personliga avgifterna.
(Forts.)

Lyberg väckta motioner om avskaffande av kapitationsavgifterna, mantalspenningarna, allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften. Utskottet synes ha haft åtskilliga sympatier för motionerna, men icke vågat sig på att hemställa till riksdagen om bifall, utan nöjt sig med att föreslå avlåtande till Kungl. Maj:t av en skrivelse med begäran om utredning, huruvida dessa kapitationsavgifter må kunna upphävas. Men utskottet har icke nöjt sig därmed, utan det har fogat ett tillägg till utlåtandet och hemställt, att därvid måtte tagas under övervägande möjligheten och lämpligheten av att ersätta nämnda personliga avgifter med en enda, lika för man och kvinna utgående personlig avgift.

Det är mot denna senare del av utskottets utlåtande, som jag tillika med tre mina kamrater i utskottet reserverat mig. För min del har jag varit beredd på att helt följa motionären, men med minne av den utgång dessa frågor fått tidigare här i kammaren, har jag icke trott den vägen vara framkomlig och har därför gått på samma linje som mina kamrater, i det vi nämligen stannat vid att av Kungl. Maj:t begära utredning, huruvida nu nämnda avgifter må kunna upphävas, och till denna reservation ber jag att få yrka bifall.

Herr **Boman**: Utskottet har, såsom den siste talaren nämnde, ställt sig välvilligt till de väckta motionerna, men då utskottet slutat med att hemställa om utredning, huruvida dessa avgifter kunde upphävas, har det önskat betona, att utredningen skulle vara förutsättningslös och icke, såsom reservationen synes förutsätta, utgå från att avgifterna *skola* avskaffas. Enligt min mening är det felaktigt att skriva, såsom reservanterna hava gjort, och begära utredning, huruvida avgifterna *kunna* upphävas, då där menas att de *skola* avskaffas.

Det är utan vidare klart, att de kunna upphävas — större belopp gäller det inte — men utskottet har sökt framhålla, att så som det nu är ordnat med i vissa fall tre olika debiteringar och tre olika uppbörder för dessa små belopp, äro kostnaderna mera betydande, än de behöva vara, om det ordnas på ett enklare och bättre sätt. Utskottet har påvisat att beträffande folkskoleavgifterna, som äro fakultativa, uppbäras dessa i icke mindre än 2,219 av rikets 2,409 landskommuner och i 78 städer, enligt uppgift för år 1918; oaktat sålunda denna avgift där icke behöver uttagas, har det dock beslutits av vederbörande kommuner, att den skall uppbäras. Vid detta förhållande, och då den summa, som det här gäller, icke är alldeles föraktlig, kan det väl synas skäligt, att man, med undanröjande av de av motionären påpekade olägenheterna, genom en sådan förenkling, som utskottet pekar på, söker komma till det resultat, att man, i stället för att det nu utgår tre avgifter, kan komma att utgå endas en.

Jag har intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, som går ut på en förutsättningslös utredning.

Herr **Lyberg**: Ja, man skulle ju möjligen kunna tycka, att det kan smälla ungefär lika högt, om riksdagens skrivelse avfattas

i enlighet med utskottsmajoritetens förslag eller i enlighet med reservanternas förslag. Men då närmast föregående talare gjorde gällande, att han yrkade bifall till majoritetens förslag, därför att enligt detta utredningen skulle bliva mera förutsättningslös än enligt reservanternas, måste jag bestämt bestrida detta senare. Och jag har begärt ordet huvudsakligen för att säga, att så vitt jag förstår, blir icke utredningen förutsättningslös, om man, såsom utskottsmajoriteten vill, gör ett sympatiuttalande för en viss lösning av frågan, den nämligen, att dessa personliga avgifter, som man både ur principiell och praktisk synpunkt icke kan bibehålla, ersättas med en ny personlig avgift, tydligen avsedd, om det skulle vara någon reson i det hela, att vara större än de nuvarande avgifterna. Jag kan således icke se annat, än att den av reservanterna förordade skrivelsen blir mer förutsättningslös, och att i själva verket utskottsmajoritetens förslag betyder ett *föregripande* av utredningen.

Om avskaffande av de personliga avgifterna.
(Forts.)

Den svenska riksdagen synes i allmänhet numera icke hålla så mycket på principer, men jag må säga, att jag icke tror, att någon inom riksdagen för ett trettiotal år sedan hade kunnat tänka sig, att riksdagen, med den sammansättning den numera har, ett ögonblick skulle reflektera på att införa en ny personlig avgift, fullkomligt stridande mot det skattesystem, vi för närvarande ha. Jag vill nämna, att andra kammaren redan 1872 beslöt att mantalspenningarna skulle avskaffas. Kort därefter uttalade sig i samma riktning kommittén angående reglering av landstatstjänsterna; och på 1880-talet uttalade sig skatte-regleringskommittén på samma sätt. Och så kom en hel del motioner under 1890-talet, där man på det kraftigaste — liksom skedde sedermera även i debatterna — underströk det principvidriga och opraktiska i att dessa skatter bibehöllos. Jag skall tillåta mig nämna några kända namn bland de många: Zetterstrand var motionär och gick med stor kraft till rätta med de personliga avgifterna. Han illustrerade på ett drastiskt sätt, huru olämpliga och tokiga dessa avgifter i praktiken voro. Med honom instämde sådana män som Fredholm, Höjer, Adolf Hedin och Sixten von Friesen i mycket kraftiga uttalanden. Och det var icke bara »stadsradikaler», som ställde sig på den linjen. På samma linje ställde sig också Swartling, sedermera talmannen, Johansson i Noraskog och Andersson i Nöbbelöv. Skulle det vara för mycket begärt, att, då det nu gäller bara en utredning, man åtminstone gör den förutsättningslös, så att den, som får hand om utredningen, icke behöver tänka på att vi här skola försöka få en ny personlig avgift.

Då detta av utskottsmajoriteten föreslagna direktiv enligt min mening således är principiellt oriktigt och för övrigt alldeles onödigt, eftersom givetvis den blivande utredningen, även med reservanternas formulering av skrivelseförslaget, kan taga det under bedömande, tillåter jag mig yrka bifall till reservationen.

Herr **Rooth**: Herr vice talmän! Den ärade motionären och jag hava fortfarande olika meningar i denna fråga. Motionären anser, att

Om avskaffande av de personliga avgifterna.
(Forts.)

alla personliga skatter böra genast avskaffas. Jag har däremot den uppfattningen, att mantalspenningarna, sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften böra icke blott bibehållas utan även i någon mån utökas och bestämmas lika för man och kvinna. Lika med 1879 års skattekommitté anser jag, »att åtminstone en, men en lindrig personlig skatt till staten låte försvara sig såsom en påminnelse om de fördelar, en av staten tryggad samhällsordning erbjöde, att såsom villkor för skattebördornas möjligast rättvisa fördelning krävdes en mångfald av skatter och således även den speciella skatteformen av rent personliga avgifter samt att mantalspenningarna hade gammal hävd och därför av flertalet skattedragande uppfattades såsom ett uttryck av det 'aktiva medborgarskapet'».

Otvivelaktigt skulle avskaffandet av de personliga skatterna medföra en viss lindring i arbetet för dem det åligger att debitera och redovisa skatterna. Men så omfattande är detta arbete visst icke, att någon vinst genom skatternas indragning kan tillföras det allmänna vare sig i form av löneminskningar eller ännu mindre genom indragning av tjänster. Motionären söker göra gällande, att de personliga skatterna icke lämna någon nämnvärd behållen inkomst. Utredningen i ärendet utvisar dock, att borttagandet av de personella utskylderna skulle beröva staten, landstingen och kommunerna omkring 2 1/2 miljon kronor, alltså ett ganska avsevärt belopp. Genom att höja nu utgående belopp till det dubbla skulle det allmänna tillföras en jämförelsevis betydande skatteintäkt, som på intet sätt kunde anses betungande för de skattskyldige.

Vad mantalspenningarna angår, så utvisar riksbokslutet för år 1922 en behållen inkomst av omkring 800,000 kronor eller vida mer än hela lönestaten för häradsskrivarna.

Jag ber att få yrka bifall till utskottsförslaget.

Herr **Hult**: Herr talman! Då förevarande fråga tidigare varit före i riksdagen, har jag röstat mot att riksdagen skulle vidtaga någon direkt åtgärd för avskaffande av ifrågavarande avgifter. Jag har gjort detta med tanke på, att den ena kommittén efter den andra varit tillsatt för att utreda våra skatteförhållanden. Senast har jag gjort det med hänsyn till att kommunalskattekommittén är i fullt arbete. Jag har därför ansett, att de åtgärder, som det kunde bli fråga om att genomföra på detta område, också skulle komma att föreslås efter verkställd utredning i sammanhang med övervägande av övriga skatteproblem. Då nu det utskott, som behandlat föreliggande motion, tillstyrker en skrivelse i ämnet, skall jag, ehuru jag nog helst skulle ha sett, att motionen blivit avstyrkt på de skäl, jag nu antytt, emellertid rösta för utskottets förslag, enligt vilket man i alla fall vill säga ut, att om det vid frågans övervägande befinnes lämpligt och möjligt att bestämma någon annan enhetlig personlig avgift, så har riksdagen icke på förhand tagit ställning emot ett sådant förslag. Jag anser sålunda i motsats mot motionären, att utskottets förslag är mera förutsättningslöst än reservationen.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lyberg**: Jag vill endast säga, att jag förstår icke, hur man kan göra gällande, att riksdagen binder sig genom att följa reservanternas förslag. Reservanternas kläm innehåller en anhållan om utredning »hurvida mantalspenningarna, den personliga sjukvårdsavgiften och den personliga folkskoleavgiften må kunna upphävas». Jag kan icke se annat, än att utredningen icke alls bindes genom detta uttalande.

Vad nu pågående skatteutredningar beträffar, är det alldeles påtagligt, att de icke komma att sysselsätta sig med ifrågavarande avgifter, utan att särskilt uppdrag därtill lämnas.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Waldén m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om avskaffande av de personliga avgifterna.
(Forts.)

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst, i vad den angår pensions- och indragningsstaterna, jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 59, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt befattningshavare, anställda hos riksdagen eller i dess verk.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 2, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus, dels också i ämnet väckta motioner.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.

Genom en den 10 mars 1923 dagtecknad proposition, nr 186, vilken hänvisats till lagutskott och för behandling överlämnats till andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus.

I anledning av sagda proposition hade inom riksdagen väckts två motioner, en inom första kammaren, nr 206, av herrar *Ericson* i Oberga, *Andersson* i Eliantorp, *Johansson* i Friggeråker, *Svenson* i Eskhult och *Elisson* samt en inom andra kammaren, nr 288, av herrar *Andersson* i Grimbo, *Olsson* i Berg, *Pettersson* i Ståringe och *Gardell* med instämmande beträffande motionens syfte av herrar *Bäcklund* och *Billqvist*, i vilka båda motioner hemställts om avslag å berörda proposition i vad densamma avsåg ändring i § 6 mom. 3 i oförmälda lag.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

Enligt överenskommelse mellan andra lagutskottet och jordbruksutskottet hade ifrågavarande proposition med tillhörande motioner hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Sistnämnda utskott hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med tillkännagivande att det i förevarande proposition framlagda lagförslaget icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick godkännas, i anledning av sagda proposition samt de i ämnet väckta motionerna för sin del antaga i utlåtandet infört förslag till lag om ändrad lydelse av § 2, § 6 mom. 3 och § 9 i lagen den 10 oktober 1913 (nr 239) angående köttbesiktning och slakthus.

Reservationer hade anförts

1) av herr *Bror Petrén*, vilken ansett, att utskottet yttrande i fråga om förslaget om ändring av § 6 mom. 3 i slakthuslagen bort hava den lydelse, som i reservationen angivits; samt

2) av herrar *Nils Persson, Nilsson* i Tånga, *Magnusson* i Kalmar och *Svensson* i Skönsberg, som dock ej antytt sin mening.

Herr **Petrén, Bror**: Då jag har fogat en reservation vid detta utskottsutlåtande, ber jag att få säga några ord i frågan.

Jag ber då först att få erinra om att det här är två olika frågor, som det gäller. Angående den ena, som berör närmast § 2 uti ifrågavarande lag, råder fullt samstämmig uppfattning från utskottets sida, varför jag icke skall inlåta mig på den frågan. Den andra, om vilken skilda meningar råda, är en gammal omstridd fråga, som har varit föremål för skarpa meningsbrytningar, då den tidigare varit uppe i riksdagen — senast då slakthuslagen antogs 1913 och i viss mån även i samband med ett förslag till ändring i lagen 1915. I korthet gäller denna fråga enligt årets proposition, huruvida besiktning av kött, som ägt rum i samhälle med s. k. köttbesiktningstväng, skall äga giltighet jämväl i de samhällen, där till köttbesiktningstvänet knutits den än starkare kontroll, som innefattas i det s. k. organtvänet, d. v. s. kravet å att vid föreläggande till besiktning av kött i vanlig ordning bl. a. vissa inre organ skola åtfölja köttet organiskt förenade med detsamma. Denna särskilda fråga var föremål för prövning vid 1913 års riksdag, då nu gällande slakthuslag antogs, på grund av en därom då väckt motion. Man ställde sig då avvisande mot tanken att förhindra salubjudande av dylikt ej organbesiktigat kött i städer med organtväng.

Utskottets majoritet har nu vid prövningen av denna fråga inlåtit sig på en diskussion om organtvänets fördelar och nackdelar ur skilda synpunkter och har därvid kommit till det resultatet, att organtvänets praktiska olägenheter äro så stora, att den ökade trygghet ur kontrollsynpunkt, som organtvänet ger, icke är tillräcklig för att uppväga olägenheterna av detsamma. För min del har jag ansett, att, såsom denna fråga ligger till i år, det hade varit riktigare, om utskottet icke nu gett sig in å denna principdebatt. Anledningen härtill är den, att den speciella fråga det här gäller har brutits ut från ett större komplex av frågor, där detta spörsmål är en bifråga. Detta

större komplex av tillhörande frågor behandlas i ett utlåtande från medicinalstyrelsen av den 23 februari i år, där framställning göres om ett flertal genomgripande ändringar i slakthuslagen. Bland de ändringar, som däri begäras, är införandet av obligatoriskt organtvång i samhälle, där köttbesiktningstvång gäller, förbud mot besiktning av s. k. lösa organ, andra grunder än de nu gällande för bestämmande av taxor för offentliga slakthus och köttbesiktningebyråer, ett avvägande av förhållandet mellan offentliga slakthus och exportslakterierna med hänsyn till de senares hemmamarknad m. m. För dem, som sysslat något närmare med dessa ting, är det självfallet, att ett mycket intimt samband förefinnes mellan den speciella fråga det nu gäller att pröva och frågan om införandet av obligatoriskt organtvång för alla samhällen, i vilka köttbesiktningstvång är gällande. Vid sådant förhållande har det synts mig riktigare om utskottet, med konstaterandet av detta nära samband, nu skjutit den riksdagen underställda mindre frågan ifrån sig, till dess man haft att taga ståndpunkt till hela det komplex av frågor, som avses i medicinalstyrelsens förevarande framställning.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

Jag vill nämna, att stora realiteter ligga bakom den fråga, som det nu gäller. Bland annat har Stockholms stad under tre år haft icke mindre än mellan 500,000 och 600,000 kronors brist i staten för sitt offentliga slakthus. Det är tvevelsutan detta i sig starka realitetskrav, som föranlett Kungl. Maj:t att bryta ut denna mindre fråga och taga upp den fristående i år. Jag tror emellertid, att frågan icke mår väl av en sådan fristående behandling utan att den bör ses i sitt större sammanhang. Det är möjligt, att man kan finna andra utvägar än den nu föreslagna för att tillgodose det av mig berörda intresset för de offentliga slakthusen, vilka institutioners existens ej bör få äventyras. Jag har själv kommit till den uppfattningen, att den närmast liggande lösningen av denna fråga är att gå tillbaka till det förslag, som år 1915 förelades riksdagen av Kungl. Maj:t, och som gick ut på att vid taxornas fastställande för köttbesiktningebyråer och slakthus i samhällen, där bådadera finnas, desamma skulle betraktas såsom en enhet, så att man icke hade skilda taxor för dem vardera, grundade å en vars bärighet, utan man betraktade dessa två skilda inrättningar såsom olika delar av en och samma hygieniska anordning och följaktligen beräknade taxorna så, att de täckte jämväl kostnaderna för respektive slakthus. Emellertid är detta en fråga, som man icke nu har anledning att närmare fördjupa sig i.

Jag nödgas emellertid, herr vice talman, att i anslutning till vad jag nu yttrat i fråga om motiveringen, så vitt angår § 6 mom. 3, hemställa om bifall till den avfattning därutinnan, som innehålles i den av mig avgivna reservationen.

Herr Persson: Vid detta ärendes behandling i utskottet har jag för min del ansett det vara riktigt, att utskottet borde förorda bifall till Kungl. Maj:ts proposition i dess helhet. De omständigheter, som här berörts av den närmast föregående talaren, synas mig väga

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

så tungt för ett bifall till förslaget, att jag ansett, att riksdagen redan nu borde bifalla framställningen. Då detta numera icke, såsom frågan nu ligger, lär vara möjligt och då jag icke kan underkänna den motive-ring, som utskottets ordförande här anfört för ett uppskov i fråga om denna del av propositionen, ber jag att få instämma i yrkandet om bifall till den av herr Petrén avgivna reservationen.

Herr **Sederholm**: Vid prövning av denna proposition och den motion, som i anledning därav blivit väckt, har utskottets majoritet ansett sig vara skyldig att sakligt pröva de realskäl, som blivit anförda för propositionen. Det har där anförts och under utskottsbehandlingen ytterligare understrukits av tillkallade sakkunniga, att det skulle innebära en ökad trygghet för medborgarna i de samhällen, som hade infört organtvång, att ha visshet om att icke något kött salufördes i dessa samhällen, som icke hade besiktigats på detta sätt. För att pröva behovet av en förändring i denna riktning ansåg utskottsmajoriteten, att den borde ingå i en prövning av frågan, huruvida verkligen en sådan ökad trygghet därigenom bereddes och om denna verkligen var så stor, att den uppvägede därmed förenade kostnader och andra oägenheter. På sätt, som i utskottets motivering utvecklats, kom utskottet mellertid till den slutsatsen, att skäl icke föreläge för den förändringen, att endast organbesiktigat kött skulle få utbjudas i städer med organtvång och slakthuskontroll. Jag delar herr Petréns uppfattning, att det hade varit riktigare, att denna fråga framkommit i ett sammanhang med hela frågan om förändringar i slakthuslagen, men när nu så icke skett, utan frågan kommit fram i detta utbrutna skick, menar jag, att det är riktigast att söka pröva icke blott de formella skälen och de ekonomiska skäl, som framförts från slakthussynpunkt, utan även frågans reella underlag. Det är också vad utskottet här gjort.

På grund av vad jag sålunda anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan oförändrad, alltså med bibehållande av den motivering, som finnes anförd i utskottets utlåtande.

Herr **Petrén, Alfred**: Jag tror, att det kanske är mindre välbetänkt att här utan vidare taga den motivering, som utskottet har anfört för sin ståndpunkt. Utskottet tyckes ganska tydligt ha velat säga ifrån, att det ökade skydd, som ett organtvång ger, icke är så särdeles stort. Man bygger därvid på en framställning, som föreståndarna för köttbesiktningsbyråerna i Stockholm för någon tid sedan ingåvo till slakthus- och saluhallsstyrelsen i Stockholm, där de anhöllo, att organtvånget icke skulle behöva tillämpas här i staden. Studerar man emellertid närmare denna framställning, tror jag icke, att man kan säga, att dessa besiktningsmän äro av den uppfattningen, att organtvånget i och för sig icke skulle ha någon betydelse. Jag skall be att få fästa uppmärksamheten på att dessa besiktningsmän, på vilkas uttalande utskottet — som nämnts — stöder sig, i sin framställning säga, att köttbesiktningens huvuduppgift »fyller bäst, om först slaktdjuret och sedan

köttet med samtliga organ undersökas på slaktplatsen.» Därefter säga de, att det på grund av landets befolkningsförhållanden och flera andra omständigheter är omöjligt att få slaktningen överallt förlagd till slakthusen, men det understrykes som sagt, att det är av vikt, att samtliga organ undersökas. Det framhålles emellertid, att för Stockholms vidkommande är detta icke behöfligt, därför att Stockholms stad har en väl genomförd bakteriologisk köttkontroll, och det är endast under den förutsättningen, att man har tillfälle att göra bakteriologiska undersökningar, som man kan vinna någon säkerhet genom att undersöka endast köttet men icke organen. Bakteriologiska laboratorier för dylika undersökningar äga emellertid ännu ett mycket litet fåtal av köttkontrollanstalterna i vårt land. Det säges nu visserligen i utskottets betänkande, att man kan insända prov för bakteriologisk undersökning till statsmedicinska anstaltens veterinärbakteriologiska institut. Men det är att märka, att det under sådana förhållanden dröjer ett par dagar, innan man kan erhålla svar, och det är klart, att detta tillvägagångssätt därför icke får någon större betydelse i praktiken. Villkoret för att man skall kunna få samma säkerhet utan organtvång är alltså, att man har ett bakteriologiskt laboratorium på platsen.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

Jag tror därför, att de skäl, som äro anförda av utskottets majoritet, icke ha så stor bärkraft, som utskottet velat tillerkänna desamma.

Jag ber för min del, herr vice talman, att få yrka bifall till den av utskottets ordförande avgivna reservationen.

Herr **Ericson, Oscar**: Då jag är motionär i denna fråga, vill jag yttra några korta ord.

Jag får då först säga, att frågan om besiktning med organtvång även har en ekonomisk sida. Om kravet på organtvång skulle beröra även producenterna ute i bygderna, komme detta att verka mycket svårt, synnerligast för de mindre producenterna, som endast slakta t. ex. ett par djur varje år. De kunna naturligtvis icke skicka in dessa djur till ett slakthus, utan vanligen försiggår slakten i hemmen, varefter djurkropparna torgföras till försäljning. Organen användas i hemmen vid korvberedning och spela på den grund en stor roll i det lilla hushållet. Genomfördes organtvånget, skulle de knappast kunna använda organen för hushållets behov. Det kan ju sägas, att de få taga hem organen igen, men under vissa årstider, t. ex. om sommaren, äro organen utsatta för en tidig förskämning. Den, som litet grand har idkat slakt, vet, att organen omedelbart måste tagas ur kroppen för att vattendragas, så att blodresterna i dem avlägsnas och de kunna användas och icke förskämmas. Nu måste slakten äga rum en dag, och djurkroppen skall först kallna, varefter den dagen därpå torgföres och på besiktningsbyrån stämplas. Därefter skulle man, förmodar jag, kunna taga bort organen och föra hem dem, men i vanliga fall äro de då mer eller mindre skämda, och det skulle därigenom uppstå en mycket stor förlust för en hel del mindre jordägare och lägenhetsägare.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

Vidare förekommer det också i bygderna, att statare, torpare o. s. v. uppföda en enda gris, som de slakta, och kanske vilja endast behålla halva kroppen för det egna hushållet. Detta skulle icke bliva möjligt, om det nu genomfördes besiktning med organtvång. Organen skola nämligen sitta fast vid djurkroppen, och därför finge man naturligtvis lov att skicka in hela djurkroppen med organen till en besiktningsbyrå för att efter besiktningen taga hem halva kroppen igen. Detta skulle medföra stora olägenheter.

Nu vill jag icke uttala mig om det berättigade i organtvånget eller huruvida kontrollen skulle bliva bättre, i fall vid besiktningen organen vore förenade med djurkropparna. Hittills tror jag icke, att man haft några större olägenheter av att det har gått till på det sätt, som det har gjort. Om vi skulle genomföra organtvånget, komme det att kolossalt fördyra varan för konsumenterna, och producenterna skulle även lida förluster därigenom. Kunde vi få behålla de nuvarande förhållandena, tror jag, att det vore det lyckligaste, och jag tror icke, att någon skada uppstår för någon part, genom att vi behålla lagen, sådan den nu är avfattad, och det fortfarande gives oss möjlighet att inom samhällen med organbesiktningstvång få sälja sådana djurkroppar, som äro besiktigade utan organen. Det skulle för oss jordbrukare vara mycket fördelaktigt, om så finge ske i fortsättningen.

Cheferna och veterinärerna vid besiktningsbyråerna här i Stockholm, som hava en praktisk erfarenhet av dessa förhållanden och icke så mycket se dem från den teoretiska sidan, förorda ju, att det här skall få tillgå, som det nu sker. De säga, att organtvånget i stor utsträckning medför skada för själva köttet. Det går ju så till på torgen, att det finns uppköpare, som köpa mängder av kroppar, och det händer ofta, att organen slitas loss och icke äro med, då djurkropparna komma till en byrå för besiktning. Men då organen icke hänga vid kropparna, få dessa icke besiktigas. Vad skall man då göra? Det strider ju mot lagen att besiktiga sådana kroppar, på vilka organen äro bortslitna. Jag vet varken ut eller in i detta fall. Ostämplade kroppar skola icke få förvaras i butikerna eller i magasin, som äro förenade med försäljningslokal.

Jag har intet yrkande att göra härutinnan, men jag vill framhålla, att lagen verkar avvita i detta fall. Det händer ofta, att man kan fara in till torgplatsen dagen innan det är torgdag, och besiktningsbyrån är då icke öppen, utan vi måste överlämna kropparna till uppköparna, och de bäras in i magasinen. Nu har det föreslagits, att de magasin, som icke stå i samband med salubod, icke skulle vara berörda av nyssnämnda bestämmelse, och det kanske kan hjälpa upp saken, så att icke olägenheterna bliva så stora. Jag skall därför icke göra något yrkande i detta avseende, utan ber vid denna sena timme endast att få yrka bifall till utskottets betänkande.

Herr **Petrén, Alfred:** Endast ett par ord. Av den siste talarens anförande skulle man kunna tro, att det här gällde att införa organtvång. Men det är ju alls icke tal härom. Icke ens Kungl. Maj: t

har föreslagit införande av organtvång, utan Kungl. Maj:ts proposition går endast ut på att köttbesiktning, som ägt rum i samhälle, där det icke finnes organtvång, icke skulle få gälla i samhälle, där det finns organtvång. Men det är ju ingen, som har yrkat bifall till Kungl. Maj:ts proposition, utan även utskottets ordförande yrkar ju i sin reservation avslag på densamma, fast med den motiveringen, att man bör vänta med att göra någon ändring i lagen, tills resultatet av den utredning, som nu pågår, blivit framlagd och det på grundval därav blir fråga om att taga ståndpunkt till de ändringar av slakthuslagen i övrigt, som äro ifrågasatta. Då detta synes mig vara det enda rationella, vidhåller jag mitt yrkande.

Ang. ändringar i lagen om köttbesiktning och slakthus.
(Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen yttrade, att därunder yrkats dels att vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt skulle bifallas med godkännande av motiveringen, dels ock att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan men i avseende å motiveringen godkänna herr Bror Petréns vid utlåtandet avgivna reservation.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan med godkännande av motiveringen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslags en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 2 med godkännande av motiveringen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan men godkännes i avseende å motiveringen herr Bror Petréns vid utlåtandet avgivna reservation.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 48;
Nej — 41.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 216, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar ävensom en i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 47, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om allmänna vägar på landet.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner nämligen nr 124 i första kammaren av herr *Nilsson, Johan*, i Skottlandshus m. fl. och nr 160 i andra kammaren av herr *Rehn* m. fl. hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga vid förstnämnda motion såsom bilaga fogade förslag till lag om allmänna vägar på landet.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte för sin del antaga vid utlåtandet såsom bilaga A fogade förslag till lag om allmänna vägar på landet.

Reservationer hade anmälts av, utom andra,

1:o) herrar *Nilsson* i Tånga, *Persson, Nils, Dalberg, Eriksson* i Ljusdal, *Johansson* i Uppmälby, *Hedlund* i Östersund och *Aarnseth*, som av i reservationen angivna orsaker inom utskottet yrkat avslag på den i ärendet väckta motionen; samt

2:o) friherre *Hermelin*, som på anförda skäl ansett, att föreliggande motioner, I: 124 och II: 160, med förslag till lag om allmänna vägar på landet, av riksdagen borde avslås liksom ock att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj: t därvid borde uttala sig för en förnyad utredning av vägfrågan.

Herr Nilsson, Johan, i Skottlandshus: Herr talman! Den fråga, som kammaren nu går att behandla, har blivit synnerligen noga förberedd. Redan 1911 erhöi den s. k. vägkommissionen i uppdrag att verkställa omarbetning av 1891 års väglag. Vägkommissionen avgav sitt förslag år 1916, men förslaget gjordes till föremål för åtskilliga anmärkningar. Med anledning därav uppdrogs åt 1920 års vägsakkunniga att verkställa omarbetning av kommissionens förslag. I augusti 1921 avgåvo vägsakkunniga sitt förslag. Förslaget remitterades till länsstyrelserna och landstingen, och man kan säga, att det i stort sett mottogs med nära nog enstämmigt gillande från de hörda myndigheternas sida. De sakkunnigas förslag upptogs i väsentligen oförändrat skick uti den vid 1922 års riksdag framlagda propositionen nr 100. Den viktigaste avvikelserna gällde grunderna för vägskattens beräkning. Under utskottsbehandlingen vanns betydande majoritet för förslaget grundtankar, men meningarna gingo i sär beträffande vägskatten. Det torde vara i friskt minne, hurusom utskottets socialdemokratiska ledamöter, vilka dikterade utskottets utlåtande, under uttalande av sympatier för förslaget avstyrkte detsamma, därför att delade meningar uppstått inom utskottet i fråga om vägskatten och statsbidraget. Det positiva resultatet av utskottets arbete representerades av herr von Sneiderns reservation. Denna reservation godtog i huvudsak Kungl. Maj: ts förslag, men avvek därifrån beträffande vägskatt och statsbidrag. Med knapp majoritet bifölls utskottets avstyrkande hemställan i båda kamrarna. Röstsiffrorna voro 59 mot 50 i första kammaren och 103 mot 99 i andra kammaren.

I år har jag och mina medmotionärer i vår motion upptagit den av herr von Sneidern förra året avgivna reservationen, allenast med den avvikelse, att vi beträffande statsbidraget ställt oss på propositionens ståndpunkt.

Det kan synas förmätet att tilltro sig kunna genom motionen bringa denna stora fråga till sin lösning, och detta torde inte heller lyckas, men, såsom jag strax skall närmare utveckla, har jag ansett saken icke tåla vidare uppskov.

Om man håller på och utreder en fråga i tolv år, kan det inträffa något under tiden. Och beträffande vägfrågan kan man verkligen säga, att något har hänt under tiden mellan 1911 och 1923. Under denna tid ha vi nämligen fått bevittna en utveckling av automobiltrafiken, som man knappast kunde ana. Frågar någon, om våra vägar och våra väghållare voro beredda att ta emot den trafiken, så behöver jag blott svara: »Se hur våra vägar se ut nu!» Det kan icke förnekas, att vårt nuvarande väghållningssystem visat sig ur stånd att på ett tillfredsställande sätt tillgodose de oerhörda krav, som utvecklingen plötsligen skapat. Och denna utveckling är icke slut, den fortgår oavblåtligt, det går icke att blunda för detta faktum. Trafiken med såväl person- som lastautomobiler ökas alltjämt, och jämsides därmed fortgår, trots att väghållarna på många håll göra energiska ansträngningar, alltjämt försämringen av våra vägar.

För att förstå orsakerna härtill måste man hålla i minnet, huru vägunderhållet för närvarande är anordnat. I regel underhållas de allmänna vägarna av landets jordbrukare, de s. k. väghållarna in natura. Genom vägdelning får varje ägare av jordbruksfastighet sin vägloft. Har fastigheten mycket lågt taxeringsvärde, får den också en mycket liten vägloft. Jag kan nämna, att i riket finnas cirka 40,000 väglotter, som ej överstiga 10 meter; och av dem är det ungefär 6,000 väglotter, som ej överstiga 2 meter. Ofta ligger vägloten långt ifrån väghållarens bostad; man har antecknat ända till 15 mils avstånd. Man förstår, att det ej skall bli lätt att åstadkomma ett jämnt och enhetligt vägunderhåll på sådana villkor.

Det har sagts, att naturavväghållningen är så forträfflig, därför att jordbrukaren kan ombestyras den, då folk och dragare ej ha annat att göra. Ja, det finns nog en del gott folk, som sköter sitt vägunderhåll efter den principen. Det går då vanligen till på det sättet, att kort före den i god tid kungjorda vägsynen skickas allt folk ut för att hacka igen hjulspåren och över det hela lägges grus eller makadam men stundom mosand eller än odugligare materiel. Men när vägsynen är över, så får vägen vara som den är intill nästa vägsyn. Detta är ju en parodi på vägunderhåll, men jag vet, att det praktiseras så på många håll. För sådana väghållare kommer det givetvis att kännas betungande, vare sig de skola övergå till ett effektivt vägunderhåll in natura eller till penningprestation. För ett nöjaktigt underhåll av en mera trafikerad väg fordras nämligen i främsta rummet en ständig eftersyn. Om t. ex. en lastautomobil vid regnig väderlek plöjer upp vägbanan, är det givet-

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

vis av vikt, att spåret fyllas med väglagningsämnen och hackas igen så snart som möjligt, ty eljest komma skadorna hastigt att förvärras. Är trafiken på vägen stark, visar det sig snart, att naturavväghållaren ej med bästa vilja kan hålla vägen i skick. Därtill fordras teknisk sakkunskap och lämpliga maskiner. Det är dessa omständigheter, som göra ett vidhållande av naturaunderhållet tekniskt omöjligt.

Den fråga, som år 1911 i främsta rummet föranledde vägfrågans upptagande till lösning, var emellertid utjämningen av väghållningsbe-
svärets olika tryck inom de olika väghållningsdistrikten. En blick på vägstatistiken för år 1920 visar, att ojämnheten är betydande. I Norra Åsbo i Kristianstads län är vägskatten 13 öre per fyrk men i Gälds härad 26 öre. I Västra härad i Jönköpings län är vägskatten 14 öre men i Östbo 38. I Askims härad i Bohus län är vägskatten 6 öre, men i Bullarens härad 60 öre. I Ore socken i Kopparbergs län är vägskatten icke fullt 7 öre men i Älvdalen 38 öre. I Gudmundrå tingslag i Väster-
norrlands län är vägskatten 11 öre men i Nordingrå 57 öre. I Nordmalings och Bjurholms tingslag i Västerbotten är vägskatten 10 öre men i Tärna 1 krona 30 öre. Ojämnheterna i vägbördan bero på åtskilliga omständigheter. Beskattningsföremålen äro ju olika fördelade mellan de olika distrikten. Ett distrikt har flera och mera svårunderhållna vägar än ett annat. Men till mycket stor del beror ojämnheten på uppskattnin-
garna. Enligt nu gällande väglag skall nämligen värdet av naturavväghållarnas prestationer uppskattas av en särskild nämnd. Denna uppskattning tjänar två ändamål. Statsbidraget utgår nämligen till naturavväghållaren med 30 procent på *uppskattade* kostnaden av hans vägunderhåll. Är uppskattningen hög, får han stort statsbidrag och tvärtom. Vägskattens uttagande är även byggd på uppskattningen. Innan någon vägskatt uttages av jordbruksfyrkar, skola nämligen andra beskattningsföremål påföras så mycken vägskatt per fyrk, som motsvarar jordbruksfyrkarnas vägunderhåll efter uppskattning med avdrag av statsbidrag. Denna regel verkar så, att om uppskattningen är hög, undgå jordbruksfyrkarna vägskatt, men om uppskattningen är låg, få jordbruksfyrkarna hög vägskatt. Det ligger i sakens natur, att det alltid är svårt att göra en rättvis uppskattning av natura-
underhållet. Men även om uppskattningen är rättvis från början, kan den hastigt bli föråldrad, särskilt i våra dagar, då trafiken och därmed vägslitningen ökats oerhört samtidigt med att penningvärdet ändrats. När man vet, att en mängd uppskattningar äro oförändrade sedan 1890-talet, och jämför dem med de uppskattningar, som verkställdes under krigsåren, blir skillnaden orimlig. Vilka missförhållanden dessa uppskattningar kunna föranleda, kan man förstå därav, att enligt uppgift på vissa håll uppskattningen skulle under krigsåren blivit så hög, att statsbidraget täckte väghållningskostnaden.

För att komma ifrån det nuvarande olidliga tillståndet måste man fordra, att naturavväghållningen och därmed förbundna uppskattningar avskaffas samt att utjämning mellan de olika väghållningsdistrikten vinnes genom distriktens förstoring.

Hur löser nu det föreliggande förslaget dessa frågor?

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Den erforderliga utjämningen vinnes därigenom, att vägdistriktet kommer att omfatta hela landstingsområdet. Landstinget blir den i sista hand beslutande myndigheten. Landstinget utser vägstyrelse, granskar uppgjort statförslag, beslutar uttaxering av den vägskatt, som erfordras för vägväsendets behov o. s. v. Själva väghållningen ombesörjes av den utav landstinget utsedda vägstyrelsen. Konungens befallningshavande äger förordna en ledamot i vägstyrelsen, och ett ombud för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen äger närvara vid styrelsens sammanträden. Därigenom tillgodoses den tekniska sakkunskapens krav och kan även vinnas en viss enhetlighet i vägväsendets utveckling.

Enligt förslaget skall naturväghållningen avskaffas och uppskattningarna försvinna. Vägstyrelsen får ombesörja vägunderhållet på det sätt den finner bäst, genom entreprenad, vägvakter, lega o. s. v. Givetvis behöver vägstyrelsen tekniskt kunniga arbetsledare, men den saken får landstinget sköta som det vill. Enligt förslaget har det förutsatts, att landstinget skall kunna utse s. k. vägnämnder i olika delar av länet för att biträda vägstyrelsen med uppgörandet av entreprenadavtal och andra frågor. På detta sätt har man tänkt tillgodogöra sig den sakkunskap och ortskänedom, som finnes representerad i de gamla vägstyrelserna. För att trygga framskaffandet av väglagningsämnen kunna lämpliga jordbruksfastigheter indelas till körslag, som skola hava skyldighet att mot ersättning framköra grus och dylikt. Vinterväghållningen kommer som hittills att i regel ombesörjas genom snöploglag. Reglerna om byggande av väg äro i stort sett oförändrade.

Statsbidraget till vägunderhåll har väsentligt höjts. Det utgår dels med ett trettio procents grundbidrag, men detta bidrag beräknas ej som nu på *uppskattade* kostnaden av sommarunderhållet utan på *verkliga* kostnaden för vägunderhåll och vinterväghållning jämte administrationskostnaderna. Mera betungande distrikt erhålla därjämte tilläggsbidrag.

Innan jag övergår till frågan om vägskatten, skall jag upptaga till bemötande några anmärkningar, som framställdes vid förra årets riksdagsbehandling av denna fråga.

I en av herr Borell m. fl. avgiven reservation yrkades då avslag på Kungl. Maj:ts proposition samt förnyad utredning i ämnet. Tyvärr har jag icke varit i stånd att få någon föreställning om, vilket system reservanternas ansågo sig böra föredraga framför det då föreliggande, men huvudtanken i den reservationen synes vara, att landstingsområdet skulle vara för stort såsom vägdistrikt. Härtill torde endast behöva erinras, att man icke kan komma ifrån en väsentlig förståing av vägdistriktet, om man vill nå erforderlig utjämning av vägbördan. Denna fråga var inom de vägsakkunniga föremål för noggranna utredningar, och jag vågar påstå, att det icke är möjligt att på annan väg vinna tillfredsställande resultat.

I debatten i denna kammare gjordes det även gällande av herr Pers, att landstinget eller staten borde taga de större mera trafikerade stråkvägarna, under det att de gamla väghållningsdistrikten borde bibehålla

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

de mindre vägarna. Följden härav skulle emellertid endast bliva, att man finge en extra förvaltningsorganisation inom varje landstingsområde, och hur skulle det gå med utjämningen? De distrikt, som genomlöptes av de större stråkvägarna, skulle bliva befriade från underhållet av dessa. Sannolikt skulle nya vägdelningar i stor utsträckning bliva nödvändiga. Uppskattningarna med alla deras olägenheter skulle kvarstå, och den efterlängta utjämningen finge man se sig om efter.

Då jag nu bemött vad som förra året sades av herrar Borell och Pers, har jag även tagit ställning till den av friherre Hermelin avgivna reservationen, som ju innefattar ett återuppreparande av vad som sades förra året. Friherre Hermelins kungsvägar äro detsamma som herr Pers' stråkvägar, och jag tror mig ha visat, att deras vägar äro ofarbara. Friherre Hermelin anser, att jordbruket ej fått full rättvisa genom den i motionen föreslagna framskjutning i fyrkberäkningen, men såsom jag strax närmare skall påvisa, är det nu blott fråga om ett provisorium. Friherre Hermelin säger till sist, att man skall använda de möjligheter, som gällande väglag erbjuder, att försätta vägarna i gott skick. Ja, till en viss gräns går detta nog, ty såsom i reservationen påpekats, kan ju landsfiskalen avhjälpa bristerna mot lega på väghållarens bekostnad, men i längden kan ej den metoden användas. Ty är det så, att trafikens beskaffenhet gör det omöjligt för väghållaren att sköta underhållet med de hjälpmedel, varöver han förfogar, så förslår det varken med böter eller landsfiskal; då måste ett annat system komma till användning.

Det är naturligt, att en övergång till det ifrågasatta nya systemet kommer att föra med sig betydande kostnader. Detta beror i första rummet på att kraven på ett *förbättrat* vägunderhåll måste tillgodoses; man vill ej längre åtnöjas med det underhåll, som nu presteras. Hur stora dessa kostnader skola bliva, är naturligtvis vanskligt att säga. Jag ber att i detta sammanhang få hänvisa till den vid utskottets utlåtande fogade utredningen av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, enligt vilken årliga kostnaden skulle bliva cirka 38 miljoner. Nu får man ej jämföra denna siffra med de nuvarande uppskattningarna, ty det är ju tydligt, att jordbrukarna ej längre kunna vara nöjda med föråldrade uppskattningar utan så snart sig göra låter begära ny uppskattnings- summan är beroende av det skick, i vilket man vill hålla vägarna. Då vi nu alla vilja ha bättre vägar, få vi finna oss i att betala mera än förut.

I detta sammanhang vill jag påpeka, att automobilskatten kommer att medföra en ganska stor hjälp för landstingen. Genomföres den nu ifrågasatta reformen, blir det också mycket lätt att verkställa fördelningen av de influtna automobilskattemedlen, något som för närvarande är mycket besvärligt.

Jag kommer nu till frågan, huru kostnaderna för vägväsendet skola fördelas mellan de olika beskattningsföremålen. Enligt gällande lag utgår vägskatten efter vägfyrk på det sätt, att jordbruksfastighet påföres en vägfyrk för varje 100 kronor av taxeringsvärdet, annan

fastighet en vägfyrk för varje 200 kronor av taxeringsvärdet och inkomst en vägfyrk för varje 30 kronor av den beskattningsbara andelen därav. De vägsakkunniga ansågo emellertid nödvändigt att föreslå en förskjutning av fyrktalsberäkningen till jordbrukets förmån, så att jordbruksfastighet komme att påföras en vägfyrk för varje 200 kronor av taxeringsvärdet, annan fastighet en vägfyrk för varje 300 kronor av taxeringsvärdet men inkomst oförändrat en vägfyrk för varje 30 kronor av den beskattningsbara andelen. I Kungl. Maj:ts proposition till förra årets riksdag återgick man emellertid till nuvarande skattegrunder, icke därför att de ansågos rättvisare utan därför att kommunalskattefrågan är under utredning. Herr von Sneidern upptog i sin reservation de vägsakkunnigas förslag och motionerna överensstämma även på denna punkt med reservationen.

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Det är om denna punkt striden egentligen står, och jag vill därför, oaktat utskottet grundligt behandlat frågan, yttra några ord därom. Enligt nu gällande fyrkberäkning belastar väghållningsbesväret jordbruksfastighet fem gånger hårdare än inkomst. Anledningen härtill är den, att jordbrukarna vid lagens tillkomst ansågos hava så mycket större nytta av vägarna än andra skattdragare. Men hur är det nu? Automobiltrafikens snabba utveckling har även här omkastat förhållandena. Är det jordbrukare, som skicka ut de tunga lastbilarna, som förstöra våra vägar? Nej, det är industriens och handelsnens män, som här hava fördelen utan att bära nämnvärd del av kostnaden. Och vilka färdas mest i de framjagande personautomobilerna? Inte är det bönderna. De få nog hålla sig hemma, om deras lantbruk skall bära sig i dessa tider. Denna sida av saken pekar även på ett önskemål, som jag med iver förfäktade vid mitt arbete inom vägsakkunniga, nämligen att städernas invånare böra deltaga i kostnaderna för landsbygdens väghållning. Ty varifrån utgår biltrafiken, om icke från städerna? Jag har emellertid kommit till det resultatet, att tiden ännu icke är mogen för förverkligandet av det önskemålet.

Men det är icke nog med att de olika beskattningsföremålens intresse av goda vägar undergått en avsevärd förskjutning. Här tillkommer ett alldeles extra moment, nämligen övergången från naturväghållning till penningprestation. Det kan nämligen ej förnekas, att det i synnerhet för de mindre bärkraftiga jordbrukarna hittills i stort sett varit en fördel att fullgöra vägarbetet in natura i stället för att betala kontant, åtminstone i de fall, då uppskattningen varit något så när rättvis. Kanske någon frågar, varför vi ej vilja fortsätta med det gamla systemet, eftersom det varit jämförelsevis mindre tyngande. Till det vill jag svara, att naturprestationen *var* fördelaktig för alla parter, innan automobiltrafiken kom med i spelet, men *nu* är den icke fördelaktig vare sig för vägfärdande eller för väghållare. I själva verket är här ej fråga om en lindring i väghållningsbesväret för jordbrukarna utan om ett försök att lätta den extra börda, som mot deras vilja påtvingats dem genom automobiltrafiken.

Det socialdemokratiska partiet erkänner ju också i princip, att de

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

nuvarande skattegrunderna icke äro tillfredsställande, men ställa sig för närvarande avvisande därför, att kommunalskattefrågan är under utredning. Såsom utskottet mycket kraftigt betonat, är det emellertid här blott fråga om ett provisorium, och jag vädjar till dem, som hava betänkligheter i detta avseende, att låta betänkligheterna falla, ty vi behöva verkligen en ny väglag och det snart.

Nu har ju andra kammaren beklagligtvis fattat sitt beslut i sådan riktning, att frågan icke kan lösas vid denna riksdag. Men det är ju givet, att om frågan ånyo skall tagas upp till behandling, är det av vikt även för Kungl. Maj:t, om vi ha en regering, som intresserar sig för frågan, att erhålla några direktiv, i vilken riktning frågan skall lösas — om det skall ske efter det förslag, som av alla är erkänt såsom ett gott förslag, eller om vi skola bibehålla det nuvarande systemet. För min del har jag ansett tidpunkten vara synnerligen lämplig för att lösa frågan efter det föreliggande förslaget. De senaste åren ha lärt oss åtskilligt i den riktningen, att vi böra gå försiktigt fram, när det gäller ekonomiska frågor. Det är dock en betydande skillnad på att lösa frågor på ett förnuftigt sätt och att låta allting vara, om det än synes olämpligt och odugligt; man får inte kasta yxan i sjön. Med ett varsamt handhavande av omläggningen och genom att organisera den nya ordningen efter verkligt praktiska grundsatser, vartill just nu arbetskrafter säkerligen kunna erhållas, tror jag, att det föreliggande förslaget skulle bliva för landet gagneligt.

På grund av vad jag nu anfört, yrkar jag, herr talman, bifall till utskottets förslag.

Herr **Dalberg**: Då jag är reservant, skall jag be att få säga några ord.

Jag anser det icke vara behöfligt att nu så mycket gå in på frågan, då andra kammaren redan har fattat sitt beslut och frågan genom dess beslut har fallit.

Det är nu så, att huvudfrågan här är skattegrunderna. Vi hörde av den föregående talaren, att dessa äro ytterst orättvisa. Han jämförde dem med bevillningskronorna, men man kan å andra sidan även säga, att dessa icke heller äro fullt rättvisa. I alla fall hava vi den uppfattningen, att den kommunala skatteutredningen även bör taga hänsyn till skattegrunderna beträffande vägväsendet, och då det icke nu tycks kunna bliva något samförstånd i fråga om skattegrunden, skall jag be att få yrka avslag på såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna.

Herr statsrådet **Lübeck** Herr vice talman, mina herrar! I det läge, vari frågan om en vägreform nu kommit genom andra kammarens beslut, är det ju icke anledning att upptaga första kammarens tid med någon längre utläggning av den ståndpunkt, som jag för min del intager till det föreliggande utskottsförslaget. Jag anser mig emellertid böra med några ord tillkännagiva min uppfattning i saken till

den verkan det hava kan med hänsyn till frågans behandling i fortsättningen.

Då frågan förra året behandlades på grund av den kungl. propositionen, vilken då vid utskottsbehandlingen föranledde den von Sneidernska reservationen, gav jag för min del tillkänna, att jag ansåg mig böra ansluta mig till denna reservation, under förutsättning, att statsbidraget minskades från 40 till 30 %. Detta önskemål har nu tillmötesgått i den motion av herr Nilsson i Skottlandshus, som ligger till grund för utskottets förslag, och det var under sådana förhållanden tydligt, att jag skulle anse mig förpliktigad att för min del ansluta mig till utskottets förslag. Jag har emellertid samtidigt givit uttryck åt samma betänkligheter med hänsyn till organisationsfrågan, som jag hyste vid ärendets behandling förra året i andra kammaren, nämligen faran av att tillskapa 25 nya vägstyrelser utan att man därvid sörjer för den verkliga planmässighet i stort, som man måste eftersträva vid den nydaning av vårt vägväsen, som förestår, och den sammanhållning mellan de olika vägstyrelserna, som är nödvändig. Hur detta skall genomföras, har man i utskottets förslag icke angivit. Där kvarstår utan tvivel en uppgift, vars lösning det, efter vad jag förmodar, blir ganska riklig tid att överväga, sedan nu ett nytt uppskov har kommit emellan. Vad som särskilt i det fallet gjort mig betänksam, var den omständigheten, att man icke kunnat finna tillräckligt klara linjer för huru statens vederbörande organ på detta område, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, skulle komma att stå till de nya vägstyrelserna. Enligt min uppfattning är det nödvändigt att skapa sådana former, att man — med tanke på teknikens raska utveckling på detta område och med den sammanhållning, som nödvändigt måste åstadkommas mellan vägstyrelserna — icke förminskar den auktoritet, som statens organ i detta fall måste äga. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har under det senaste årtiondet vid flera tillfällen varit utsatt för att bliva kringskuren med hänsyn till sitt arbetsområde, och detta förhållande kan icke på detta sätt fortgå, om man skall kunna på ett tillfredsställande sätt rekrytera denna styrelse, såväl när det gäller ledningen som de här anställda tjänstemännen. Det är i det fallet också tydligt, att som saken nu ligger hänger väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tillvaro i framtiden obeckligt tillsammans med vägfrågans lösning. Det är därför av särskild vikt att se till, hur väg- och vattenbyggnadsstyrelsen kommer att stå till en ny väglag. Det är visserligen så enligt det föreliggande utskottsförslaget, att vederbörande distriktschefer skulle hava säte i vägstyrelserna — dock utan rösträtt — och de skulle också stå vederbörande länsstyrelser till tjänst med råd i de avseenden, då länsstyrelserna hava att taga befattning med väglagens tillämpning. Detta är emellertid enligt min uppfattning icke tillräckligt.

Då jag ansåg mig kunna ansluta mig till utskottets förslag, har jag emellertid fäst särskilt vikt vid att man under de utredningar, som föregått framläggandet av detta förslag, gjort det uttryckliga uttalandet, att de nya vägstyrelserna i stort sett enbart hade att taga befatt-

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

ning med vägunderhållet, men däremot icke med vägarnas planläggning och byggande, i vilket avseende man icke avsåg någon ändring i nuvarande förhållande. Det är därvidlag också av vikt att konstatera, att enligt utskottets förslag till byggande av väg också hänföres grundförstärkning och större ombyggnad av väg. Detta är av en mycket stor betydelse, när man beaktar de arbeten i fråga om våra vägar, som förestå under den närmaste tioårsperioden.

Nu är, som sagt, genom det uppskov, som blir en nödvändig följd av den ställning, riksdagen i år intagit till frågan, möjlighet beredd att överväga, på vilket sätt man skulle kunna få fram större klarhet i detta förhållande mellan statens organ och de blivande landstingsvägsstyrelserna. Det är nödvändigt med hänsyn till de stora ekonomiska insatser, som ju staten under alla förhållanden måste göra, för att man skall kunna få till stånd ett gott vägunderhåll, och det är också nödvändigt med hänsyn till det ansvar, som staten måste ha för att vägfrågan får en enhetlig och planmässig lösning.

Vad angår de ekonomiska förhållandena dels inbördes, dels med hänsyn till statens insats, som nu väckt så starka betänkligheter, så vill jag för min del i korthet endast deklarerera den uppfattningen, att den avlastning av bördan ifrån jordbruksfastigheterna, som är innebörden i utskottets förslag, icke är större än att man kan anse den vara skäligen med hänsyn till att jordbrukarna nu få bära för stor del av bördan i förhållande till den slitning, som jordbrukarna åstadkomma på våra vägar. Om man vidare tager hänsyn till att automobilskattemedlen tillkommit och utgöra en avlastning av bördan från de skattedragande, har den uppfattningen, att vad som sedan genom statens och landstingens försorg återstår att uppdelas på skattedragarna, det kommer att bli, såvitt jag kan bedöma, så rättvist fördelat, som man rimligtvis kan begära. Detta då särskilt med tanke på att automobilismens utveckling har medfört, att automobilerna blivit icke enbart jordbrukarnas utan, snart sagt, varje mans nyttighet.

Vad slutligen angår den belastning, som skulle komma på staten direkt i fråga om bidrag till vägunderhållet, är den saken så pass utredd, som jag tror den kan bli. Det kommer naturligtvis alltid att kvarstå någon tvekan om huru stort bidrag staten egentligen skulle komma att få lämna till vägunderhållet, om man står kvar på den nuvarande lagstiftningens grund något tiotal år framåt med de växande anspråk, som bilväsendet automatiskt kommer att medföra i samband med nya väguppskattningar och därmed följande växande bidrag från statens sida. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har ju kalkylerat, att man redan år 1928 skulle komma upp till ett statsbidrag av något över 10 miljoner kronor, under det att statens bidrag enligt utskottets förslag beräknas uppgå till 13,5 miljoner kronor. Det är ju möjligt, att den kalkylerade marginalen mellan dessa båda siffror kommer att bli större. Emellertid har jag den uppfattningen, att då automobilskattemedlen redan nu beräknas uppgå till c:a 4 miljoner kronor, man med säkerhet kan räkna med — låt mig säga 5 år framåt i tiden — att

dess medel hava vuxit till nog så betydande belopp. Man har då också möjlighet att genom modifiering av de grunder, enligt vilka dessa skattemedel ställas till vägväsendets förfogande, reglera statens direkta andel i kostnaderna för vägväsendets upprätthållande.

Jag har med dessa ord, herr vice talman, endast velat i stora drag deklarerera skälen, varför jag ansett mig kunna lämna min anslutning till det utskottsförslag, som här föreligger. Genom den utgång frågan nu får, vinnes enligt min synpunkt den fördelen, att man kan få ett klarare grepp på organisationsfrågan. För övrigt lär väl den tid, som kan återstå tills man får en definitiv lösning av vägfrågan, få begagnas på sådant sätt, att i växande omfattning vägdistriktet måste helt eller delvis övertaga vägunderhållet, vilket enligt min uppfattning är en absolut nödvändighet inom det stora flertalet vägdistrikt, om man skall kunna räkna med ett tillfredsställande vägunderhåll. Det kommer naturligtvis alldeles särskilt att framstå som en nödvändighet i sådana distrikt, där en intensiv biltrafik förekommer och där ett vidmakthållande av naturaunderhållet säkerligen snart nog kommer att framstå som en orimlighet.

Greve **Wachtmeister:** I frågans nuvarande läge, och då andra kammaren redan fattat sitt beslut, lönar det sig icke att säga många ord. Jag vill dock till kammarens protokoll anteckna mitt livliga beklagande av den utgång, frågan fått.

Ehuru frågan kunnat bli avgjord nu i år, vill man, att vi skola vänta, tills kommunalskattesakkunniga avslutat sitt arbete. Men om vi skola vänta, tills detta arbete avslutats, för att kunna promulgera en ny väglag, komma vi fram till år 1929. Jag undrar just, hur våra vägar då se ut, och jag vill säga, att jag tror icke, att det i så fall vid den tiden finnas så mycket kvar av dem.

Vid denna sena timme och med den utgång, som frågan fått i andra kammaren, tjänar det ingenting till att orda i denna sak. Jag skall därför icke säga något vidare, ehuru jag annars hade tänkt att andraga en hel del erfarenheter från det län, jag representerar, vilka ganska tydligt påvisa det ytterligt starka behovet av en genomgripande förändring av vår nuvarande väglagstiftning.

Jag ber, herr talman, att få förena mig med herr Johan Nilsson i Skottlandshus i hans yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr **Pers:** Under fjolåret kom jag mera av en händelse att deltaga i diskussionen angående den här frågan. Jag uttalade då den uppfattningen, att det skulle bli för tungt för staten att engagera sig så hårt i *hela* landets vägnät, som då var ifrågasatt. Jag urgerade, att staten skulle inskränka sig till att taga hand om de stora vägarna på ett mera effektivt sätt, och jag vill säga, att sedan den dagen har jag försökt följa med frågan och verkligen sätta mig in i den ytterligare. Jag har ju för länge sedan i världen varit ordförande i ett vägdistrikt på landet. Jag har därför vissa erfarenheter från den ti-

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.*
(Forts.)

den att bygga på, och jag vill säga, att allt har bestyrkt mig i att jag ställde mig på rätt sida för ett år sedan. Till och med vad som nu sist här yttrades har ytterligare bestyrkt mig. Herr statsrådet Lünebeck talade nämligen om, att man bör gå ut ifrån, att i den nya ordningen väg- och vattenbyggnadsstyrelsen på ett effektivare sätt skall bli engagerad i vägnätet i allmänhet. Ja, det innebär verkligen en utsikt för att få mycket arbete åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Det är alldeles klart. Men huruvida landet blir betjänat av att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skall engageras i dessa tusentals mil småvägar, som i vissa delar av landet gå till varenda by — snart sagt till varenda gård — är allt fråga om.

Jag tror, att det skall visa sig alldeles nödvändigt här såsom i andra länder, att staten på ett effektivt sätt får taga hand om de stora vägarna och se till, att de bliva såväl utbyggda som underhållna på ett tidsenligt sätt. Vägbyggandet skulle, heter det, icke beröras av det här. Ja, jag tror, att man kan säga, att det också visar en lucka i det föreliggande lagförslaget. Man behöver bara erinra om de järnvägsolyckor, som nyss hava hänt och som i vissa trakter hända litet då och då. I Salatrakten t. ex. hava vi haft en hel serie olyckor vid järnvägsövergångarna. Varför? Jo, därför att landsvägarna korsa statsbanan i plan, och göra det med några hundratal meter emellan. Man behövde bara bygga om landsvägarna ett par hundra meter för att bli av med ett par järnvägsövergångar. Då de stora vägarnas ombyggnad och underhåll ligga så intimt förbundna med varandra, vill jag framkasta den tanken, att man icke bör skilja dem åt på det sätt, som föreslagits.

Det är gott och väl att erinra om, att den här frågan är behandlad under så många år och att man nu har ett förslag, som alla äro överens om är bra. Ja, men vid den mångåriga undersökningen av denna fråga har man alltjämt gått efter samma linje, att lägga huvudvikten på skattetryckets och vägtungans fördelning. Man kan emellertid vid utredning av den frågan ha varit inne på en felaktig linje och därför icke observerat vad som har inträffat, nämligen att automobiltrafiken koncentrerat sig på vissa stora stråkvägar, om jag så får säga. En talare nämnde här ordet förnuftigt. Ja, det är verkligen inte förnuftigt att jämställa dessa stråkvägar med alla möjliga småvägar, som, jag vill säga det ännu en gång, vi hava fått till stånd i allt för stor myckenhet i stora delar av vårt land. Jag föreställer mig, att man skall komma underfund med att naturaunderhållet har sitt berättigande i de trakter, där det huvudsakligen är jordbrukare, som använda vägarna och där trafiken har en ringa utsträckning. Det kan därför hava sitt berättigande att låta vägstyrelserna inom mindre områden få vidare utbygga vägnätet, och jag vill säga, att skola vi gå in på det här förslaget, kommer icke bara utbyggandet av detaljvägnätet att avstanna, utan det kommer att visa sig nödvändigt att skära bort en hel del av de småvägar, som hava kommit till på senare år. Det är ingen god utveckling. Den goda utvecklingen sker snarare på det viset, att man

delar upp det så, att detaljvägnätets utbyggande icke avbrytes utan fullföljes inom en ram och under en organisation, som tjänar dess ändamål, på samma gång som man utfinner en ny organisation, en ny ordning för de vägar, som verkligen hava landsbetydelse eller åtminstone landskapsbetydelse.

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Det är sant, att man kan säga, att det är svårt att göra en avgränsning. Ja, mina herrar, men vad finns det för ett område i statslivet, där vi icke få göra en sådan avgränsning. Man måste sätta en gräns någonstans, och vill man genomföra en sak och finner den vara riktig, låter man icke på andra områden avskräcka sig av det arbete och det besvär, som därav följer. Jag föreställer mig, att det skall klara sig även på det här området.

När jag sålunda ansluter mig till avslagsyrkandet, ber jag att få säga, att jag i detta icke vill inlägga en negativ betydelse utan en verkligt positiv. Jag erkänner, att frågan är brännande och trängande, och att jordbruket är alltför mycket betungat av de stora vägarnas underhåll, som är en sak, som hör landet till. Jag kan dock icke gå med på att nu föreliggande förslag är riktigt, och jag tror, att herr statsrådet, som närmast har ansvaret för denna fråga, skulle göra landet en tjänst, om han åtminstone låte undersöka, huruvida icke tiden är inne att företaga en utredning efter de av mig föreslagna linjerna, så att man icke står och stampar med ett gammalmodigt förslag, som i alla fall, jag vill inte säga, icke kan bli antaget, men som, om det blir antaget, kommer att visa sig för dyrbart — ty det måste bli för dyrt — att såsom här är tänkt lägga hela vägnätet under statens hägn och vilket man sedan i alla fall måste frånga.

Jag ansluter mig, som sagt, till avslagsyrkandet.

Herr **Rooth**: Herr vice talman! Det förslag till ny väglag, som efter utredningar, vilka pågått under mera än 10 års tid, av Kungl. Maj:t förelades 1922 års riksdag, blev, kan man säga, i huvudsak redan då av riksdagen godkänt. Att lagförslaget det oaktat föll, berodde uteslutande på meningsskiljaktigheter beträffande beskattningsgrunderna. Då förslag till ny väglag av enskilda motionärer nu återigen förelagts riksdagen, så vittnar detta om, att inom vida kretsar i landet behovet av en ny väglag för varje dag, som går, gör sig allt mera kännbart, ävensom att det föreliggande lagförslaget anses uppfylla alla rimliga anspråk på en god väglag.

Utskottet har också — om än med en ringa majoritet — i år antagit lagförslaget. Från socialdemokratiskt håll yrkas avslag i avvaktan på den slutliga prövningen av frågan om kommunalskattens omläggning, och friherre Hermelin hemställer om förnyad utredning av vägförslaget. Det är, synes det mig, fullkomligt orimligt, att den utomordentligt viktiga frågan om vägväsendets ordnande inom landet skall göras beroende av den för berörda angelägenhet fullkomligt främmande frågan om nya och förändrade grunder för kommunalbeskattningen,

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

vilken senare fråga för övrigt i och för sig är av så stor och genomgripande betydelse, att densamma torde få vänta mycket länge på sin lösning. Vad yrkandet om förnyad utredning angår, vittnar detsamma. såvitt jag förstår, antingen om bristande kännedom om det synnerligen grundliga och omfattande arbete, som i det avseendet nedlagts på den föreliggande frågan, eller ock med ett utredningsbegär, som det icke är möjligt att tillfredsställa.

I dag eller rättare sagt i går avgick från huvudstaden till Mahmö och därifrån vidare till Göteborg en kontingent lastbilar med ändamål att provköra landsvägarna. Resultatet av detta vägprov torde otvivelaktigt komma att ådagalägga behovet av en ny väglag, som bereder möjlighet för ett rationellt och tidsenligt vägunderhåll.

Jag kan för min del icke se, att ett uppskov med vägfrågans ordnande kan på något sätt åstadkomma något bättre förslag än det, som nu föreligger. Jag tror fast mera, att man än ytterligare därigenom ådrager de väghållningsskyldiga bekymmer och olägenheter, som enligt min uppfattning borde så fort som möjligt avhjälpas.

Jag ber, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Frändén**: Herr talman! När denna fråga i fjol förelåg till riksdagens prövning, tillhörde jag dem, som motsatte sig, att då föreliggande förslag upphöjdes till gällande lag. Jag gjorde det i den bestämda övertygelsen, att den förändring av väglagen, som då föreslogs, skulle leda till alltför kännbara kostnader, synnerligast för landsbefolkningen, som skulle betala huvuddelen, och jag vill rent ut säga, att den har icke råd att i längden bära dessa ökade utgifter.

Jag hade icke tänkt yttra mig i dag, men när herr Nilsson i Skottlandshus säger, att det förslag, som här föreligger, är ett förslag, som alla hava godkänt, så måste jag protestera däremot. Det ligger väl ungefär lika mycket sanning i detta uttalande, som när årets motionärer säga i sin motion, att anledningen till frågans fall i fjol var icke missnöje med den föreslagna organisationen, ej heller farhågor för de ökade kostnaderna. Jag ber att få säga herr Nilsson i Skottlandshus, att det var dock denna organisation, som man förutsåg skulle bli en följd, och de ökade kostnaderna, som fällde förslaget förra året. Det är min åsikt, att det är icke klokt att här framtvinga ett väglagsförslag, som på allt sätt skulle omöjliggöra, att man inom de orter, där naturavägunderhåll är lämpligt, icke skulle få begagna sig därav.

Om man bara tänker på förhållandena i Skåne och i Norrland, kan man väl förstå, att en sådan här lag, varom här är fråga, borde vara så pass tänjbar, att man bör kunna få begagna sig av de olika sätten. Jag vet sannerligen icke, vad herrar motionärer i år vilja, när de icke haft annan ändring att föreslå till det förra året fallna förslaget än att de prutat av 10 % på statsbidraget. När de vägdistrikt, som så önska, redan nu ha möjlighet att lämna bort sin väghållning på entreprenad, varför skall man då tvinga andra, som vilja bibehålla naturavägunderhållet, att icke få begagna det.

Jag håller före, att synpunkterna i herr Borells m. fl. förra året framförda reservation böra upptagas, och att man nog bör undersöka, huruvida icke den av honom anvisade vägen bör vara framkomlig. Jag tror alldeles säkert, att med bibehållande av nu gällande väglag som grund skulle man kunna utbygga denna med partiella ändringar, så att man kunde få en väglag, som man vore tillfreds med och som vore så pass tjänbar, att man kunde få tillämpa den efter ortsförhållandena, så som lämpligast vore. Man får dock säga vad man vill om detta in natura vägunderhåll, så är detta det billigaste sättet för vår väghållning och framförallt hittills billigt för staten. Det är icke riktigt att taga ett dåligt exempel t. ex. från Stockholms län och därmed söka påvisa att systemet är dåligt. Under behandlingen av ärendet i utskottet i fjol fick man höra av en vägstyrelses ordförande, som omtalade, att det fanns vägunderhållare, som icke gjort något åt sina vägskiften på fem år. Jag kan försäkra, att något sådant icke skulle kunna förekomma i vårt län. Jag vågar vidare säga, att vad väghållningen uti Jämtlands län beträffar, har den under de tio sista åren förbättrats så mycket, att den är icke alls jämförbar med vad den varit förut.

Jag skall icke uppehålla tiden längre, utan jag ber, herr vice talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifalla till friherre Hermelins reservation.

Herr von Sneidern: Frågans läge på grund av andra kammarens beslut ger mig naturligtvis anledning att endast yttra några få ord. Jag hade över huvud icke tänkt att nu säga något, men på grund av några fälda yttranden skall jag tillåta mig några repliker.

Vad herr Frändéns yttrande beträffar, så är hans historieskrivning något underlig. Han uppger, att väglagens fall förra året föranleddes av missnöje med den organisation, som i den då avgivna reservationen föreslagits. Jag vill erinra, att om detta förslag samlade sig icke blott en mycket stark minoritet, endast ett par röster mindre än majoriteten inom båda kamrarna, utan även hela det dåvarande regeringspartiet, vars regering framlagt propositionen men vilket parti röstade mot reservationen och för rent avslag. Detta partis ställning till reservationen berodde på den ändrade ställning, vari skattefrågan kommit genom reservationen och ingalunda på organisationsfrågan. Jag tror sålunda, att man lugnt kan konstatera, att kring detta förslag stod då och står ännu en överväldigande majoritet inom riksdagen, så att man har all anledning att tro, att regeringen, särskilt efter kommunikationsministerns yttrande, i fortsättningen kommer att arbeta på vägfrågans lösning efter de riktlinjer, som där äro angivna.

Herr Pers yttrade, att han blivit allt mera övertygad om att de linjer, efter vilka han förra året uttalade sig för att vägfrågan borde lösas, vore riktiga. De motiv, som han framhöll för denna sin uppfattning, voro enligt min uppfattning ej hållbara. Han vidhöll den uppfattningen, att man skulle uppdelade vägarna i dels de stora vägarna, som skulle övertagas av staten eller landstingen, samt de mindre vägar, som

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

skulle kunna skötas på annat sätt. Det förefaller mig, som herr Pers utgick från, när han kritiserade det föreliggande förslaget, att dessa landstingsvägstyrelser skulle sköta samtliga vägar på samma sätt och med ungefär motsvarande vägunderhåll. Det är dock otänkbart, att en sådan opraktisk vägstyrelse kommer att tillsättas, utan varje vägstyrelse måste komma att sköta vägarna allt efter behovet av vägunderhåll, och det kommer givetvis att gestalta sig olika för de stora vägarna och de mindre.

Vidare yttrade herr Pers, att han befarade, att genom dessa anordningar skulle det mindre vägnätet stanna i sin utveckling. Detta skulle däremot icke ske, om den nuvarande indelningen av vägdistrikten skulle bibehållas. Ja, detta antagande är ungefär motsatsen till vad jag för min del skulle kunna befara. Man befara ju tvärt om, och man har erfarenhet av att om den direkta kostnaden för något kommunalt ändamål flyttas från de mindre kommunala enheterna till de större, så har man anledning att befara misshushållning. Nu tror jag, att om denna lag en gång kommer till stånd, skall herr Pers, om han då sitter i landstinget, få erfara att anspråken på nya väganläggningar ute i bygderna bli så stora, att man icke behöver befara att det blir för få nya vägar, utan tvärtom att det kan bli för många.

Herr Pers yttrade vidare, att han såg i herr kommunikationsministerns yttrande rörande väg- och vattenbyggnadsstyrelsens ställning en anledning att vara särskilt glad över att förslaget icke nu antogs. Men borde icke herr Pers med sin utgångspunkt komma till ett motsatt resultat? I detta förslag har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen icke placerats i en sådan situation, att den kan göra de ingrepp, som herr Pers befarade. Kommer ett nytt förslag, skulle möjligen en ändring i den riktningen, som herr Pers befarade, komma till stånd, om herr kommunikationsministern skulle föreslå ändringar, som han antydde, och vilka jag för min del ej heller önskar. Vore det därför icke större skäl för herr Pers att acceptera det nu föreliggande förslaget.

Jag får bekänna, att jag blev något förvånad över herr statsrådets yttrande just rörande väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Hade hans invändningar och betänkligheter rests mot det förslag, som förra året framlades i form av proposition, hade jag kunnat förstå betänkligheterna, ty enligt det förslaget hade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen fränkopplats den ställning, som den för närvarande intager till vägväsendet, men genom den omändring, som skedde i propositionen, blev väg- och vattenbyggnadsstyrelsen återförd just till den ställning, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för närvarande intager till vägväsendet. På så sätt har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen enligt förra årets reservation och nuvarande förslag bibehållit samma ställning i förhållandet till *vägbyggnad* som den hittills haft. Jag vill tillåta mig uttala den förhoppningen, att en sådan omändring icke sker i det vägförslag, som kan komma att av herr kommunikationsministern framläggas, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsens befattning kommer att allt för mycket inkräkta på den bestämmanderätt, som jag tror, att den kom-

munala ledningen av vägväsendet, hädanefter koncentrerad i landstingets hand, kommer att önska få bibehålla.

Herr Pers uttryckte ett beklagande över, att man icke kunde komma till något resultat, ty frågan är brännande och trängande, yttrade han, och jordbrukarna äro för närvarande för mycket betungade. Ja, då är det verkligen att beklaga, att man nu icke kan komma till något resultat, ty man må icke tro från naturaunderhållarnas sida, att den relativt lätta börda, som dessa hittills burit, kommer att för den närmaste framtiden bevaras. Vägväsendet i vårt land är för närvarande i det läge, att de, som ha ansvaret för detsamma, icke kunna nöja sig med som det är, utan måste tillgripa alla de medel, som lagen har satt i deras hand för att hålla efter väghållarna, så att vägarna något så när skötas och om möjligt förbättras. Detta betyder ökade bördor och ökade svårigheter just för naturaunderhållarna, och jag tror, att de, som motverka detta förslag av intresse för naturaunderhållarna, komma snart nog att få se, att de tagit ganska mycket miste.

Ja, herr talman, jag skall icke längre uppehålla mig vid detta, då ju frågan fått sitt avgörande. Jag ber emellertid att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Nilsson, Johan**, i Skottlandshus: Med anledning av ett herr Pers' yttrande skall jag be att få säga ett par ord.

Han meddelade, att han varit ordförande i ett vägdistrikt för några år sedan. Jag förmodar, att det var innan automobiltrafiken hunnit få den omfattning, som den för närvarande har.

Han var sedan inne på vägindelningen och ansåg, att de vägar, som ligga honom närmast om hjärtat, nämligen de, som leda till Västerås, behöfve ombyggas och göras i ordning. Det kan jag så väl förstå. Vad däremot småvägarna beträffar skulle jordbrukarna få sköta om dem bäst de vilja. Det är väl ändå att se något ensidigt på saken. Man får väl också tänka på dem, som bo i avlägsna byar. Det är de, som ha den mesta användningen för ordentliga landsvägar. När man senare skall komma till att besluta om vilka vägar, som skola få heder och värdighet att höra till herr Pers' stråkvägar, vem skall då fatta beslut om det? Skola landstingen göra det eller riksdagen? Jag undrar, hur mycket trassel det kommer att vålla, innan vi få bara ett sådant beslut fastställt. Det torde dröja lika lång tid som den utredning, som man nu hållit på med. Innan vi få den frågan klar, få vi behålla den organisation, som vi för närvarande ha. Sedan blir naturligtvis väghållningen fördelad på jordbrukarna, och har man tagit undan de stora vägarna, får man ännu mindre väglotter, än man för närvarande har. Eller också får det gå till på det sättet, att man får leja bort vägarna på entreprenad, men det kan man göra även enligt det nu föreliggande förslaget. Det har hela tiden varit meningen, att man skulle få rätt att utlämna på entreprenad alla de vägar, som man icke har anledning att på grund av stark trafik öva daglig tillsyn över.

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

Sedan var det herr Frändén, som bestred, att myndigheterna varit enhälliga i att tillstyrka förslaget. Jag sade emellertid icke, att de voro absolut enhälliga, utan jag sade, att de voro nära nog enhälliga, och det är nog riktigt.

Vad beträffar anledningen till att frågan föll förra året, vägar jag i likhet med herr von Sneidern påstå, att det var icke misstro mot eller missbelåtenhet med organisationsfrågan, utan det var det förhållandet, att socialdemokraterna icke ville godkänna den skattegrund, som föreslogs i den von Sneidernska reservationen och som nu ingår i vår motion. Det var innersta orsaken till att frågan föll, det vägar jag bestämt påstå.

Sedan frågade herr Frändén, vad motionärerna egentligen ville, då de lade fram förslaget ånyo i år. Jo, voteringsciffrorna förra året pekade dithän, att man hade gott hopp att frågan skulle kunna lösas detta år. Men vad vilja motståndarna egentligen? De ha nämligen intet motförslag. Jag undrar, vart man vill hän. Om det nu icke går för sig att få igenom detta förslag, få jordbrukarna och vägunderhållarna icke veta vad de ha att rätta sig efter. Då få vi behålla det nuvarande systemet lång tid framåt, och då måste man naturligtvis tillgripa ny uppskattning över hela landet för att få statsbidraget avvägt efter nuvarande förhållanden. Det blir naturligtvis resultatet av beslutet, om första kammaren fattar sitt beslut i samma riktning som andra kammaren fattat sitt. Det skulle då tyda på, att det icke finnes några större utsikter att få ett förslag överensstämmande med det nu föreliggande igenom ett kommande år heller. Det torde väl näppeligen hjälpa, att en höjning av böterna var det enda positiva resultat, som man vann förra året. Man skulle nämligen ådöma naturaunderhållarna högre böter, om icke vägunderhållet sköttes. Jag tror icke, att detta är tillräckligt effektivt i längden, ty visserligen kunna jordbrukarna hållas efter på det viset till en viss grad, men om det blir omöjligt för dem att sköta vägarna, komma de att digna under bördorna.

Ja, jag anser i allt fall, att första kammaren bör giva uttryck åt sin uppfattning, så att man kan ha en liten ledning och någonting att rätta sig efter för framtiden, då man kommer fram med förslag i denna stora och viktiga fråga.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen uppstått och avlägsnat sig, varvid ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr andre vice talmannen.

Herr statsrådet **Lübeck:** Herr vice talman! Jag har begärt ordet för att rätta ett missförstånd från herr Pers sida. Jag har givetvis icke givit uttryck åt en sådan mening, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen skulle, såsom herr Pers uttryckte sig, lägga sig i alla möjliga småvägar över hela landet. Det kan man icke med rätta ha uppfattat såsom meningen med det uttalande jag gjorde nyss, utan innebörden var, att när man skapar 25 nya organisationer i landet, framstår det

för mig såsom en självklar sak, att man måste ha något organ, som svarar för en enhetlig utveckling såväl i tekniskt som ekonomiskt avseende i fråga om de stora riktlinjerna för vägunderhållet i landet. Denna uppgift menar jag att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen måste fylla, och det synes mig så mycket klarare när man betänker, att staten skall bidra med 30 till 40 procent av kostnaderna för vägunderhållet och samtidigt besinnar hur nödvändigt det är ur teknisk synpunkt att skapa en dylik sammanhållning.

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Herr Larson, Edward: Jag begärde ordet med anledning av herr Frändens yttrande. Han sade, att det skulle vara bättre att utbygga den nuvarande väglagen; det skulle bli billigare för staten. Ja, men detta är väl icke syftet med dessa förändringar av väglagen. Syftet med den nya väglagen skulle, så vitt jag förstår, vara dels att utjämna den skattebördan, som nu orättvist vilar på jordbrukarna dels att få vägarna i gott skick, och jag ber att få fästa herr Frändens uppmärksamhet på vad herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet nyss yttrade, nämligen, att den avlastning av jordbrukarnas skattebördor, som här är fråga om, kan anses skäligen och billig. Det är således alls icke fråga om här att göra det billigare för staten, utan här är syftet att skaffa lindring åt de jordbrukare, som hittills fått bära dessa bördor på egna skuldror så att säga och samtidigt få goda vägar.

Så omtalade herr Frändén, att det skulle ha varit någon uppe i utskottet, som förklarat, att det fanns vägunderhållare, som icke hade gjort något åt sina vägar på fem år. Jag har mycket svårt att tro på ett sådant uttalande. De vägar, jag känner till, och de äro rätt vidsträckta, underhållas både en och två gånger årligen, men äro ändå i stor utsträckning synnerligen dåliga, beroende på den stora biltrafik som under senare tid växt upp. Som vi nu ha det, är det icke tänkbart, att en landsväg utan åtgärder skall kunna hållas i skick i fem års tid. Det måste ha varit någon stengata eller en särskilt anlagd väg, som kunnat stå sig mot den trafik, vi nu ha.

Jag ber också att få fästa uppmärksamheten på den oerhörda import av bilar, som nu försiggår. Ett enda fartyg införde över 700 bilar på en enda resa, och då förstå herrarna, att det med tiden, om det skall fortsätta på detta vis, skall bli omöjligt för lantbrukarna att underhålla vägarna ensamma. Något måste göras, det går inte bra i längden att gå på gång uppskjuta lösningen av denna viktiga fråga.

Under förebärande av de stora kostnaderna ha förslagen till ny väglag motarbetats, man har fört så att säga en skrämselfpolitik som så ofta sker då det är fråga om något nytt.

Det kommer emellertid nog att nu liksom förut visa sig, att faran icke varit så stor. Den utredning, som utskottet förebragt, visar i allt fall, att det är icke något särskilt att frukta för lantbrukarna.

Jag kan förstå, att inkomsttagarna motsätta sig att deltaga i skattebördan, men jag kan sannerligen icke förstå de lantbrukare, som motsätta sig en sådan reform som denna. Det är verkligen icke att gå jord-

Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)

brukarnas ärenden, utan tvärtom. Men det är ofta så, att man icke ser saken i stort, utan från biintressens synpunkt, det är dessa som få vara utslagsgivande. Jag förmodar, att det förhåller sig så även i detta fall, eljest skulle man icke kunnat gå emot detta förslag, som nu har skett.

Det är en annan sak också, som jag vill påpeka, och det är, om jag så får uttrycka mig, att den föreslagna reformen skulle vara praktisk. Ja, det är väl till frågans fördel, om lösningen är lagd på praktisk grund. Tro herrarna, att om man uppskjuter frågans lösning gång på gång, man får bibehålla denna praktiska grund? Jag fruktar verkligen, att en framtida lösning kommer att läggas så, att det blir en byråkratisk, mycket dyrbar och svårhanterlig apparat, som landstingen och lantbrukarna fränsett skatten få mycket litet att säga till om. Jag tror, att om frågan skall lösas efter praktiska linjer, bör det ske nu, ty det är fara värt, att den kommer i ett sämre läge en annan gång. Ty återkomma måste den. Den saken är klar och tydlig. Frågan är därför: skall man lösa den nu, då den ligger praktiskt till, eller skola vi vänta, tills den blir tillkrånglad och mera dyrbar?

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Frändén**: Herr Nilsson i Skottlandshus sade nu, att han menade att myndigheterna voro eniga i denna fråga. Ja, men det är väl icke myndigheterna som skola utgöra och betala kostnaderna för vägunderhållet. Det är i allt fall en fråga, som skall prövas av dem, som skola betala kostnaderna, och bland dem tror jag icke enigheten är så stor.

Herr Nilsson ville också förneka, att det var det ekonomiska spörsmålet, som förra året fälde frågan, men jag vill säga, att när man i det särskilda utskottet i fjol började att undersöka vilka kostnader, som voro förenade med detta förslag, fann man, att det skulle bliva gräslika kostnader. Vi jordbrukare voro naturligtvis ängsliga för att behöva bära alla ökade kostnaderna, och det är förklarligt, om man vill vältra över dessa på andra inkomstagare.

Herr Larson yttrade, att jag uttalat någon tvekan eller vore rädd för, att staten skulle ikläda sig högre kostnader. Jag sade, att staten har hittills sluppit undan med en billig utgift, till följd av att vi använt detta naturavägunderhåll, och jag frågar herr Larson, vad skulle det tjäna till, om jordbrukarna skulle tilltvinga sig ett högre statsbidrag, ett dubbelt högre statsbidrag, om de själva skola gå in för ett system, att vi få betala dubbelt mera. Det är min fullkomliga övertygelse, att om detta lagförslag skall gå igenom och tillämpas såsom här är meningen, komma vi jordbrukare, även om vi få högre statsbidrag, att få bidraga med en avsevärt högre kostnad.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr andre vice talman jämligt därunder förekomna yrkanden propositioner, dels på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt, dels på avslag å ut-

skottets hemställan, dels ock på godkännande av den av friherre Hermelin vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr andre vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övertvägande ja besvarad.

*Lagförslag
om allmänna
vägar på
landet.
(Forts.)*

Votering begärdes, i anledning varav och sedan till kontraproposition därvid antagits avslag, uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 47, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 28;

Nej — 31.

På framställning av herr andre vice talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till ett annat sammanträde.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1,55 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.

Torsdagen den 24 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 210, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m.

Anmäldes och godkändes sammansatta stats- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppdelning av Vifolka, Valkebo och Gullbergs härads domsaga å Lysings och Göstrings härads samt Åkerbo, Bankekind och Hanekinds härads domsagor;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anvisande av anslag för fortsatt uppehållande av processkommissionens verksamhet; samt

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag innefattande bestämmelser angående kvinnas behörighet att inneha statstjänst och annat allmänt uppdrag m. m.

Upplästes tre till kammaren ankomna protokoll, så lydande:

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksbanken efter herrar R. E. Norberg och E. Kristensson, vilka voro i tur att avgå, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige:

herr Norberg, Rudolf Emil, bankokommissarie, med 46 röster,
» Thorsson, Fredrik Wilhelm, förutv. statsråd, » 46 »

suppleanter

för tiden från valet, till dess nytt val under år 1924 försiggått:

herr Olauson, Knut Arvid, bankokommissarie, med 48 röster
greve von Rosen, Gustaf Fredrik, bruksägare, » 47 »
herr Rune, Axel Olof, borgmästare, » 46 »

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels fullmäktige i riksgäldskontoret ej mindre för valperioden 1923—1926 efter greve J. G. Lagerbjelke och herr V. Larsson, vilka voro i tur att avgå, än även för återstående delen av valperioden 1921—1924 efter herr S. H. Kvarnzelius, vilken av sagt sig det honom meddelade uppdrag att vara fullmäktig i riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda kontor; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige:

för valperioden 1923—1926:

greve Lagerbjelke, Johan Gustaf, riksgäldsfullmäktig, med 47 röster,
herr Larsson, Viktor, riksgäldsfullmäktig, » 47 »

för återstående delen av valperioden 1921—1924:

herr Ekman, Carl Gustaf, redaktör, med 28 röster,
samt till *suppleanter* för tiden från valet till dess nytt val under år 1924
försiggått:

herr Strömberg, Otto Mauritz, bruksägare, med 29 röster,
» Bäckström, Helge Mattias, f. d. professor » 28 »
» Hallin, Eric, kabinettskammarherre » 27 »

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

År 1923 den 24 maj sammanträdde de valmän, som av kamrarna fått i uppdrag att utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, för anställande av val av en ledamot i styrelsen över riksdagsbiblioteket för återstående del av valperioden 1921—1925 efter herr statsrådet Sam. Clason, vilken av sagt sig det honom i juni 1921 lämnade uppdraget att vara ledamot i styrelsen över riksdagsbiblioteket; och be-
fanns efter valets slut därtill hava blivit utsedd:

suppleanten herr Widell, Jakob Ludvig, överdirektör, med 41 röster.

På grund härav företogs val av suppleant för herr Widell, Jakob Ludvig, och utsågs därtill:

herr Borell, Karl Gustaf Theodor, häradshövding, med 45 röster,
för tiden från valet till dess nytt val under år 1925 försiggått.

Herm. Lamm.

Arvid Lindman.

L. G. Bodin.

Bernh. Eriksson.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att de nu upplästa protokollen skulle läggas till handlingarna ävensom att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om dessa val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels till skrivelser till Konungen med anmälan om de förrättade valen, dels ock till de para-
grafer, som därom borde intagas i riksdagsbeslutet.

Vidare uppläste följande till kammaren ankomna protokoll:

År 1923 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för utseende av två kommitterade för tryckfrihetens vård efter hans excellens herr statsministern E. Trygger och redaktören F. G. Möller, vilka var för sig av riksdagen erhållit begärt entledigande från dem år 1921 lämnade uppdrag att vara kommitterade för tryckfrihetens vård; och befunnos efter valens slut därtill hava blivit utsedda:

Herr Stjernberg, N. F., professor,	med 19 röster,
» Schlyter, K. J. D., revisionssekreterare, för- utv. statsråd	» 19 »

Eric Hallin.

K. G. Westman.

O. H. Waldén.

C. G. Olsson.

På gjord proposition beslöt kammaren, att nämnda protokoll skulle läggas till handlingarna ävensom att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till den paragraf rörande valet, som borde intagas i riksdagsbeslutet.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets memorial nr 46, sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtanden nr 3 och 4 (nr 1 och 2), bankoutskottets utlåtande nr 64, andra lagutskottets utlåtande nr 18, särskilda utskottets utlåtande nr 6 samt första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 16.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att särskilda utskottets utlåtande nr 6 skulle uppföras näst efter samma utskotts utlåtande nr 5 på föredragningslistan till kammarens sammanträde lördagen den 26 innevarande maj.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,42 e. m.

In fidem

G. H. Berggren.

Fredagen den 25 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Justerades protokollen för den 18 och den 19 innevarande månad.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 9 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj: t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifter för budgetåret 1923—1924 under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet;

nr 209, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för budgetåret 1923—1924 i vad angår jordbruksärendena;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj: ts under punkt 50 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning angående avlöningar samt uppehållande av hingstdepåernas och stuteriets verksamhet;

nr 215, i anledning av väckt motion om anstånd med fortsatt utarrendering av Bäckaskogs kungsgård m. m.;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående anslag till rikets allmänna kartverk;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående understöd av jorddelningsväsendet m. m.; samt

nr 218, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande uppörd av landstingsområdenas bidrag till skjutsentreprenader.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 227, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst, i vad den angår pensions- och indragningsstaterna; och

nr 228, angående dyrtidstillägg åt befattningshavare, anställda hos riksdagen eller i dess verk.

Anmälades och bordlades
konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckt motion om avskaffande av allmänna sjukvårdsavgiften och folkskoleavgiften; samt

nr 24, i anledning av motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av § 1 i förordningen om landsting;

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 121, i anledning av väckta motioner om anslag till påbörjande av en jagare;

nr 122, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående lån till svenska stenkolsaktiebolaget Spetsbergen; och

nr 123, i anledning av Kungl. Maj: ts skrivelse med återkallande av en i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjord framställning om anslag till svensk hjälpverksamhet i Ryssland;

sammansatta stats- och första lagutskottets memorial:

nr 11 (nr 7), med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande (nr 1) i anledning av Kungl. Maj: ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken m. m.; och

nr 12 (nr 8), med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande (nr 2) i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående anslag för beredande av lokaler åt en hovrätt över Norrland ävensom i ämnet väckta motioner;

sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 5 (nr 3), i anledning av Kungl. Maj: ts proposition med förslag till lag om straff för olovlig varuinförsel m. m.;

nr 6 (nr 4), i anledning av Kungl. Maj: ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 83 § 2 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; och

nr 7 (nr 5), angående ersättning åt utskottets sekreterare och vaktbetjäning;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 53, i anledning av väckt motion om beredande av möjlighet för kommuner att mot räntegottgörelse deponera penningmedel i riksbanken;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående tillfällig löneförbättring under budgetåret 1923—1924 för viss personal inom den civila statsförvaltningen, i vad avser pensions- och indragningsstaterna;

nr 55, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning om tillfällig löneförbättring under budgetåret 1923—1924 för en tjänsteman i riksbanken samt vissa befattningshavare vid Tumba bruk;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj: ts proposition angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare, i vad avser elfte huvudtiteln;

nr 57, i anledning av väckta motioner angående beredande av tillfälligt lönetillägg åt professorerna vid Uppsala och Lunds universitet m. fl., i vad avser elfte huvudtiteln;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 62, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare hos riksdagen eller i dess verk;

nr 63, i anledning av framställningar om dyrtidstillägg åt pensionsberättigade änkor och barn efter befattningshavare hos riksdagen eller i dess verk;

nr 65, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott;

nr 66, angående vissa ändringar i bankoreglementet;

nr 67, med förslag till lag om ändrad lydelse av 23 § i lagen den 12 maj 1897 för Sveriges riksbank; och

nr 68, i anledning av förslag om åtgärder för nedbringande av kostnaderna för riksdagstrycket;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brandstadga ävensom i ämnet väckta motioner; och

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 7 och 8 samt § 9 mom. 3 och 5 i förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet; ävensom

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § 8: o i lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts rege-
ringsrätt;

nr 24, i anledning av väckta motioner med förslag till lag angående ändrad lydelse av 7 kap. 7, 13 och 19 §§ vattenlagen;

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m., i vad propositionen avser förslag till lag om ändrad lydelse av 18 § i lagen om fattigvården den 14 juni 1918;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 9 § i lagen den 2 juli 1915 angående anskaffande av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (hästutskrivningslag); samt

nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 12 i lagen den 31 maj 1889 angående dövstumundervisningen.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades herr *von Koch* för tiden från den 26 i denna månad till riksdagens slut för fullgörande av offentligt uppdrag.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,42 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
